

บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

THE ROLES OF SANGHA IN PREACHING MORALITY IN SCHOOLS UNDER
THE SUPERVISION OF THE OFFICE OF EDUCATIONAL SERVICE AREA II,
AYUTTHAYA PROVINCE

พระครูอรรถธรรมภาณี (นพปฎล คุดตวโร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

พระครูอรรถธรรมภาณี (นพปฎล คุตุตวโร)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๘

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE ROLES OF SANGHA IN PREACHING MORALITY IN SCHOOLS UNDER THE
SUPERVISION OF THE OFFICE OF EDUCATIONAL SERVICE AREA II,
AYUTTHAYA PROVINCE**

Phrakhru atthadhammapâni (Noppadol Kuttawaro)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E.2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

.....
(พระสุธีธรรมมานูวัตร, ผศ.ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการ
(พระครูปริมาณนุรักษ์, รศ.ดร.)

..... กรรมการ
(รศ.ดร.สมาน งามสนิท)

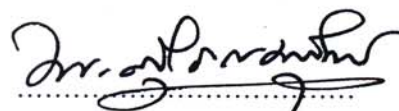
..... กรรมการ
(อาจารย์ พระครูปลัดสุรัฎฐ์ สิริปัญโญ, Ph.D.)

..... กรรมการ
(ผศ.ดร.โกนิฐฐ์ ศรีทอง)

..... กรรมการ
(อาจารย์วันชัย สุขตาม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ อาจารย์ พระครูปลัดสุรัฎฐ์ สิริปัญโญ, Ph.D. ประธานกรรมการ
ผศ.ดร.โกนิฐฐ์ ศรีทอง กรรมการ
อาจารย์วันชัย สุขตาม กรรมการ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระสุธีธรรมมานูวัตร, ผศ.ดร.)

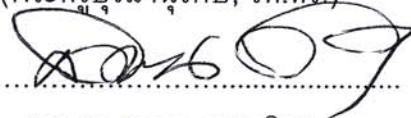
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

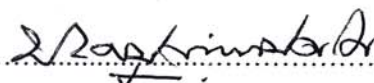
ประธานกรรมการ

(พระครูปริมาณุรักษ์, รศ.ดร.)

กรรมการ

(รศ.ดร.สมาน งามสนิท)

กรรมการ

(อาจารย์ พระครูปลัดสุวัฑฒ์ สิริบุญโญ, Ph.D.)

กรรมการ

(ผศ.ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง)

กรรมการ

(อาจารย์วันชัย สุขตาม)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

อาจารย์ พระครูปลัดสุวัฑฒ์ สิริบุญโญ, Ph.D.

ประธานกรรมการ

ผศ.ดร.โกนิฏฐ์ ศรีทอง

กรรมการ

อาจารย์วันชัย สุขตาม

กรรมการ

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒
- ผู้วิจัย** : พระครูอรุณธรรมภาณี (นพปฎล คุดตวโร)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : อาจารย์ พระครูปลัดสุรัสวดี สิริบุญโญ น.ธ.เอก, พธ.บ., M.A., Ph.D.(Soc.)
 - : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐฐ์ ศรีทอง พธ.บ., M.A., Ph.D.(Soc)
 - : อาจารย์วันชัย สุขตาม น.ธ.เอก, ป.ธ.๑-๒, พธ.บ.(เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง), ศศ.บ., รป.ม. (การจัดการทุนมนุษย์)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ๒) เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ ๓) เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๕๒๙ คน ที่เป็นนักเรียน ทั้ง ๓ โรงเรียน คือ โรงเรียนเสนา (เสนาประสิทธิ์) โรงเรียนวัดไชยภูมิ (ไชยภูมิวิทยาการ) โรงเรียนเทศบาลวัดมารวิชัย (เกษมประกาศิตอนุสรณ์) ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อบรรยายข้อมูลสถานภาพส่วนบุคคลหรือตัวแปรต้น การทดสอบค่า (t-test) และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) ใช้ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่า มีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ โดยวิธีการผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

ผลการวิจัยพบว่า

๑) บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พระนครศรีอยุธยา เขต ๒ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๐๕$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนในระดับมากทุกด้าน

๒) ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัด พังงา จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล คือ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ปัจจุบันนับถือศาสนา สถานภาพทางครอบครัว ปัจจุบันอยู่โรงเรียน พบว่า นักเรียนที่มีเพศ ระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนพระสงฆ์ที่มีอายุ ศาสนา และสถานภาพทางครอบครัวต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้

๓) ปัญหา และข้อเสนอแนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ด้านปัญหาและอุปสรรค พบว่าพระสงฆ์บางรูปยังมีการแต่งกายไม่เหมาะสมต่อการเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน พระสงฆ์บางรูปยังมีการวางตัวไม่เหมาะสมในการเวลาออกคาบบรรยายในห้องเรียน พระสงฆ์บางรูปใช้คำพูดไม่เหมาะสม ในขณะที่ทำการเผยแผ่ศีลธรรมให้กับนักเรียน พระสงฆ์บางรูปใช้คำพูดไม่เหมาะสม ในขณะที่ทำการเผยแผ่ศีลธรรมให้กับนักเรียน ปัญหาด้านการเลื่อมใสและการเป็นที่พึ่งของนักเรียน พระสงฆ์บางรูปชอบมั่วสุมกับยาเสพติดและอบายมุข

สำหรับข้อเสนอแนะ พบว่า ควรมีหลักสูตรในการอบรมและมอบความรู้ให้กับพระสงฆ์ที่จะเข้ามาเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการวางตัวที่เหมาะสม ควรมีการชมเชย หรือมอบรางวัลแก่นักเรียนที่มีการประพฤติตัวที่เหมาะสม โดยมีพระสงฆ์เป็นแบบอย่าง พระสงฆ์ต้องใช้คำพูด และคำสอนในการเผยแผ่ศีลธรรมให้เหมาะสม พระสงฆ์ควรประพฤติตนให้น่าเลื่อมใสศรัทธาให้มากกว่านี้ จะได้มีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น พระสงฆ์ต้องไม่ควรเกี่ยวข้องกับยาเสพติดทุกอย่าง แม้กับสุบะหรี ควรมีหลักสูตรในการอบรมและมอบความรู้ให้กับพระสงฆ์ที่จะเข้ามาเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสนับสนุนด้านอุปกรณ์การเผยแผ่ และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านอื่น ๆ

Thesis Title : **The Roles in Sangha in Preaching Morality in Schools under the Supervision of the Office of Educational Service Area II, Ayutthaya Province**

Researcher : **Phrakhu Atthadhammabhani (Nappadol Kuttavaro)**

Degree : **Master of Arts (Buddhist Management)**

Thesis Supervisory Committee

- : Phrakhrupalad Surat Siripunno B.A., M.A., Ph.D.
- : Asst. Prof. Dr. Konit Srithong B.A., M.A., Ph.D.
- : Mr. Wanchai Suktam B.A.(1st class), B.A., M.P.A., (Human Capital Managerment)

Date of Graduation : 4 January 2012

ABSTRACT

The main objectives of this research are: 1) to investigate the role of the Sangha to preach morality in schools under the supervision of the office of Educational Service Area II, Ayutthaya Province, 2) to compare the role of Sangha in preaching morality in schools under the office of Educational Service Area II, Ayutthaya Province, classified by personal factors and 3) to study the problems and guidelines in resolving the role of the Sangha in preaching morality in schools under the supervision of the office of Educational Service Area II, Ayutthaya Province. Survey research was conducted in this study. The samples of this research consisted of 529 students randomly selected from three schools, namely, Sena (Sena Prasit) school, Wat Chaiyaphum (Chaiyaphumwitthayakarn) School and Wat Maravijaya school (Kasem Pakasit Memorial) in Sena district Ayutthaya province. The tool for data collection was questionnaire. Statistical techniques employed for data analysis were frequencies, percentage, average, standard deviation(S.D.) for describing data from variables or personal characteristics. The analysis was also done through t-test for analysis the hypotheses in order to test the average difference between the two groups and f- test by one-way analysis of variance (One-way ANOVA) for testing the difference between the averages from three or more groups with LSD (Least Significant Different) method with the .05 level of significant difference.

The results of this study showed that:

1) The overall role of the Sanhga to preach morality in schools under the supervision of the office of Educational Service Area II, Ayutthaya Province was found at the high level ($\bar{x} = 4.05$) and when considered in each aspect, it was ranked at the high levels in all aspects.

2) With regard to the comparison of the role of the Sanhga in preaching morality in schools under the supervision of the office of Educational Service Area II, Ayutthaya Province, classified by personal factors, it was found that gender and level of education was noted statistically significant difference at .05 level, thus accepting the set hypotheses. While age, religion and family status found no significant differences even at .05 level, rejecting the formulated hypotheses.

3) The problems and guidelines in resolving the role of the Sangha in preaching morality in schools under the supervision of the office of Educational Service Area II, Ayutthaya Province, revealed that for the problems it was noticed that some Buddhist monks behave themselves in inappropriate manner for morality preaching in schools in and out classroom, some used improper words during the propagation of morality in class, some involve with the drug usages and ways of squandering wealth.

for the suggestion it was noticed that there should be a course in training and giving knowledge to the Buddhist monks who came to preach morality in schools, the appropriate place should be commended or award students with the appropriate behavior, the Sanghas should be good model, they should conduct themselves in a more admirable look, they should not be involved with drugs even with smoking, relevant agencies should provide support equipment and other facilities for morality preaching Buddhist monks.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยคามอนุเคราะห์จากคณาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขออนุโมทนาขอบพระคุณ พระครูปริมาณุรักษ์, รศ.ดร. ประธานกรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ขออนุโมทนาขอบคุณ รศ.ดร.สมาน งามสนิท กรรมการสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ ผศ.ดร.สุรพล สุขะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ ที่ได้ทำการเปิดสอนหลักสูตรนี้ขึ้นมา ขออนุโมทนาขอบพระคุณ พระครูปลัดสุรัฎฐ สิธิปัญโญ ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ และขออนุโมทนาขอบคุณ ผศ.ดร.โกนิฐฐ์ ศรีทอง อาจารย์วันชัย สุขตาม กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ซึ่งได้ให้คำชี้แนะ และแนะนำในการทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ในภาควิชาที่ได้ให้ความเมตตาชี้แนะแนวทางในการศึกษาตลอดถึงในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และขอขอบขอบคุณเพื่อนนิสิตทุกรูปที่ให้ความเมตตาช่วยเหลือในด้านการเรียน พร้อมทั้งคำแนะนำเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ตลอดถึงให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ ในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณต่อคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่นอกภาควิชา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้ความรู้พร้อมคำแนะนำแก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณเพื่อน ๆ การจัดการเชิงพุทธทุกรูป ที่ให้คำปรึกษาแนะนำในการศึกษา ขออนุโมทนาขอบคุณ ผู้อำนวยการโรงเรียน และคณะครู ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ทุกคน ที่ให้ความเมตตาในการอำนวยความสะดวกต่อการแจกแบบสอบถามและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นรายละเอียดในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

อานิสงส์ไต้ที่จักพึงบังเกิดจากการทำวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอน้อมบูชาคุณพระรัตนตรัย คุณบิดา คุณมารดา คุณครูอาจารย์ ผู้มีอุปการคุณทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณท่านผู้ประสานงานข้อมูลการทำวิทยานิพนธ์ และผู้ใกล้ชิด ที่ให้กำลังใจและสนับสนุนในทุก ๆ เรื่องจนทำให้ผู้จัดทำวิทยานิพนธ์ได้รับประโยชน์

พระครูอรรถธรรมภาณี

๔ มกราคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์ และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๔
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท	๗
๒.๒ สถาบันพระสงฆ์และสังคมไทย	๓๑
๒.๓ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่	๔๘
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา	๖๐
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗๘
๒.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย	๘๖
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๘๗
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๘๗
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๘

สารบัญ (ต่อ)

๓.๔	การเก็บรวบรวมข้อมูล	๙๑
๓.๕	การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	๙๑
บทที่ ๔ ผลการศึกษา		
๔.๑	ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๙๔
๔.๒	บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒	๙๖
๔.๓	ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรม ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล	๑๐๐
๔.๔	ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการ เผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พระนครศรีอยุธยา เขต ๒	๑๑๑
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ		
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๑๓
๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย	๑๑๔
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๒๑
บรรณานุกรม		๑๒๒
ภาคผนวก		๑๒๖
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือ		๑๒๗
ภาคผนวก ข ผลการหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (IOC)		๑๓๓
ภาคผนวก ค ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try out)		๑๓๙
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถาม		๑๔๔
ภาคผนวก จ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย		๑๕๓
ประวัติของผู้วิจัย		๑๕๘

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๙๓
๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับ บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ใน ภาพรวม	๙๖
๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของนักเรียนต่อ บทบาท ของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการประพฤติ ตน	๙๗
๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของนักเรียนต่อบทบาท ของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการอบรมสั่งสอน ศีลธรรม	๙๘
๔.๕ การเปรียบเทียบความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมใน โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพด้านเพศ	๑๐๐
๔.๖ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพด้านอายุ	๑๐๑
๔.๗ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของ ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมใน โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ด้านการอบรมสั่งสอน จำแนกตามด้านอายุ	๑๐๒
๔.๘ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิด เห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ โดยภาพรวม จำแนกตามด้านอายุ	๑๐๓

สารบัญญัตินำ (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๙	การเปรียบเทียบความความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพด้านการศึกษา	๑๐๔
๔.๑๐	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ด้านการประพฤติตน จำแนกตามด้านการศึกษา	๑๐๕
๔.๑๑	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ด้านการอบรมสั่งสอน จำแนกตามด้านการศึกษา	๑๐๖
๔.๑๒	การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ โดยภาพรวม จำแนกตามด้านการศึกษา	๑๐๗
๔.๑๓	การเปรียบเทียบความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพด้านศาสนา	๑๐๘
๔.๑๔	การเปรียบเทียบความความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพทางครอบครัว	๑๐๙

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่

หน้า

๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๘๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในการอ้างอิง โดยจะระบุที่ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ตัวอย่างเช่น ที.สี.(บาลี) ๙/๓/๓๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ที่มณิกาย สีสทวารวดี พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓ หน้า ๓๖, ที.สี.(ไทย) ๙/๑๗๐/๕๖ หมายถึง สุตตันตปิฎก ที่มณิกาย สีสทวารวดี พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๑๗๐ หน้า ๕๖

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาทศุปาลิ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ที่มณิกาย สีสทวารวดี	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ที่มณิกาย มหาทศุปาลิ	(ภาษาบาลี)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ที่มณิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ที่มณิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสกปาติ	(ภาษาบาลี)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิกาย สคาถทศุปาลิ	(ภาษาบาลี)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิกาย มหาวรรคทศุปาลิ	(ภาษาบาลี)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิกาย เอกนิปาทปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.เอกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิกาย เอกนิปาท	(ไทย)
อง.จตุกก.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิกาย จตุกกนิปาทปาติ	(ภาษาบาลี)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังกยุตตนิกาย จตุกกนิปาท	(ภาษาไทย)
อง.ปัญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังกยุตตนิกาย ปัญจกนิปาท	(ภาษาไทย)

อง.สตตก.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ม.	(บาลี)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศปาฬิ	(ภาษาบาลี)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นที่แพร่หลายในทุกยุคทุกสมัยนั้นพระสงฆ์สาวก นับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญเพราะพระสงฆ์เป็นส่วนหนึ่งของพระรัตนตรัย และยังถือว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งของหลักการศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ทำกันหลายรูปแบบ เช่น การปฏิบัติตนที่น่าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม เป็นต้น และในฐานะที่พระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงได้กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน และจากการที่พระสงฆ์เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้ชาวบ้านเห็นว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีศีลธรรม มีความบริสุทธิ์ และเสียสละเพื่อผู้อื่นต่างยอมรับนับถือ และยินดีปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างเต็มใจ โดยเฉพาะประชาชนไทยส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ ๙๕ นับถือพระพุทธศาสนา ใช้พระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ^๑ และระยะเวลาที่ผ่านมาวัด และสถาบันสงฆ์ยังคงเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธา พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นและมีบทบาทในการช่วยอบรมจิตใจของคนไทยให้สูงขึ้น

สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน ในอดีตการศึกษาของคนไทยนั้น ปรักฎษาและรากเหง้าเกิดจากวัดเพราะการศึกษาเกิดจากวัด คนสมัยก่อนให้พระสอนด้านศีลธรรมจรรยา และวิถีการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข นักเรียนสมัยนั้นจึงมีคุณภาพ เพราะเขาได้รับการปลูกฝังศีลธรรมทำให้ศีลธรรมจริยธรรมซึมซับเข้าสู่สายเลือด จึงทำให้เป็นบุคคลที่มีจิตใจดีงาม มีคุณธรรมและจริยธรรม การศึกษาจึงสมควรหันมาเน้นที่การพัฒนาจิตวิญญาณ คุณธรรมจริยธรรม ของเยาวชน โดยเฉพาะการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวันเพื่อให้เขาสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาสังคมและพัฒนาดตนเองและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข^๒

ในปัจจุบันสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องและรวดเร็วจึงทำให้เกิดภาวะวิกฤตและปัญหามากมาย เช่น ปัญหาวิกฤตวัฒนธรรม และวิกฤติทางสังคมทำให้ประชาชนได้รับผลกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ พ.ศ.

^๑ปราณี เกื้อทอง, “บทบาทของพระสงฆ์ในงานพัฒนาชุมชน : ศึกษากรณีวัดในอำเภอ ปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

^๒สมชาย เทพแสง, การปฏิรูปการศึกษาคือการปฏิรูปจิตและวิญญาณ, วารสารวิทยากรย์, วิชาการปีที่ ๔ ฉบับที่ ๖, (มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๔) : หน้า ๑๗.

๒๕๔๕ – ๒๕๔๙^๓ ระบุปัญหาสังคมที่มีความเด่นชัด คือ ปัญหาความเสื่อมถอยของเอกลักษณ์วัฒนธรรม ค่านิยมความเป็นไทยและมีแนวโน้มทวิความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของประชาชน เพราะหลายสิบปีที่ผ่านมา เราปล่อยให้กระบวนการศึกษาของชาติเป็นไปตามบุญตามกรรมจนสร้างความสั่นคลอนให้กับสถาบันต่าง ๆ ของชาติในทุก ๆ ด้าน แต่ถ้ามองกันให้ลึกซึ้งถึงที่มาแห่งปัญหาอันที่จริงมักเกิดมาจากคน คนคือวิกฤตของสังคม จะต้องเริ่มต้นด้วยการปฏิรูปการศึกษาด้านคนเสียใหม่ คือให้มีคุณภาพมีภูมิปัญญาและคุณธรรมอยู่ในตัวเอง เพราะว่าการศึกษาของไทยในอดีตไม่ได้นำเอาพุทธธรรมมาเป็นฐานของการศึกษา แต่ให้ระบบและองค์ความรู้ตามโลกนิยมมาเป็นแกนในการจัดการศึกษา ทำให้ พุทธธรรมเองเริ่มห่างเหินจากชีวิตของคนไทยยุคปัจจุบันมากขึ้น และผลจากการจัดการศึกษาที่ผ่านมา การศึกษาไทยนั้นไม่ว่าจะประเมินโดยหน่วยงานใดนอกจากจะไม่เป็นที่น่าพอใจแล้วเป็นที่ยอมรับกันว่าการศึกษาไทยไม่ได้สอนให้คนรู้จักคิดวิเคราะห์ ริเริ่มสร้างสรรค์ และปฏิบัติจริง อีกทั้งย้อนย้อนเรื่องการปลุกฝังคุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรม การศึกษาไทยจึงอยู่ในภาวะวิกฤตทางคุณภาพอย่างหนัก ถึงแม้ว่าการเรียนการสอนในอดีตที่ กระทรวงธรรมการได้กำหนดให้มีวิชาจรยา เป็นครั้งแรกในหลักสูตรทุกชั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ โดยให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก เพื่อกล่อมเกลานิสัยใจคอกุลบุตรกุลธิดาในสมัยนั้น จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีการปรับปรุงหลักสูตร วิชาจรยาก็ขยายเป็นวิชาหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม ถึงแม้ในเวลาต่อมาจะเพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาและจริยธรรมขึ้นอีก แต่ปัญหาเยาวชนด้านศีลธรรมก็ยังมีมากขึ้น^๔

จากประเด็นดังกล่าวสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษา กำกับ ดูแล ติดตามและประเมินผลสถานศึกษาในเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบทั้ง ๗ อำเภอ คือ อำเภอเสนา อำเภอบางบาล อำเภอบางซ้าย อำเภอบางปะอิน อำเภอผักไห่ อำเภอลาดบัวหลวง และอำเภอบางไทร จากผลรายงานการจัดการการศึกษาในรอบปีการศึกษา ๒๕๔๘^๕ ซึ่งสรุปผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในภาพรวมยังไม่น่าพอใจ โดยเฉพาะพฤติกรรมของนักเรียนทุกระดับชั้น ในระเบียบ วินัย ด้านคุณธรรมและจริยธรรมต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขเป็นอย่างมาก

^๓ คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๑.

^๔ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการจัดสรรการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗.

^๕ แผนปฏิบัติการประจำปี งบประมาณ ๒๕๔๘, (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๑, ๒๕๔๘), หน้า ๖.

จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาและการวางแผนในการพัฒนาคนโดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการใช้หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการพัฒนาคนและพัฒนาชาติต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

๑.๒.๒ เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตของเนื้อหา

การศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ในด้านการประพฤติปฏิบัติตนและด้านการอบรมสั่งสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านตัวแปรที่ศึกษา

๑) ตัวแปรต้น ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา และ สถานภาพทางครอบครัว

๒) ตัวแปรตาม ได้แก่ การเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการประพฤติตนและด้านอบรมสั่งสอน

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้ คือ นักเรียนในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑,๕๖๔^๖ คน

^๖สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓, “โรงเรียนเสนา (เสนาประสิทธิ์) โรงเรียนวัดไชยภูมิ (ไชยภูมิวิทยาคาร) โรงเรียนเทศบาลวัดมารวิชัย (เกษมประกาศิตอนุสรณ์) ในอำเภอเสนา,” (ปีการศึกษา ๒๕๕๔), หน้า ๗๘.

๑.๓.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ได้แก่ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำนวน ๓ โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนเสนา (เสนาประสิทธิ์) โรงเรียนวัดไชยภูมิ (ไชยภูมิวิทยาการ) โรงเรียนเทศบาลวัดमारวิชัย (เกษมประกาศิตอนุสรณ์) ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๓.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้กำหนดระยะเวลาตั้งแต่ เดือนกรกฎาคม พ.ศ ๒๕๕๓ ถึง เดือน ธันวาคม พ.ศ ๒๕๕๓ เป็นเวลา ๖ เดือน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ เป็นอย่างไร

๑.๔.๒ ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล แตกต่างกันหรือไม่

๑.๔.๓ ปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ มีอะไรบ้าง

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ นักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน

๑.๕.๒ นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน

๑.๕.๓ นักเรียนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน

๑.๕.๔ นักเรียนที่มีศาสนาต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน

๑.๕.๕ นักเรียนที่มีสถานภาพทางครอบครัวต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของ พระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน

๑.๖ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

บทบาท หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมาตามหน้าที่หรือตำแหน่งที่ เป็นอยู่ในขณะนั้น เพื่อให้เป็นที่รู้เห็นของบุคคลอื่น และการแสดงออกนั้นอาจจะตรงกับความ ต้อง การของผู้ที่เกี่ยวข้องหรือไม่ก็ได้

พระสงฆ์ หมายถึง บรรดาภิกษุที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากอุปัชฌาย์ตาม พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ทั้งที่ได้ปฏิบัติศาสนกิจในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การเผยแผ่ หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่พระสงฆ์ประพฤติ ปฏิบัติในงานเกี่ยวกับการ ส่งเสริม การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์และ ระเบียบคำสั่งต่าง ๆ ในการศึกษาครั้งนี้จะศึกษาเฉพาะการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน ทั้งหมด ๒ ด้าน ได้แก่ ด้านการประพฤติปฏิบัติตน และด้านการให้การอบรมสั่งสอนพุทธศาสนา ในโรงเรียน

การประพฤติปฏิบัติตน หมายถึง การทำตัวเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การให้การอบรมสั่งสอน หมายถึง การนำธรรมเข้าไปอบรมสั่งสอนแก่นักเรียน เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน

ศีลธรรม หมายถึง ความประพฤติดีงามทางกายวาจา, ความประพฤติที่ดีที่ชอบ, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะ โดยทางศัพท์ ศีลธรรม แปลว่า ธรรมคือศีล หมายถึง ธรรม ชั้นศีล หรือ ธรรมในระดับศีล เพราะศีลเป็นธรรมอย่างหนึ่งในบรรดาธรรมภาคปฏิบัติ ๓ อย่าง คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมใน โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาท
ของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
พระนครศรีอยุธยา เขต ๒

๑.๗.๔ สามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนและพัฒนาโรงเรียนใน
สังกัดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

บทที่ ๒

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ มุ่งศึกษา “บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒” เพื่อให้การศึกษาดำเนินไป ตามความมุ่งหมาย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจึงได้รวบรวมสาระสำคัญต่าง ๆ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมานำเสนอเป็นสำคัญ ต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๑ ความหมายเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสังคม

๒.๑.๔ บทบาทหน้าที่ของศาสนาต่อสังคม

๒.๑.๕ บทบาทของพุทธศาสนาต่อสังคมไทย

๒.๒ สถาบันสงฆ์และสังคมไทย

๒.๒.๑ การปกครอง หรือ การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม

๒.๒.๒ การศาสนศึกษา

๒.๒.๓ การศึกษาสงเคราะห์

๒.๒.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๒.๕ การสาธารณูปการ

๒.๒.๖ การสาธารณสงเคราะห์

๒.๒.๗ ความหมายของการเผยแผ่

๒.๒.๘ องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๔.๑ ทฤษฎีการสื่อสาร

๒.๔.๒ ทฤษฎีการจูงใจ

๒.๔.๓ ทฤษฎีการเรียนรู้

๒.๔.๔ หลักการพื้นฐานของการศึกษาแบบมนุษยนิยม^๑

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

^๑นักการศึกษาแบบมนุษยนิยมในที่นี้ ได้แก่ Maslow, Rogers และ Combs

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

๒.๑.๑ ความหมายเกี่ยวกับบทบาท

ทฤษฎีบทบาท เป็นทฤษฎีที่เห็นว่ามนุษย์จะแสดงพฤติกรรมตามความคิดเห็นหรือทัศนคติที่เป็นผลมาจากความความหวังทางสังคมตามสถานภาพ ตำแหน่ง และเจ้าหน้าที่ทางสังคมของแต่ละบุคคลกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ บทบาทของแต่ละบุคคลเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ซึ่งได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งหน้าที่ และสถานภาพของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังต่างๆ จากสังคม ซึ่งจะสรุปรวบรวมมาเป็นข้อสมมติฐานสำหรับการศึกษาค้นคว้านี้ ดังต่อไปนี้

ในแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีผู้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทไว้หลายด้านด้วยกัน แต่โดยส่วนใหญ่ให้ความหมายไว้คล้ายๆ กันว่า “บทบาท คือ สิทธิและหน้าที่ของบุคคลแต่ละคนที่สังคมกำหนดขึ้นมาจากตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่”

สุชา จันท์เอม กล่าวว่า “บทบาท คือ สิ่งที่บุคคลได้สถานภาพต่างๆ ฟังกระทำและขยายความออกไปอีกว่า เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพอย่างใดแล้ว บุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้นั้น”^๒

ประสพสุข พันธุ์ประยูร กล่าวว่า “บทบาทคือ การประพฤติปฏิบัติของบุคคลตามตำแหน่งและสถานภาพในสังคม”^๓

ณรงค์ เส็งประชา กล่าวว่า “บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพ บทบาทเป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำ บทบาทเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องทำส่วนสถานภาพ คือสิ่งที่เราเป็น”^๔

งามพิศ สัตย์สงวน กล่าวอธิบายว่า “สถานภาพเป็นตำแหน่ง บทบาท คือการกระทำตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ สถานภาพและบทบาท มักจะเป็นของคู่กัน คือเมื่อมีสถานภาพจะต้องมีบทบาทด้วย แต่ไม่เสมอไป บทบาท คือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อ

^๒สุชา จันท์เอม, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘.

^๓ประสพสุข พันธุ์ประยูร, “บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย”, รายงานการวิจัยเรื่อง(สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.

^๔ณรงค์ เส็งประชา, มนุษย์กับสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐๙.

ทำให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่เกิดขึ้นได้”^๕

พัทยา สายหู กล่าวว่า “สถานภาพและบทบาทเปรียบเสมือน “ตัว”(ละคร) และบท (บทบาท) ในการเล่นละคร ก็คือ การกำหนดตำแหน่ง และหน้าที่ ให้ผู้แสดงแต่ละคนมาเล่น เรื่องเดียวกันและโรงเดียวกันนั่นเอง”^๖

ไพบุลย์ ช่างเรียน ได้ให้ความหมายแตกต่างออกไป โดยอธิบายว่า บทบาท โดยทั่วไปพิจารณาความหมายได้สองนัย คือ นัยแรกพิจารณาด้านโครงสร้างสังคม บทบาท หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่างๆ ซึ่งแสดงลักษณะโดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น อีกนัยหนึ่งพิจารณาในด้านการแสดงบทบาทหรือการปะทะสังสรรค์ทางสังคมบทบาทจึงหมายถึงผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำที่เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานภาพแห่งการปะทะสังสรรค์นั้น ตามนัยแรก บทบาทเป็นการจำแนกชนิดของบุคคลที่อยู่ในสังคมซึ่งถูกจำแนกโดยคุณสมบัติและพฤติกรรมของเขามีต่อปทัสถาน ตามนัยหลัง บทบาทเป็นวิธีการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่สังสรรค์กันนั้นว่าจะปฏิบัติอย่างไร ดังนั้น บทบาทของบุคคลจึงแตกต่างกันออกไปตามลักษณะสถานภาพ อุปนิสัย ความคิด ความสามารถ มूलเหตุจูงใจ การอบรมและความพอใจ”^๗

ส่วนสำนักวิชาการตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อวงวิชาการไทย ได้ให้ความหมายของ บทบาทไว้หลายนัยด้วยกัน พอประมวลมาเป็นข้อสรุปเพื่อการศึกษาได้ดังนี้

พาร์สัน (Parsons) เป็นนักสังคมชาวอเมริกัน ได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับบทบาท และสรุปไว้ว่า สถานภาพและบทบาท เป็นคุณลักษณะของผู้แสดงบทบาท คือการจัดระเบียบของผู้เริ่มแสดง เป็นการสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมของเขาในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกัน ซึ่งเป็นการรวบรวมความคาดหวัง ซึ่งเกี่ยวกับตนเองและของบุคคลอื่นๆ ที่เขามีความสัมพันธ์ด้วย สถานภาพ คือตำแหน่งของผู้แสดงภายในสถาบันที่เขาอยู่ จึงสรุปได้ว่า บทบาทมีลักษณะเป็นกระบวนการ ส่วนสถานภาพมีลักษณะเป็นตำแหน่งของผู้แสดงภายในระบบสังคม ซึ่งกลไกของการขัดเกลาทางสังคมจะเตรียมบุคคลให้แสดงบทบาทที่เขาชอบ”^๘

^๕งามพิศ สัตย์สงวน, *การจัดระเบียบทางสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๗๙.

^๖พัทยา สายหู, *กลไกของสังคม*, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๘๔.

^๗ไพบุลย์ ช่างเรียน, *สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๒๗-๒๘.

^๘สมคิด เฟ็งอูตม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามพระธรรมของพระสงฆ์และเจ้าหน้าที่สี่กระทรวงหลักระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖), หน้า ๘.

สมคิด เพ็งอุดม กล่าวว่า พฤติกรรมบทบาทเป็นผลมาจากปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งสถานภาพต่างๆ ของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังจากสังคมให้บุคคลที่ครองตำแหน่งนั้นๆ ปฏิบัติบทบาทแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งของสถานภาพ แต่ละบุคคลได้รับการกำหนดสถานภาพและครองสถานภาพนั้น โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่นๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสถานภาพ จึงแยกจากกันไม่ได้^๕

จากความหมายดังกล่าวมา สรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนหรือพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ตามสิทธิ อำนาจ และหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของสถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่

ลักษณะของบทบาท เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมานักวิชาการได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทที่บุคคลแสดงออกมามี ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มแรก มีความเห็นว่า บทบาทมี ๒ ลักษณะ โดยมีทิตยา สุวรรณชฎ (๒๕๒๗) ; ประสพสุข พันธุ์ประยูร (๒๕๓๕ : ๑๒) ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทว่ามี ๒ ประการ คือ (๑) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติจริง ไม่ใช่เพียงระดับความคิดเท่านั้น และ (๒) บทบาทตามอุดมคติ หรือบทบาทตามความคาดหวัง (Ideal Role) เป็นบทบาทที่บุคคลควรปฏิบัติที่สังคมคาดหวังเป็นบทบาทที่อยู่ในระดับความคิดเห็นส่วนบุคคลเพื่อสนองตอบสิ่งที่เราแต่ยังไม่ได้ปฏิบัติจริง

กลุ่มที่สอง มีความเห็นว่า บทบาทมีลักษณะ ๓ ประการคือ

(๑) บทบาทที่กำหนดไว้ในสังคม หรือบทบาทตามอุดมคติ (The Socially Prescribed Role of Ideal Role) เป็นบทบาทที่สังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้กับตำแหน่งทางสังคมไว้ เช่น พระสงฆ์จะมีสิทธิและหน้าที่เป็นอย่างไร ดังนั้น จึงทำให้พอคาดหวังบทบาทของบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งเหล่านั้นได้

(๒) บทบาทตามความรู้สึกที่ได้รับรู้ (The Percieved Role) เป็นบทบาทที่แสดงออกโดยการวินิจฉัยของตนเอง เป็นบทบาทที่ขึ้นอยู่กับบุคคลนั้นๆ จะคาดหวังด้วยตนเองว่า ควรจะให้เป็นอย่างไรรวมทั้งขึ้นอยู่กับทัศนคติ ค่านิยม หรือบุคลิกภาพและประสบการณ์แต่ละคนอีกด้วย

(๓) บทบาทที่ปฏิบัติจริง (The Actual Role) เป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้ปฏิบัติได้จริง บางครั้งการแสดงบทบาท ก็เป็นเรื่องที่อยู่นอกเหนือจากความคาดหวัง และการรับรูประหนึ่งเหมือนกัน ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์เฉพาะหน้าในขณะนั้นด้วย สถานการณ์ต่างๆ ที่มี

^๕เจียมพงษ์ วงศ์ธรรม, "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท", วิทยานิพนธ์ สส.ม. บัณฑิตวิทยาลัย, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๕๔.

อิทธิพลต่อการแสดงบทบาทหนึ่งๆ อาจเป็นสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาวะแวดล้อมทางสังคม

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทนี้ มีนักทฤษฎีได้ให้ความหมายมากมายและหลายรูปแบบ แต่พอจะสรุปประเด็นสำหรับการศึกษาได้ ดังนี้

(๑) บทบาทเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม มนุษย์จะเข้ามาร่วมอยู่ในสังคมได้จากการเรียนรู้บทบาทของตนเองในสังคม

(๒) การมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นจะทำให้มีการมองตนเองและผู้อื่นว่าเป็นเจ้าของสถานภาพและบทบาทบางอย่าง และผูกพันอยู่กับความคาดหวังของผู้อื่น และความคาดหวังนี้จะเป็นตัวกำหนดแนวทางของบทบาทในแต่ละคน

ดังนั้น บทบาทจึงเป็นความคาดหวังทางการกระทำว่า ในสถานภาพหนึ่งๆ บุคคลควรจะมีบทบาทอย่างไรโดยจะมีการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญ เพื่อให้ทราบว่าจะต้องแสดงบทบาทและสวมบทบาทอย่างไร ซึ่งการเรียนรู้บทบาทนี้จะเกิดจากการเลียนแบบและการสังเกตจากบุคคลที่เรายึด เพื่อนำมาเป็นแบบอย่างของบทบาทของตน ที่จะแสดงต่อผู้อื่นในสถานการณ์ต่างๆ ในสังคมตามที่ตนเองต้องการ แต่ทั้งนี้การเสนอภาพของตนเองหรือแสดงบทบาทและการสวมบทบาทนี้อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับความคาดหวังของสังคมก็ได้

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาท

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ตามหลักการทางศาสนา

องค์ประกอบของพุทธศาสนา คือ พระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ พระพุทธ คือ พระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้พระธรรมแล้วสั่งสอนให้ประชาชนประพฤติชอบด้วยการ วาจาใจ ตามพระธรรมวินัย เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน และเป็นผู้ปลุกให้ผู้อื่นตื่นด้วย ได้สมญานามเรียกขานว่า “พระพุทธเจ้า” ส่วนพระธรรม คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ค้นพบ และพระสงฆ์ คือ กลุ่มชนที่เกิดศรัทธาเลื่อมใสในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ยอมสละเพศฆราวาสเข้าอุปสมบท ตามพระบรมพุทธานุญาต^{๑๐} และเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบต่อกันมา

ประยูร ปยุตโต ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันนี้มีได้ทุกอย่างตัวใครตัวมัน แต่พระสงฆ์ได้กลายเป็นสถาบันศาสนา ซึ่งมีหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติ ๒ ประการ^{๑๑} คือ

^{๑๐}พระธรรมญาณมุนี, (ทองย้อย กิตติทินฺโน), การพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : กองแผนงาน กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๒๓), หน้า ๑๑๒.

^{๑๑}พระมหาประยูร ปยุตโต, พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, (พระนคร : ห้างหุ้นส่วนศิwap, ๒๕๑๓), หน้า ๕๖-๕๗.

๑) บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเอง

๒) บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น

๑) บทบาทหรือหน้าที่ต่อตนเองของพระสงฆ์

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ได้ทรงปรารภถึงฐานะหรือกิจที่พึงกระทำของพระสงฆ์ ๒ ประการ คือ

๑.๑ คันถฐานะ หมายถึง การศึกษาถึงหลักธรรมต่าง ๆ ที่พระองค์ได้แสดงไว้ จนสามารถจำได้ บอกกล่าวและถ่ายทอดได้ เรียกว่า บทบาทในการศึกษา

๑.๒ วิปัสสนาฐานะ หมายถึง การปฏิบัติ การพิจารณาถึงทุกขลักษณะ อนิจจลักษณะ และอนัตตลักษณะ ด้วยความพากเพียรพยายามจนกว่าจะบรรลุถึงพระนิพพาน เรียกว่า บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน ปกครองตน

จึงอาจกล่าวได้ว่าหน้าที่ของพระสงฆ์ต่อตนเองนั้นสามารถแบ่งได้ ๒ ประการ คือ บทบาทในการศึกษา และบทบาทในการปฏิบัติตน

บทบาทหน้าที่ในการศึกษา หมายถึง การเรียนรู้พระไตรปิฎกอันเป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งในส่วนของพระวินัยปิฎก พระสุตตร และพระอภิธรรม หรือการเรียนรู้ถึงศีล สมาธิ ปัญญา ที่เรียกกันว่า ลีขขา ๓ และการศึกษานี้ต้องครอบคลุมข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา หลักธรรมภาคปฏิบัติ ศึกษาถึงความถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางจิตและทางปัญญา มีความรู้ ความคิดเห็น ความเข้าใจในถูกต้อง (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๒๗, หน้า ๓-๔) ซึ่งในคัมภีร์ขุททกนิกาย มหานิทเทศ ความว่า “บุคคลย่อมศึกษาอริศีล คือ ศึกษาเรื่องความประพฤติดีทางกาย วาจาให้สูงขึ้นไปบ้าง ศึกษาในการฝึกรบมจิตในให้ดีขึ้นบ้าง ศึกษาในการอบรมปัญญาให้เจริญขึ้นไปบ้าง เมื่อห้วงจิตคำนึงถึงการศึกษา ๓ อย่างนี้ ก็ชื่อว่า ศึกษา”^{๑๒}

สมัยพุทธกาลการศึกษาของพระสงฆ์ พระพุทธเจ้าและพระอริยสาวกเป็นผู้ทำหน้าที่แนะนำเป็นครู เป็นกัลยาณมิตร แม้แต่พระอริยสาวกต่างก็มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจ ประสพการณ์ต่อกัน การศึกษาเป็นการศึกษาถึงหลักพระธรรมและพระวินัย เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติและการเผยแผ่ต่อไป เมื่อพระพุทธเจ้าได้ปรินิพพานลง พระสงฆ์สมัยต่อมา ได้ศึกษาจากพระสงฆ์ผู้เป็นภันเต (ผู้มีอุปสมบทก่อนเรียกว่า “ภันเต” เรียกผู้ที่อุปสมบททีหลังว่า “อาวุโส”) มีการท่องจำพระวณะของพระพุทธองค์สืบต่อกันมา จนถึงสมัยการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๕ ที่ประเทศลังกาจึงมีการบันทึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก ซึ่งต่อมามีการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ทั่วโลก พระไตรปิฎก คือได้ว่าส่วนใหญ่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระสงฆ์ควรแก่การศึกษา ปัจจุบันพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยมีทั้งหมด ๔๕ เล่ม และมีการบันทึกเป็นพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์บนแผ่นซีดี ซึ่งจัดทำโดยสำนักคอมพิวเตอร์

^{๑๒} เสฐียรโกเศศ, *ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน*, (พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๐), หน้า ๑๐๒.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) และสำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มีย่อพระไตรปิฎกสำหรับประชาชน หรือฉบับเยาวชน รวมถึงมีการจัดทำคำบรรยายโดยพระสงฆ์ที่นำหลักธรรมจากพระไตรปิฎกมาขยายความพระสงฆ์ที่ได้รับการยอมรับในการศึกษาพระไตรปิฎกที่แตกฉานและมีผลงานเป็นที่แพร่หลาย เช่น ท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นต้น

การศึกษาที่เป็นอยู่ของพระสงฆ์ในปัจจุบันนี้ได้มีการจัดระบบในรูปแบบใหม่^{๑๓} คือ

๑. การศึกษาที่เป็นระบบของคณะสงฆ์เองโดยเฉพาะเป็นอิสระต่างหากจากระบบของรัฐโดยคณะสงฆ์เป็นผู้จัดดำเนินการเอง ประกอบด้วย

๑.๑ การศึกษาที่เรียกว่า “ปริยัติธรรมแผนกนักธรรม” ได้แก่ “นักธรรม” มี ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก เป็นการศึกษาในเนื้อหาที่เกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า รวมถึงพระสาวกสำคัญ ๆ หลักธรรมของพระพุทธเจ้าในหัวข้อต่าง ๆ วินัยและข้ออันพึงประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ ศาสนพิธีที่ว่าด้วยขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และเพื่อเป็นการฝึกฝนในการแสดงธรรม ก็มีวิชาการต่างกระทุ้งซึ่งเป็นการแต่งขยายพุทธศาสนสุภาษิตเพื่อการแสดงธรรมนอกจากนี้ยังได้มีการจัดเพื่อให้บุคคลทั่วไปได้ศึกษาด้วย เรียกว่า “ธรรมศึกษา” และมีหลักสูตรเหมือนกับนักธรรมโดยเปลี่ยนเฉพาะส่วนของวิชาวินัยเท่านั้น

๑.๒ การศึกษาที่เรียกว่า “ปริยัติธรรมแผนกบาลี” ซึ่งเรียกว่า “ประโยค” มีตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค เป็นการศึกษาภาษาบาลี คำหลักการของภาษา การแปล การแต่งประโยค เป็นต้น เมื่อผู้เรียนได้ประโยค ๓ ขึ้นไป จะเรียกว่า “มหา” และถือว่าเปรียญธรรม ๙ ประโยค คือการศึกษาสูงสุดในระบบนี้ ซึ่งปัจจุบันมีการเทียบความรู้เท่ากับปริญญาตรีในทางโลก

๒. การศึกษาที่อยู่ในระบบของรัฐหรือที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ แบ่ง เป็น

๒.๑ การศึกษาที่คณะสงฆ์จัดให้สอดคล้องกับระบบของรัฐ โดยหน่วยงานหรือบุคคลในพระพุทธศาสนาเป็นผู้จัดดำเนินการ ได้แก่

(๑) การศึกษาที่คณะสงฆ์รับเข้าเป็นการศึกษาคณะสงฆ์ ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงฆ์ คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นการสถาปนาขึ้นโดยพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อให้เป็นสถานศึกษาสำหรับพระสงฆ์ สามเณร ซึ่งปัจจุบันได้มีการขยายวิทยาเขตสู่จังหวัดต่าง ๆ เป็นการจัดการศึกษาในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก ที่รวมหลักสูตรทั้งวิชาการทางโลกและทางธรรมเข้าด้วยกัน

^{๑๓} สุลักษณ์ ศิวรักษ์, ศาสนากับการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๓๔-๓๕.

(๒) การศึกษาที่รัฐกำหนดขึ้นตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ ได้แก่ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖) โดยจัดหลักสูตรที่รวมกันระหว่างวิชาสามัญกับวิชาพุทธศาสนา โดยยกเว้นวิชาพลศึกษาและเพิ่มวิชาธรรมะ วินัย ภาษบาลีแทน

๒.๒ การศึกษาในระบบของรัฐ ซึ่งหน่วยงานหรือกลุ่มบุคคลจัดให้แก่พระสงฆ์สามเณร ได้แก่ การศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งปัจจุบัน เปิดกว้างให้เข้าศึกษาได้ตลอดหลักสูตร

๓. การศึกษาที่วัดจัดขึ้นเป็นอิสระต่างหากจากระบบคณะสงฆ์และระบบรัฐ เช่น จิตภาวันวิทยาลัย โรงเรียนอภิธรรม เป็นต้น เป็นการจัดการศึกษาที่เปิดอิสระของแต่ละสำนัก^{๑๔}

บทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติตน^{๑๕} คือ การประพฤติตามหลักธรรมเพื่อความบริสุทธิ์ของตนและของสถาบันสงฆ์ เป็นการน้อมนำธรรมะและวินัยมาปฏิบัติเป็นการอบรมในด้านความประพฤติระเบียบวินัยให้มีความสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ เรียกว่า ปฏิบัติศีล รวมถึงการสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีสติสัมปชัญญะ การปฏิบัติสมาธิภาวนาหรือเรียกว่าวิปัสสนาธุระอันเป็นการฝึกฝนอบรมจิตให้เป็นสมาธิให้มีพลังเพื่อนำไปใช้ในการกำจัดกิเลสความเศร้าหมองแห่งจิตและเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงซึ่งเป็นการปฏิบัติตามทฤษฎีที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาข้างต้น (ปริยัติ) ได้ผลคือ การดับทุกข์เป็นขั้น ๆ จนดับได้สิ้นเชิง พัฒนาคุณภาพจิตเสริมสร้างคุณภาพจิต และรู้จักใช้ความสามารถในกระบวนการสมาธิ และการอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งที่สามารถชำระจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นเป็นอิสระ มองดู รู้จักและเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ทำการต่าง ๆ ด้วยปัญญา เป็นบทบาทในการปกครองบริหารตนและคณะสงฆ์ให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ถือได้ว่าเป็นการปฏิบัติตนให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย ซึ่งพระพุทธองค์ได้ตรัสพระวาจาเกี่ยวกับลักษณะของพระสงฆ์ผู้เป็นสมณะในทางพระพุทธศาสนาไว้ใน มหายมวารค มूलปณณาสกั มัชฌิมนิกาย ใจความว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่าไหนเล่าที่จะทำพวกเราให้เป็นสมณะ

๑. ภิกษุทั้งหลาย จริ่งแท้ พวกเธอต้องสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยhiriและโอตตปปะ

๒. ภิกษุทั้งหลาย กิจที่พวกเธอต้องทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกเป็นลำดับนั้นคืออะไร คือ สำเหนียกว่า กายสมาจาร ประพฤติชอบสม่ำเสมอด้วยกาย

๓. สำเหนียกว่า วจีสมาจาร การประพฤติชอบสม่ำเสมอด้วยวาจา

^{๑๔} พระราชวรมณี, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

^{๑๕} ینگเยาว์ ปิฎกักรัชนี, “บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้าน : ศึกษาเฉพาะจังหวัดสงขลา”, วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, ๒๕๓๒), หน้า ๖๔.

๔. สำเนียงกว่า มโนสมาจาร การประพฤติชอบสมาเสมอด้วยใจ
๕. สำเนียงกว่า อาชีวะของเราบริสุทธิ์แล้ว
๖. สำเนียงกว่า เราเป็นผู้สำรวมอินทรีย์ทั้งหลาย
๗. สำเนียงกว่า เราเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะอยู่เสมอ
๘. สำเนียงกว่า เราจักตามประกอบในธรรมเป็นเครื่องตื่น เราจักชำระจิตให้หมดโดย

สิ้นเชิง

๙. สำเนียงกว่า เราจักเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ
๑๐. สำเนียงกว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในศาสนานี้ มาเสพเสนาสนะอันสงัด คอยระวัง

จิต

๑๑. เธอก็น้อมจิตไปเฉพาะต่ออาสาชกษณญาณ”

เพื่อให้เป็นไปตามหลักพระธรรมวินัย จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ กำหนดหน้าที่และอำนาจของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗, ๓๘ กล่าว คือ “มาตรา ๓๗ เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้”^{๑๖}

ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีอยู่หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้นปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม”

ถ้าหากผู้ใดไม่ปฏิบัติตาม เจ้าอาวาสก็มีอำนาจตามมาตรา ๓๘ คือ

“เจ้าอาวาสมีอำนาจ ดังนี้

๑. ห้ามบรรพชิต คฤหัสถ์ซึ่งมิได้อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสเข้าไปอาศัยอยู่ในวัด
๒. สั่งให้บรรพชิต และคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
๓. สั่งให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัดทำงานภายในวัดหรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ ขอขมาโทษในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิดคำสั่งเจ้าอาวาส ซึ่งได้สั่งโดยชอบตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม”^{๑๗}

๒) บทบาทหรือหน้าที่ต่อผู้อื่น

หลังจากที่พระสิทธัตถะได้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเสวยวิมุตติสุขอยู่บริเวณรอบต้นโพธิ์เป็นเวลาอีกระยะหนึ่ง เพื่อเป็นการทบทวนสิ่งที่พระองค์ทรงตรัสรู้ พระองค์ได้มีความวิตกรำพึงว่า

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๙.

^{๑๗} พระมหาสมทรง สิรินุโร, “บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต”, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๘๖.

“ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้เป็นธรรมอันลึก สัตว์อื่นเห็นได้ยาก ยากที่สัตว์อื่นจะรู้ตาม เป็นธรรมระงับและประณีต ไม่เป็นวิสัยที่จะหยั่งลงง่าย ๆ แห่งความตริก เป็นของละเอียด เป็นวิสัยรู้ได้เฉพาะบัณฑิต ก็สัตว์เหล่านี้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีแล้วในอาลัย เพลิดเพลินแล้วในอาลัย สำหรับสัตว์ผู้มีอาลัยเป็นที่ยินดี ยินดีเพลิดเพลินในอาลัยนั้นยากนักที่จะเห็นปฏิจจนมุปบาทอันมีสิ่งนี้ (คือมีอาลัย) เป็นปัจจัย ยากนักที่จะเห็นธรรม เป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง คือ ธรรมอันถอนอุปธิทั้งสิ้น ความสันตตัณห ความคลายกำหนด ความดับไม่เหลือและนิพพาน หากเราพึงแสดงธรรมแล้ว สัตว์อื่นพึงไม่รู้ทั่วถึงข้อนั้น จักเป็นความเหน้อยเปล่าแก่เรา เป็นความลำบากแก่เรา”

๒.๑.๓ แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนากับสังคม

ศาสนาอย่างที่เราเข้าใจกันโดยสามัญ เป็นผลอย่างหนึ่งแห่งความพยายามของมนุษย์ที่จะแก้ไขปัญหาชีวิตบางอย่างของตน ซึ่งมีทั้งปัญหาเฉพาะบุคคล และปัญหาเกี่ยวกับความเกี่ยวข้องระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ที่เรียกว่า ปัญหาสังคม ในเมื่อศาสนาเกิดจากความพยายามของมนุษย์ ศาสนาจึงเป็นของมนุษย์จะเกิดขึ้น เสื่อม หรือสูญสิ้นสลายไป สุดแต่มนุษย์บันดาลใจ โดยเฉพาะในทางสังคมในฐานะที่ศาสนา เป็นสถาบันทางสังคมอย่างหนึ่ง ศาสนาจะมีความสำคัญได้รับความยอมรับนับถือ จากหมู่มนุษย์เพียงไรก็อยู่ที่ว่า ศาสนายังมีประโยชน์ช่วยสนองความต้องการของมนุษย์ในการแก้ไขปัญหามาได้เพียงใดและมนุษย์มองเห็นความจำเป็นของศาสนาอยู่เพียงใด ข้อนี้หมายความว่า การดำรงอยู่ เจริญขึ้น เสื่อมลงหรือหมดสิ้นไปของศาสนา ขึ้นอยู่กับประโยชน์ที่มีสังคมเป็นสำคัญ^{๑๔}

๒.๑.๔ บทบาทหน้าที่ของศาสนาต่อสังคม

ศาสนากับสังคมมีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดเพราะศาสนาเป็นสถาบันที่จำเป็นยิ่งสถาบันหนึ่งต่อการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลและสังคม ความจำเป็นดังกล่าวพิจารณาได้จากบทบาทและหน้าที่ของศาสนาซึ่งอำนวยประโยชน์ให้สังคมสามารถดำรงอยู่ และปฏิบัติหน้าที่เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคม ดังนั้น ถ้าหากจะพิจารณาสถาบันศาสนาในเชิงโครงสร้างและหน้าที่แล้ว อาจสรุปได้ว่าศาสนาทำหน้าที่ที่สำคัญ^{๑๕} ดังนี้

(๑) หน้าที่ในการให้คำอธิบาย ซึ่งในสังคมมนุษย์ทุกสังคมจะต้องมีคำถามว่า ทำไมมันถึงเป็นอย่างนั้น ทำไมถึงเป็นอย่างนี้ ตัวอย่างเช่น เมื่อมนุษย์เกิดขึ้น มนุษย์จึงถามว่า

^{๑๔} สมบูรณ์ สุขสำราญ, *พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๗๘-๗๙.

^{๑๕} อนันต์ วิริยะพินิจ, *บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาชุมชน*, (วารสารธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๓๙.

ทำไมเราจึงเกิดมา เกิดมาอยู่ในสถานะในทางสังคมอย่างไร ทำไมเราถึงรวย ทำไมเราถึงจน ทำไมญาติพี่น้องถึงต้องตาย สิ่งที่เราถึงต้องพลัดพราก ศาสนาจะให้คำตอบต่อคำถามเหล่านี้

(๒) หน้าที่ในการให้การสนับสนุนกับสถาบันพื้นฐานต่างๆ ของสังคม เช่น สถาบันทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมและค่านิยม เพื่อให้สถาบันต่างๆ เหล่านี้สามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ต่างๆ มักจะมีคำสอนบัญญัติแนวทางเศรษฐกิจที่ยังประโยชน์แก่ศาสนิกชน การเฉลี่ยประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากในทางการเมืองเป็นเข็มทิศและหางเสือแก่ระบบการเมือง โดยเฉพาะระบบการเมืองที่มีรากฐานอยู่บนจารีตนิยม กล่าวอีกนัยหนึ่ง ศาสนาเป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ยำคุณค่าของมนุษย์และความชอบธรรมของผู้ปกครองในทางสังคม ศาสนาเป็นสื่อของการอบรมให้รู้จักระเบียบสังคม หมายถึง การรู้จักเรียนรู้ รู้จักปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในสังคมได้ โดยการยึดถือแนวทางปฏิบัติอย่างเดียวกัน มีปรัชญาชีวิตที่สอดคล้องกัน

(๓) หน้าที่ที่เกี่ยวกับปัจเจกบุคคล คือ ศาสนาจะทำหน้าที่ให้พลังใจแก่บุคคลในกรณีที่เกิดวิกฤติการณ์ขึ้นมาและไม่สามารถที่จะหาเหตุที่เหมาะสมหรือเพียงพอมาอธิบายได้ เช่น ในกรณีที่เกิดภัยพิบัติ เกิดอุบัติเหตุแก่ผู้ที่เรารักเราชอบ สิ่งเหล่านี้ก็จำเป็นต้องมีคำอธิบายที่นอกเหนือจากที่ว่าเป็นการบังเอิญ เช่น รถคว่ำถึงตาย ซึ่งไม่เพียงพอจะต้องมีคำอธิบายอีกลักษณะหนึ่ง และศาสนาจะให้อธิบายแบบนี้

(๔) หน้าที่ทางด้านการนึกส่วนต่างๆ ของสังคมให้เป็นเอกภาพ นั่นก็คือว่า ทำให้ชนบทร่วมเนียมประเพณี ระบบความเชื่อต่างๆ ที่เป็นระบบความเชื่อย่อยๆ ในสังคมได้รวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันนำไปสู่บูรณาการภายในชาติ

(๕) หน้าที่ในการควบคุมสังคม ศาสนาที่ทำหน้าที่อบรมสั่งสอน และโน้มน้าวจิตใจของบุคคลในสังคมให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ ศีลธรรมและค่านิยมของกลุ่ม ศาสนาจึงเป็นแหล่งควบคุมอาชญากรรมไม่ให้เกิดขึ้นได้อย่างง่ายดายในสังคม ศาสนาทำหน้าที่ปฏิรูปจิตใจของบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติอย่างมีระเบียบ ซึ่งเท่ากับว่า ศาสนานั้นมีส่วนช่วยในการปฏิรูปสังคมร่วมไปด้วย

ศาสนาเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดค้นเกิดขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางด้านจิตใจ มีหน้าที่หลักในการลดความวิตกกังวลและอารมณ์ตึงเครียด อันเกิดจากความรู้สึกไม่แน่นอนในชีวิต^{๒๐} ดังนั้น ศาสนาจะให้คำอธิบายวิธีคิด ระบบความเชื่อ และแบบแผนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอำนาจเหนือธรรมชาตินอกจากนี้ ศาสนายังเป็นเครื่องมือสำคัญช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกลไกในการสร้างเอกลักษณ์ เป็นพลังใจการต่อสู้กับความยุติธรรม และการเบียดเบียนจากภายนอกพุทธศาสนา ก็ยังมีหน้าที่หลักเหมือนอย่างศาสนาทั้งหลาย คือการแก้ไขปัญหาชีวิตของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งด้านส่วนเฉพาะบุคคล

^{๒๐} ปวย อึ้งภากรณ์, ศาสนากับการพัฒนาชาติ, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๙๘.

และมีหน้าที่ต่อสังคม^{๒๑} พุทธศาสนาได้อธิบายหลักความจริงของชีวิต และชี้ให้เห็นแนวทางของการดำเนินชีวิตที่ประเสริฐว่า ควรดำเนินหรือเป็นไปอย่างไร อะไรคือคุณค่าและเป้าหมายของชีวิต โดยหลักธรรมของพระพุทธศาสนานั้นถือว่า มนุษย์ทุกคนนั้นมีความเท่าเทียมกัน ต่างก็ตกอยู่ในกฎแห่งความเป็นจริงของธรรมชาติอย่างเดียวกัน คือ การเกิด แก่ เจ็บและตาย ซึ่งทุกคนต้องเป็นไปตามกฎแห่งธรรมชาตินี้

ดังนั้น แนวทางการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับสังคมดังกล่าวน่าจะเหมาะสมเพราะศาสนาที่เกิดขึ้นในโลกนี้เป็นการคิดค้นของมนุษย์เพื่อให้กระทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการต่าง ๆ ของมนุษย์ ศาสดาหรือผู้ก่อตั้งศาสนาย่อมจะเล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นของการมีศาสนา เพื่อทำหน้าที่อธิบายความเป็นไปของสภาพของสิ่งทั้งหลาย หรือธรรมชาติความเป็นไปโดยธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายซึ่งเรียกว่าสังขาร หรือความจริงอันเที่ยงแท้ในขณะเดียวกันผู้ที่ศึกษาและเข้าใจสังขารดังกล่าวแล้วย่อมสามารถจะถือเอาประโยชน์จากความรู้ความเข้าใจสภาพและสภาวะความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายได้

๒.๑.๕ บทบาทของพุทธศาสนาต่อสังคมไทย

ในปัจจุบัน พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนไทยนับถือเป็นจำนวนมากที่สุด โดยที่พุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่ จนเป็นที่เคารพเลื่อมใสกันมาช้านาน รวมทั้งพระมหากษัตริย์และฝ่ายปกครองส่วนหนึ่งมีความเคารพศรัทธาในพระพุทธเจ้าและได้ทำนุบำรุง อุปถัมภ์ พุทธศาสนามาโดยตลอด จึงกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย จนมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แตกต่างจากชาติอื่น ๆ ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้^{๒๒}

พุทธศาสนาที่ประดิษฐานมั่นคงในประเทศไทยมี ๒ นิกาย^{๒๓} คือ นิกายอภยวาทหรือมหายานและเถรวาท โดยมีลักษณะที่ผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์และคติความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีสิงเทวดา พุทธศาสนาได้สร้างสรรค์วัฒนธรรมของไทยในด้านต่างๆ ทั้งทางด้านจิตใจ บุคลิกภาพของคนไทย รวมทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูปปฏิมากร เป็นต้น พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองนับแต่อาณาจักรสุโขทัย ต่อเนื่องถึงอยุธยาและมาเสื่อมโทรมในคราวกรุงศรีอยุธยาพ่ายแพ้แก่พม่า จนกระทั่งพระยาตากกอบกู้เอกราชและตั้งราชธานีใหม่ที่กรุงธนบุรีแล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชได้ทรงฟื้นฟูศาสนาให้เป็นปึกแผ่นขึ้นใหม่ แต่ก็ยังไม่บรรลุผลจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ทรงจัดระเบียบการปกครองพระสงฆ์ทรงตั้งกรมสังฆการีขึ้นให้มีบทบาทหน้าที่ดูแลพระสงฆ์โดยตรง

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

^{๒๒} คະນິงนิตย์ จันทบุตร, สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๒), หน้า ๕๕.

^{๒๓} ประสาร ทองภักดี, พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามสมาคม, ๒๕๒๓), หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

ปัจจุบันรูปแบบการปกครองพระสงฆ์ได้เปลี่ยนแปลงเป็นการปกครองโดยมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นองค์กรของสงฆ์ทำหน้าที่ดูแลรับผิดชอบและบริหารกิจการของคณะสงฆ์ทั่วราชอาณาจักร

แต่เดิมพุทธศาสนาที่เข้ามาในประเทศไทยเป็นพุทธศาสนานิกายมหายานต่อมาพระสงฆ์ศรีลังกาเดินทางเข้ามาถึงสุโขทัยและได้นำพุทธศาสนานิกายเถรวาทมาเผยแพร่ คนไทยได้นับถือพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางมาโดยลำดับ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศาสนาได้แบ่งย่อยออกเป็นมหานิกาย กับธรรมยุตินิกาย ซึ่งมีธรรมเนียมและวัตรปฏิบัติที่มีรายละเอียดแตกต่างกันแต่โดยหลักการยังคงยึดถือตามหลักพระธรรมวินัยและตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เป็นสำคัญเช่นเดียวกัน^{๒๔}

ในด้านความสัมพันธ์กับสังคม กล่าวได้ว่า พุทธศาสนามีบทบาทต่อสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองมาโดยตลอดในขณะเดียวกันก็ได้รับผลกระทบจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงด้วยเช่นกัน กล่าวคือ พุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมที่เอื้ออำนวยให้สังคมดำรงอยู่อย่างเป็นปึกแผ่นมั่นคงมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในทำนองเดียวกันสังคมได้อุปถัมภ์และส่งเสริมให้ศาสนามีความเจริญและเป็นที่ยอมรับนับถืออย่างกว้างขวาง^{๒๕} พุทธศาสนาเป็นสถาบันสังคมที่มีความหมายและเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ เป็นที่มาและการถ่ายทอดวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมของชาติ ซึ่งกล่าวโดยสรุปถึงบทบาทหน้าที่ของพุทธศาสนาต่อสังคมไทยได้ดังนี้

(๑) พุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นพลังที่สร้างสรรค์บูรณาการสังคม เป็นสถาบันที่ถ่ายทอดและปลูกฝังวัฒนธรรมและจริยธรรมทางสังคม ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชาติ

(๒) พุทธศาสนามีอิทธิพลต่อทัศนคติและค่านิยม และมีบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางความสัมพันธ์ และการกระทำต่อกันระหว่างสมาชิกในสังคม ตลอดจนทำหน้าที่เป็นกลไกคอยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมอีกด้วย

(๓) พุทธศาสนาไม่เพียงจะมีหลักการเกี่ยวกับธรรมชาติและปัญหาทางศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับความเท่าเทียมกันในโอกาสทางสังคม และความยุติธรรมเพื่อประโยชน์สุขของมวลชนทั้งหลาย^{๒๖}

จะเห็นได้ว่า พุทธศาสนาได้มีบทบาทในการส่งเสริมให้หลักศาสนาเข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมในแง่ที่หลักธรรมและการปฏิบัติทางศาสนาเป็นความเชื่อและวิถีชีวิตของคนไทยในสังคมให้

^{๒๔} จ้านงค์ ทองประเสริฐ, *ราชบัณฑิต ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์*, (กรุงเทพมหานคร : อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๙.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

^{๒๖} สมบูรณ์ สุขสำราญ, *พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑๗.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐.

เป็นอย่างเดียวกัน เสริมสร้างสังคมให้เป็นเอกภาพและมีการผสมผสานชนเผ่าต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในสังคมไทยและนับถือศาสนาพุทธให้เกิดการบูรณาการเป็นพวกเดียวกัน ทำให้สังคมไทยไม่มีความขัดแย้งระหว่างชนเผ่านอกจากนี้หลักธรรมคำสอนยังเป็นสื่ออบรมให้รู้จักระเบียบของสังคม ช่วยให้สมาชิกในสังคมปฏิบัติตามเกณฑ์และประเพณีของส่วนรวม จึงอาจกล่าวได้ว่า ศาสนาพุทธเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่ควบคุมสังคมให้เกิดความสงบเรียบร้อย^{๒๗}

๒.๑.๖ พุทธศาสนากับการจัดระเบียบทางสังคม

สมบูรณ สุขสाराถุ ได้ศึกษาเกี่ยวกับพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม พบว่าในสภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา พุทธศาสนาได้กระทำหน้าที่ในการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อความคงอยู่ของสังคมโดยสรุปได้^{๒๘} ดังนี้

๑) อบรมให้รู้ระเบียบสังคม

พุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรม ค่านิยม และระเบียบประเพณีที่สำคัญของชนชาวไทย การอบรมระเบียบสังคมผ่านกระบวนการและสถาบันหลายอย่างทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม เช่น วัดและพระสงฆ์เป็นที่ปลูกฝังคุณธรรม เป็นสื่อการสอนอบรมระเบียบสังคมแบบพุทธอบรมกล่อมเกล่าให้กุลบุตรกุลธิดา อุบาสก อุบาสิกา ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และประเพณีหลายๆ ประการให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบชาวพุทธ คือสังฆธรรม และแนวปฏิบัติแบบพุทธ เช่น ค่านิยมที่ว่าด้วยความเมตตาต่อผู้ตกทุกข์ได้ยาก การโอบอ้อมอารี ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การวางตนให้เหมาะสมกับกาลเทศะ การปฏิบัติตนต่อบุคคลที่สถานภาพต่างๆ กัน เช่น ศิษย์ต่อครูอาจารย์ ลูกต่อบรรพบุรุษ ฯลฯ

๒) เป็นสื่อหรือกลไกในการควบคุมระเบียบสังคม

การที่มนุษย์มารวมกันอยู่เป็นสังคมนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมให้สมาชิกของสังคมอยู่ในเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความปลอดภัยและสวัสดิภาพของสังคมแต่ละสังคม จึงมีการตรากฎหมาย ระเบียบต่างๆ ที่สถาบันทางการปกครองใช้เป็นกลไกควบคุมสังคมอย่างหนึ่ง นอกจากนี้ระเบียบประเพณีต่างๆ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติหรือความเชื่อที่ปฏิบัติสืบมรดกกันมา เป็นกลไกควบคุมระเบียบสังคมอีกอย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตามอย่างไรก็ดีกลไกต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นเครื่องบังคับทางด้านร่างกายและพฤติกรรมภายนอก การที่บุคคลจะเชื่อปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคมมากน้อยเพียงใดนั้น ศาสนามีความสำคัญในการกระทำหน้าที่ดังกล่าวมาก วัดและพระสงฆ์เป็นกลไกทางพุทธศาสนาที่สำคัญยิ่งในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศหลักธรรมสำคัญๆ ที่ช่วยควบคุมสังคมตัวอย่างเช่น สีล ๕ พรหมวิหาร ๔ สังคหวัตถุ ๔ นาถกรณธรรม ๑๐ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัต

^{๒๗} อ่างแล้ว.

ตนิทรรณ ๔ เป็นต้น การที่บุคคลได้รับการสั่งสอนหลักธรรมและยึดถือเป็นแนวทางชีวิตร่วมกัน จะทำให้สังคมมีความขัดแย้งน้อยลง และช่วยลดปัญหาสังคมนานาประการ^{๒๙}

๓) เป็นสื่อในการสร้างความเป็นอันเดียวกันในสังคม

การที่พุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่โน้มน้าวให้ประชาชนมีความเชื่อและปรัชญาในการดำเนินชีวิตอย่างเดียวกัน เท่ากับเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นให้แก่สังคม สังคมที่มีบูรณาการทางเชื้อชาติและศาสนาเข้มแข็งจะทำให้มีความมั่นคงแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม นอกจากพระธรรมคำสอนแล้ว พิธีกรรมและเทศกาลทางพุทธศาสนายังมีส่วนสำคัญในการเน้นสำนึกความเป็น “พวกเดียวกัน” หรือเป็นคนไทยด้วยกัน ตัวอย่างของพิธีกรรม เช่น การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ งานพิธีทางศาสนา งานบวชนาค งานศพ งานบุญต่างๆ ตัวอย่างของเทศกาลของพุทธศาสนา ได้แก่ วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น พิธีกรรมและเทศกาลต่างๆ เป็นสื่อให้ประชาชนได้มาร่วมงานกัน และได้สร้างสรรค์เกิดความรู้สึกร่วมเป็นพวกเดียวกัน มีความใกล้ชิดกัน จะผืนีกกำลังเพื่อสังคม

๒.๑.๗ แนวคิดและหลักการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธ

การพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียวทำให้เกิดช่องว่างของการกระจายรายได้ระหว่างคนที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม และภาคเกษตรกรรมมีสูงขึ้น ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรม มาสู่ภาคอุตสาหกรรม จนก่อให้เกิดสภาพของชุมชนในชนบทล่มสลาย การพัฒนาตามแนวคิดกระแสหลักนี้ ก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่างๆ โดยเฉพาะปัญหาทางด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมและในท่ามกลางความตึบตันของการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาตามแบบแผนของตะวันตกนี้ ก็ได้มีนักคิดต่างๆ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เน้นความเป็นตะวันออก คือการที่จะต้องพัฒนาด้านจิตใจพร้อมกับการพัฒนาทางด้านวัตถุ เป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับของการพัฒนาประการหนึ่งในบรรดาตัวชี้วัด^{๓๐} ๔ ประการ คือ

(๑) พัฒนากาย (กายภาวนา) มีการพัฒนาทางกายภาพ อันได้แก่ มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ขาดอาหาร มีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยาบรรเทารักษาโรค มีสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมที่ดี

^{๒๙} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๑๕), หน้า ๓๓.

^{๓๐} พินิจ ลาภธนานนท์, บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชนบท, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสังคมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๙๔.

(๒) พัฒนาศีล (ศีลภาวนา) มีการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายอันเป็นกติกากในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสงบสุข เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย สามารถจัดข้อขัดแย้ง และจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างยุติธรรมโดยเฉพาะเป็นกติกากที่อยู่ในจิตสำนึกของผู้คนที่เรียกว่าเป็นการพัฒนาทางสังคม

(๓) พัฒนาจิต (จิตตภาวนา) มีการพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกฝนอบรมจิตใจให้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๓ ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

๓.๑) คุณภาพจิต เป็นจิตที่มีพื้นฐานที่ดี อันได้แก่ มีเมตตา ความรัก ความเป็นมิตร ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีความกรุณา มีใจเสียสละแบ่งปันน้ำใจเพื่อแผ้ว โอบอ้อมอารี

๓.๒) สมรรถภาพจิต เป็นจิตที่มีความสามารถ เนื่องจากถูกฝึกให้มีสติมีความพากเพียรสั่งงาน มีความอดทนมีสมาธิแน่นแน่ มีสัจจเอาจริงเอาจังมีความเด็ดเดี่ยวต่ออุปนิธาน และอุดมการณ์ในใจ

๓.๓) สุขภาพจิต เป็นจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบผ่องใส ไม่ขุ่นมัว

(๔) พัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) มีการพัฒนาปัญญา อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในศิลปะและศาสตร์ต่างๆ อย่างไม่มีอคติ มีความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารคือโลกและชีวิต ถึงขั้นทำจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์

ปวญ อังภากรณ์ ได้เสนอแนวคิดบทบาทของพุทธศาสนาที่มีต่อการพัฒนาประเทศไว้ว่า ถ้าปราศจากศีลธรรมเสียแล้ว การพัฒนาประเทศไม่ว่าจะพัฒนาไปทำนองใด ย่อมจะบกพร่องและไม่สมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะพัฒนาไปในด้านเป้าหมายซึ่งจะผิด ผลสุดท้ายอาจจะพัฒนาไปทำนองที่จะเห็นความเจริญทางวัตถุซึ่งเป็นเรื่องสำคัญยิ่งกว่าเรื่องที่สำคัญแท้ๆ คือความเจริญในทางปัญญาและในทางศีลธรรม การขาดจากศีลธรรมนั้น จะทำให้โลกเสื่อมโทรม พระพุทธศาสนาจะช่วยเหลือในการพัฒนาชาติได้ดีนั้น ย่อมอาศัยพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสื่อสำหรับสืบพระศาสนาการที่พุทธศาสนาจะช่วยให้มีการพัฒนาชาติได้ดีจริงๆ ก็คือ อาศัยหลักเกณฑ์บางประการ ดังนี้^{๓๑}

๑) ความเชื่อในพุทธศาสนา ต้องเป็นความเชื่อที่บริสุทธิ์ไม่เจือปนความเชื่อถือโชคลางไสยศาสตร์ พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “คนโง่มัวแต่พิเคราะห์ดวงดาว” ฉะนั้น ในการที่จะทำให้นุชนุชยโลกมีความสมบูรณ์ทั้งในด้านวัตถุและสติปัญญา ก็ควรจะพัฒนาศาสนาให้มีความบริสุทธิ์

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

๒) ความเชื่อในพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่มีมูลฐาน ตั้งอยู่ในเหตุผลและวิชา ไม่ใช่ตั้งอยู่ในความเชื่อโดยมงายอย่างเดียว หรือวิชา พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ท่านทั้งหลาย อย่าฟังเชื่อสิ่งใดเพียงเพราะที่ได้ฟังตามๆ กันมา หรือเพราะเคยเห็นเช่นนั้นๆ ต่อ ๒๗ ท่านจง เอาข้อที่ได้เห็น ได้ฟังได้ตรึกตรองดูด้วยเหตุผลจนเกิดความชัดเจนแล้วจึงค่อยเชื่อ”

๓) การที่จะนำเอาคำสอนของพุทธศาสนามาประยุกต์กับสภาพปัจจุบัน ซึ่ง ลักษณะของสังคมได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และก็มีมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ จึง จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง วิธีการประยุกต์พระธรรม ซึ่งเป็นอมตะอยู่แล้ว มาใช้กับสภาพ ปัจจุบัน ซึ่งจะต้องมีการศึกษาและวิจัยอย่างถ่องแท้

๔) การพัฒนานั้น จำเป็นที่จะต้องใช้ทางโลกและทางธรรม เพราะฉะนั้น ทาง ฝ่ายพระสงฆ์ก็ดี ทางฝ่ายบ้านเมืองก็จะต้องร่วมมือกันอย่างมาก มีหลายกรณีที่ฝ่ายบ้านเมือง เพิกเฉยต่อความสำคัญของวัดในชนบทและในเมืองและเพิกเฉยต่อความสำคัญของการเป็นผู้นำ ของพระสงฆ์ในหมู่บ้าน ถ้าความร่วมมือทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาสดำเนินไปด้วยดี ก็จะเป็น ประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย ฝ่ายบ้านเมืองก็ได้ฟังพุทธศาสนา ฝ่ายพุทธศาสนา ก็จะได้ทำประโยชน์ ให้แก่บ้านเมืองด้วย

๒.๑.๘ ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน

พระสงฆ์คือผู้ที่สละบ้านเรือนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ ที่พระพุทธเจ้าทรงสถาปนาขึ้นเพื่อเป็นชุมชนตัวอย่าง เป็นอิสระจากการดำเนินชีวิตแบบชาวบ้าน แต่พระสงฆ์ก็ยังมี ความเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับชาวบ้านอยู่ การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ นอกจาก จะยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักการดำเนินชีวิตแล้ว ยังต้องอิงกฎหมายบ้านเมืองและจารีตประเพณี ด้วย ดังนั้น พระสงฆ์ยังมีฐานะและความเป็นอยู่ที่ต่างออกไปจากประชาชนเป็นอันมาก มี วัตถุประสงค์ในการดำรงเพศโดยเฉพาะ มีระเบียบวินัยสำหรับกำหนดความเป็นอยู่ต่างออกไป และได้รับความยกย่องจากประชาชนให้อยู่ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะ เรียกได้ว่าเป็นอีกสังคม หนึ่งต่างหาก^{๓๒}

แต่การมีฐานะและความเป็นอยู่ต่างหากออกไปนี้ มิได้หมายความว่าพระสงฆ์จะต้อง แยกตัวเด็ดขาดออกไปจากประชาชน และปลีกตัวอยู่โดยลำพัง เพราะจุดมุ่งหมายของชีวิต พรหมจรรย์นั้นโดยแท้จริงก็เป็นจุดหมายสำหรับทุกคนหรือทุกชีวิต การออกบวชก็คืออุบายหรือ วิธีการ ที่จะให้เข้าถึงจุดหมายนั้นโดยสะดวกและรวดเร็วขึ้น เมื่อบวชแล้วก็ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ที่เป็นเครื่องดำรงชีวิตด้านวัตถุจากประชาชน และเมื่อปฏิบัติตามวิธีการเพื่อเข้าถึงจุดหมายนั้น ได้ผลสำเร็จทางสติปัญญาหรือจิตใจที่สูงขึ้นไป ก็สมควรจะต้องนำมาชี้แจงแนะนำแก่ประชาชน

^{๓๒} อารียา ลัมสุวัฒน์, “บทบาทของพระภิกษุในการพัฒนาชุมชนชนบทไทย”, วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๕๑.

ที่ตนได้อาศัยปัจจัย ๔ เลี้ยงชีวิตนั้นด้วย จึงเกิดเป็นข้อผูกพันต่อกันในรูปการตอบแทนหรือให้ และให้ตอบ เป็นวัตถุฝ่ายหนึ่งและจิตใจฝ่ายหนึ่ง แต่ไม่ใช่การซื้อขายหรือกู้ยืม เพราะประกอบด้วยคุณค่าทางจิตใจ อย่างน้อยก็ศรัทธาในฝ่ายหนึ่งและเมตตาในอีกฝ่ายหนึ่ง และความผูกพันนี้ ก็ทำให้เกิดความสัมพันธ์ในแบบอาศัยกันและกันขึ้น ซึ่งมองเห็นได้ชัดในประวัติการณ์ของพุทธศาสนาและแม้ในสมัยปัจจุบัน

ดังนั้น รูปแบบความสัมพันธ์ภายในสังคมของพระสงฆ์ อาจแยกได้ ๒ ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ภายในสังคมสงฆ์ ระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันเอง และความสัมพันธ์ในสังคมส่วนรวม ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน

๑) ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์ จะเห็นได้ชัดเจนจากบทบัญญัติต่างๆ ในวินัยของสงฆ์ มีการอยู่ร่วมกันเป็นวัด การกำหนดเขตสีมา อุโบสถ การบวระณา การกรานกฐิน พุทธบัญญัติที่ให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการต่างๆ ซึ่งเรียกว่า สังฆกรรม มีการอุปสมบท การระงับอภรณ์ เป็นต้น ตลอดถึงข้อกำหนดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล มีการเคารพกันตามอาวุโส เป็นต้น

๒) ความสัมพันธ์กับประชาชน พระสงฆ์ถูกกำหนดให้ต้องฝากชีวิตความเป็นอยู่ไว้กับประชาชนเริ่มตั้งแต่อาหาร ซึ่งพระสงฆ์เป็นอยู่ด้วยบิณฑบาต คือ อาหารที่ประชาชนถวายตลอดถึงปัจจัย ๔ อย่างอื่นๆ ความเป็นอยู่ที่ต้องอาศัยประชาชนเป็นประจำเป็นข้อบังคับอยู่ในตัวทำให้ชีวิตของพระสงฆ์ผูกพันอยู่กับสังคมของประชาชน ความผูกพันนี้มีได้มีกำหนดในฝ่ายวินัยอย่างเดี๋ยวนั้นแม้ในทางพระพุทเจ้าก็ทรงตรัสสอนและเตือนพระสงฆ์ให้ระลึกเสมอ เพื่อให้เกิดความสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่และความรู้สึกรับผิดชอบของตน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“บรรพชิตพึงพิจารณาเนืองๆ ว่า ความเป็นอยู่ของเรา เนื่องด้วยผู้อื่น วันล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่”^{๓๓}

“ภิกษุทั้งหลาย สมัยที่ไม่เหมาะสมสำหรับบ่าเพ็ญเพียร มี ๕ อย่าง ดังนี้ คือ อีกประการหนึ่ง สมัยที่มีพุกพิภขภัย ข้าวเสียหาย หาบิณฑบาตได้ยาก ไม่สะดวกที่จะยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยแสวงหาบิณฑบาต นี่เป็นสมัยที่ไม่เหมาะสมสำหรับบ่าเพ็ญเพียรข้อที่สาม

อีกประการหนึ่ง สมัยที่มีภัย มีการก่อความกำเริบในป่าดง ชาวชนบทพากันขึ้นยานอพยพหนีไป นี่เป็นสมัยที่ไม่เหมาะสมสำหรับบ่าเพ็ญเพียรข้อที่สี่”^{๓๔}

อันที่จริง ภารกิจในการสงเคราะห์ประชาชน ในด้านสติปัญญาหรือจิตใจนั้น ว่าตามอุดมคติของพุทธศาสนาแล้ว ไม่ได้หมายเอาหน้าที่ที่เกิดจากข้อผูกพันในการตอบแทน แต่หมายถึงหน้าที่ที่เกิดจากคุณธรรม คือความกรุณา คิดจะช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ให้มีชีวิตที่ปลอดโปร่งเป็นสุข หน้าที่ทางสังคมของพระสงฆ์ เกิดขึ้นเพราะความผูกพันในด้านความเป็นอยู่นี้เป็นสำคัญส่วนหนึ่งนอกจากนั้น เมื่อกล่าวในแง่คุณธรรม พระสงฆ์ก็ย่อมมีหน้าที่ที่

^{๓๓} อก.ทสก. (ไทย) ๒๔/๔๘/๔๘.

^{๓๔} อก.ปญจก. (ไทย) ๑๒ /๕๔/๕๘.

จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ด้วยอาศัยเมตตาและกรุณาธรรมของตน พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอน หน้าที่นี้ตั้งแต่ทรงเริ่มประกาศพระศาสนาทีเดียว^{๓๔} ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ ในการส่งพระสาวกออกประกาศพระศาสนาว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขของชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย”^{๓๕}

พระธรรมปิฎก ได้อธิบายถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับประชาชน ไว้ว่าการแสดงออกและการปฏิบัติตนของพระภิกษุ นอกจากมุ่งเพื่อฝึกฝนอบรมตนแล้ว ฟังคำหนึ่งถึงประโยชน์สุขของตนและประชาชน อย่างน้อยที่สุดก็ในขั้นต้น จะต้องทำให้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตนหรือคนที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องกับ มีจิตใจปลอดโปร่งเบิกบานผ่องใสด้วยข้อปฏิบัติทางวินัย ชั้นต่อไป ถ้ามีความสามารถยิ่งกว่านั้น ก็พึงทำให้ประชาชนเจริญงอกงามด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาด้วยการแนะนำสั่งสอนธรรม^{๓๖}

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า พระภิกษุมีหน้าที่เพื่อชาวบ้านอยู่ ๒ ด้าน คือ หน้าที่ทาง ด้านวินัย ได้แก่ ทำจิตใจของประชาชนให้ผ่องใสด้วยศีลวัตร และหน้าที่ทางธรรม ได้แก่ นำเอาหลักความจริง ความดีงาม ไปเผยแผ่ให้เขาเจริญยิ่งขึ้นไป

ส่วนคฤหัสถ์ คือชาวบ้าน เมื่อเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระภิกษุ ฟังมุ่งประโยชน์ทางจิตใจที่จะได้รับสิ่งซึ่งทำให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไปในธรรม และเมื่อจะอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุ ฟังคำหนึ่งถึงประโยชน์ที่สงฆ์จะได้รับ แม้ในกรณีที่เป็นปาฏิบุคลิก เมื่อจะเลือกเกี่ยวข้องกับหรือบำรุงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ก็พึงทำด้วยประสงค์ที่จะให้พระสงฆ์ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก ตลอดกาลยาวนาน

ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับประชาชนที่กล่าวมาแล้ว มีอยู่ในหลักคำสั่งสอนที่เรียกว่าธรรมและวินัยนั่นเอง พระพุทธเจ้าได้ตรัสเตือนพระสงฆ์ ให้คำนึงถึงความสัมพันธ์ในแบบที่พึงพาศักดิ์กันระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลายเป็นผู้มีอุปการะมากมายแก่เธอทั้งหลาย บำรุงเธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร; แม้เธอทั้งหลาย ก็จงเป็นผู้มีอุปการะมากแก่พรหมณ์และคฤหบดีทั้งหลาย จงแสดงธรรมอันงดงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ บริบูรณ์สิ้นเชิง แก่พรหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเถิด; ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตทั้งหลายต่างอาศัยกันและกันด้วยอำนาจามิสทาน และธรรมทานอยู่ประพฤติพรหมจรรย์นี้ขึ้นเพื่อต้องการสลัดโอฆะ เพื่อทำความสิ้นทุกข์

^{๓๔}พระมหาปุระยุทธ ปยุตโต, พุทธศาสนากับสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, ๒๕๒๓), หน้า ๑๓๑.

^{๓๕}วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๓๒.

^{๓๖}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๔.

โดยชอบด้วยอาการอย่างนี้”^{๓๘} ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราบริโภคน้ำจืด บิณฑบาตเสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราบริโภคน้ำจืด บิณฑบาตเสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวารของชนเหล่าใด (เราจักทำให้) ปัจจัยของชนเหล่านั้น เป็นของมีผลมาก มีอานิสงส์มาก และการบรรพชาของเราจักไม่เป็นหมัน จักมีผล มีกำไร เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล; อนึ่ง เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ของตน ควรแท้ที่เดียว ที่จะทำประโยชน์นั้นให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท เมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ของผู้อื่น ก็ควรแท้ที่เดียว ที่จะทำประโยชน์นั้นให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท หรือเมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ของทั้งสองฝ่าย ก็ควรแท้ที่เดียว ที่จะทำประโยชน์ทั้งสองฝ่ายนั้นให้สำเร็จ ด้วยความไม่ประมาท^{๓๙}

ตามหลักการใหญ่นี้ พระพุทธเจ้าได้ทรงจำแนกเป็นข้อปฏิบัติ ดังที่ปรากฏในสังคาลสูตร^{๔๐} ซึ่งเป็นสูตรที่มีชื่อเสียงมากสูตรหนึ่ง พระอรชกเถาจารย์เรียกว่า คิหิวินัย หรือวินัยสำหรับผู้ครองเรือน ได้กำหนดหน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันในสังคม คือระหว่างบิดามารดากับบุตร สามีกับภรรยา เพื่อนกับเพื่อน ครูอาจารย์กับศิษย์ นายจ้างกับลูกจ้าง และได้กำหนดหน้าที่ระหว่างนักบวชกับประชาชนไว้ว่า

“ดูกรคหบดีบุตร สมณพราหมณ์ผู้เป็นทิศเบื้องบน อันกุลบุตรพึงบำรุงโดยฐานะ ๕ คือ ๑) ด้วยกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ๒) ด้วยวาจากรรมประกอบด้วยเมตตา ๓) ด้วยมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ๔) ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู (เต็มใจต้อนรับ) ๕) ด้วยจัดหาอามิสทานถวาย

สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน เมื่อได้รับการบำรุงจากกุลบุตรโดยฐานะ ๕ อย่างแล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตร โดยฐานะ ๖ อย่าง คือ ๑) ห้ามปราม (สอนให้ละเว้น) จากความชั่ว ๒) (แนะนำสั่งสอน) ให้ตั้งอยู่ในความดี ๓) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม ๔) ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ยังไม่เคยรู้ไม่เคยฟัง ๕) (ซึ่งแจงดอธิบาย) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้เข้าใจแจ่มแจ้ง ๖) บอกรทางสวรรค์ให้” (คือแนะนำวิถีครองชีวิตให้ได้รับผลดีและความสุข)

ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนนั้น จุดเน้นก็คือ ประชาชนอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัยสี่ เป็นการให้วัตถุ (อามิสทาน) พระสงฆ์ก็ตอบแทนประชาชนด้วยการให้ธรรม (ธรรมทาน) คือแสดงธรรม ปฏิบัติธรรมให้ประชาชนเห็นเป็นตัวอย่าง

นอกจากนี้ ในวินัยยังมีบทบัญญัติสำหรับรักษาความสัมพันธ์ ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนให้อยู่ในสภาพที่ถูกต้องและมั่นคง ให้สถาบันคณะสงฆ์อยู่ในฐานะมีเกียรติ เป็นที่เคารพเทิดทูนอนุเคราะห์ประชาชนด้วยคุณธรรม หวังประโยชน์สุขแก่ประชาชนอย่างแท้จริง มิใช่เพียง

^{๓๘} ฐ. อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๘๗/๒๔๗.

^{๓๙} อ. สดตก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๐๕.

^{๔๐} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๔/๑๔๖.

อามิสหรือกลายเป็นคลุกคลีกับคฤหัสถ์ เช่น ไม่ให้ภิกษุประจบคฤหัสถ์ ด้วยการยอมตัวลงรับใช้เขาในกิจการต่าง ๆ^{๕๑} ไม่ให้เป็นคนมักขอ ซึ่งทำให้คนเสื่อมศรัทธาและความเคารพจากสถาบันสงฆ์และพระศาสนาให้มีการลงโทษผู้ทำลายความสัมพันธ์อันดีนี้ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายภิกษุหรือคฤหัสถ์ เช่น บัญญัติให้สงฆ์พิจารณาลงปฏิสารณียกรรมแก่ภิกษุผู้ทำความผิดต่อคฤหัสถ์หาทางกำจัดผลประโยชน์ของเขา ทำให้เขาเดือดร้อน ยุแหย่ให้คฤหัสถ์แตกแยกกัน หรือรับคำกับเขาแล้วไม่ทำจริง เป็นต้น โดยลงโทษให้ไปขอขมาต่อคฤหัสถ์นั้น และในทำนองเดียวกัน สำหรับคฤหัสถ์ที่ทำผิดต่อสงฆ์ในความผิดที่คล้ายคลึงกันนั้น ก็มีบทบัญญัติให้สงฆ์ลงโทษคว่ำบาตร^{๕๒}

หลักคำสอนเช่นนี้ นับว่าเป็นรากฐานที่ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนเป็นไปอย่างใกล้ชิดและมั่นคงตลอดมา จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนในสังคมพุทธกาล จะเป็นไปในกรอบและขอบเขตแห่งพระธรรมวินัย จึงเป็นการเกื้อกูลกัน เป็นการช่วยควบคุมพฤติกรรมกันและกัน อันก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมสงฆ์และสังคมของประชาชนอย่างแท้จริง เราจะเห็นได้ว่า การกระทำประโยชน์ แก่สังคมตามหลักการของพุทธศาสนานี้เป็นสิ่งจำเป็น หรือเป็นหน้าที่โดยตรงอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ ทั้งยังเป็นเสมือนบูรพภาคแห่งการบรรลุประนิพพานโดยตรงด้วย

กล่าวโดยสรุป หน้าที่และความผูกพันทางสังคมของพระสงฆ์นั้น เกิดจากองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ

- ๑) การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ ต้องอาศัยปัจจัย ๔ ที่ชาวบ้านถวาย
- ๒) สภาวะและเหตุการณ์ในสังคม ย่อมมีผลเกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญสมณธรรม
- ๓) โดยคุณธรรม คือ เมตตา กรุณา จะต้องช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากทุกข์

๒.๑.๙ บทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบัน

พุทธศาสนาในประเทศไทย มีวัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของสังคมและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้แทนของวัดที่คอยชี้แนะแนวทางในการปฏิบัติตนของพุทธมามกะ ให้ไปในทางที่ดี เพื่อก่อให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ เหนือกว่าประชาชนทั่วไปซึ่งสามารถให้คำปรึกษาแก่ประชาชนที่มาขอคำปรึกษาได้ เพราะโดยปกติแล้วประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือพุทธศาสนา และยอมรับนับถือความสามารถของพระสงฆ์ตลอดมาดังในสมัยสุโขทัย พระเจ้าแผ่นดินได้ใช้วัดเป็นสถานที่ให้การ ศึกษาอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแพร่พุทธศาสนาและอบรมประชาชนควบคู่ไปกับการทำพิธีทางศาสนา ส่วนพระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่เผยแพร่พุทธศาสนาและอบรมให้ประชาชนมีคุณภาพ เพื่อสนองนโยบายบ้านเมืองและต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาสภาพสังคมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้นทำให้วัดมีบทบาทต่อ

^{๕๑}วิ.มหา. (ไทย) ๑/๖๒๒/๗๓๖.

^{๕๒}วิ.มหา. (ไทย) ๗/๑๑๓/๒๘.

ประชาชนมากตามไปด้วย โดยเฉพาะในด้านให้การศึกษากับประชาชน วัดจะจัดให้ตามความสามารถเท่าที่พระสงฆ์ในวัดนั้นๆ จะจัดให้ได้หรือถ้าประชาชนมีความต้องการความรู้เพิ่มเติม ก็จะแสวงหาพระสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถตรงกับความต้องการของเขาเหล่านั้น และนิยมฝากลูกหลานให้เป็นศิษย์ เข้ารับการศึกษเล่าเรียนวิชาความรู้ในด้านที่เกี่ยวกับการป้องกันตัว และการเรียนหนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาบาลีเพื่อเตรียมเข้าสู่การอุปสมบทต่อไป และในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงรัชกาลที่๔ การศึกษาต่างๆ ก็ยังจัดให้อยู่ในวัด ดังจะเห็นได้จากการสร้างหอมนต์เขี้ยวธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพื่อใช้เป็นที่ให้ราชบัณฑิตสอบพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณร และสร้างวัดโพธิ์ขึ้นพร้อมกับวาดภาพฤกษ์ตัดตนเขียนตำรายาต่างๆ ไว้ตามระเบียบงโบลต์และวิหารเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาหาความรู้^๓

จะเห็นได้ว่าวัดและพระสงฆ์กับชุมชนนั้นเป็นของคู่กันมาแต่สมัยโบราณของไทย เพราะวัดนอกจากจะให้การศึกษแก่ชุมชน ยังเป็นสถานที่สำหรับประกอบกิจกรรมหรือทำพิธีทางศาสนาอีกด้วย วัดยังมีบทบาทหน้าที่ด้านอื่น ๆ ดังนี้

๑) เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้าน ส่งกุลบุตรมารับใช้พระ รับการอบรมทางด้านศีลธรรมและเล่าเรียนวิชาต่างๆ ตามที่มีสอนในสมัยนั้นๆ รวมทั้งเป็นศูนย์รวมของเยาวชน

๒) เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานของชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีวิตอยู่ศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยวัด

๓) เป็นสถานพยาบาลที่แจกจ่ายยา รักษาผู้เจ็บป่วย

๔) เป็นที่พักคนเดินทาง

๕) เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ หากความรู้เพิ่มเติม

๖) เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่างๆ สำหรับชาวบ้าน

๗) เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาแก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ

๘) เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรมที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติเปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์

๙) เป็นคลังวัสดุสำหรับเก็บของใช้ไว้ซึ่งชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานวัดและขอยืมไปใช้เมื่อคนมีงานต่างๆ

๑๐) เป็นศูนย์กลางการปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจกรรมต่างๆ

^๓ พระมหาสมทรง สิรินฺทโร, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๑.

๑๑) เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะต่างๆ

บทบาทของพระสงฆ์ และวัดในสังคมปัจจุบันว่าพระสงฆ์ และวัดมีบทบาทมาก พระสงฆ์ และวัดต้องอยู่ข้างเคียงกัน ขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ ดังนั้น เมื่อเอ่ยถึงวัดก็หมายถึงพระสงฆ์ด้วย วัดเป็นศูนย์กลางสำคัญในชีวิตพระสงฆ์ในฐานะผู้อยู่อาศัยและปกป้องรักษา วัดก็ย่อมจะมีบทบาทที่สำคัญมากในชุมชนโดยอัตโนมัติบทบาทตามประเพณี ของพระสงฆ์ ประกอบ ด้วยการสอนธรรม เป็นพิธีกรในการประกอบพิธีกรรม ช่วยส่งเสริมความสามัคคีของชาวบ้าน ปลอดภัยประชาชน ในยามเจ็บไข้ได้ป่วย หรือเป็นทุกข์และช่วยตัดสินใจหาข้อพิพาทระหว่างสมาชิกของหมู่บ้าน พระสงฆ์มีการติดต่อกับชาวบ้านทุกวัน และพัวพันกับปัญหาทางโลกของชาวบ้านบทบาททางสังคมของพระสงฆ์จะเป็นการสนองตอบต่อช่องทางที่รัฐบาลไม่อาจช่วยเหลือ ประชาชนได้ เช่น ขาดสถานที่เรียนหนังสือ ขาดที่รักษาพยาบาล ไม่มีระบบตำรวจและศาลยุติธรรมในการบริการทางสังคมและสวัสดิการชุมชน เมื่อไม่มีสิ่งดังกล่าวพระสงฆ์จึงเป็นผู้ตัดสินปัญหาความขัดแย้ง ทำการอบรมเด็กด้อยที่พ่อแม่ไม่อาจจะอบรมได้และช่วยอนุเคราะห์เด็กกำพร้า พระสงฆ์ช่วยสร้างและสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐานซึ่งเรียนได้ในวัด เช่น สถาปัตยกรรมช่างไม้ ช่างก่ออิฐปูน ช่วยปรับปรุงการเกษตรและรักษาโรคด้วยยาแผนใหม่ จากข้อเท็จจริงดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่า พระสงฆ์เป็นผู้รับใช้ประชาชนในชนบท ช่วยรักษาประเพณีและพิธีกรรม นำเสถียรภาพมาสู่สังคมและช่วยสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ดังนั้น ผู้นำที่แท้จริงคือ พระสงฆ์ ซึ่งช่วยวางแผนแนะนำและสนับสนุนงานของชาวบ้าน

ขำเลียง วุฒิจันทร์ กล่าวถึงงานของพระสงฆ์เพื่อความมั่นคงแห่งชาติไทยในสังคมปัจจุบัน แบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง การสงเคราะห์ประชาชนและการช่วยเหลืองานของทางราชการ^{๔๔} ดังต่อไปนี้

๑) การพัฒนาคุณภาพของพลเมือง คุณภาพของพลเมืองโดยเฉพาะด้านคุณธรรม จริยธรรม มีความสำคัญต่อความมั่นคงแห่งชาติอย่างยิ่ง งานของพระสงฆ์ในด้านนี้ ได้แก่

(๑) การให้บรรพชาอุปสมบทแก่กุลบุตรของชาติทุกระดับอายุให้เข้ามาอยู่ในพระธรรมวินัยศึกษาและปฏิบัติพระธรรมวินัย

(๒) การเทศนา อบรม สั่งสอนประชาชนที่มาทำบุญที่วัดในวันธรรมสวนะและในงานทำบุญบำเพ็ญกุศลต่างๆ ตามประเพณีหรือในงานเทศกาลต่างๆ การเทศน์ทางวิทยุ โทรทัศน์ การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม การปาฐกถาธรรม การเขียนบทความเผยแพร่ทางหนังสือพิมพ์ การเรียบเรียงหนังสือธรรมะเผยแพร่ในงานและโอกาสต่างๆ ตลอดจนกิจกรรม

^{๔๔} ขำเลียง วุฒิจันทร์, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๓๘-๔๐.

เผยแผ่พุทธศาสนาทั้งปวง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานตามโครงการอบรมประจำตำบล

(๓) การจัดสอนศาสนาศึกษาแก่เด็กและประชาชน

(๔) การดำเนินกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนาของวัดต่างๆ ทั่วประเทศ

๒) การสงเคราะห์ประชาชน เป็นหน้าที่สำคัญของพระสงฆ์ พระสงฆ์ได้สงเคราะห์ประชาชนทั้งทางด้านขวัญและกำลังใจและวัดอุทิศด้วย ดังนี้

(๑) การให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ประชาชนตามประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและตามประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม

(๒) การช่วยประกอบศาสนพิธีในงานทำบุญ บำเพ็ญกุศลต่างๆ

(๓) การให้ที่พักอาศัยแก่นักเรียน นิสิต นักศึกษาต่างท้องถิ่นที่มาศึกษาเล่าเรียน อยู่ในเมือง การให้ที่พักอาศัยแก่บุคคลที่มารักษาตัว การให้ที่ดินหรือให้เช่าที่ดินในราคาถูกให้ประชาชนที่ขาดเงินปลูกบ้านอาศัย

(๔) การดูโชคชะตาราศี การประพรมน้ำพระพุทธมนต์ การให้ฤกษ์ยาม

(๕) การให้ทางราชการหรือส่วนรวมใช้สถานที่ของวัดประชุมราษฎร เป็นหน่วยเลือกตั้งจัดงานหารายได้เพื่อสาธารณกุศล ตลอดจนการให้ใช้ที่ดินของวัดสร้างสาธารณสถานต่างๆ

(๖) การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การให้คำปรึกษาในหน้าที่การงาน การเป็นผู้นำในการก่อสร้างสิ่งสาธารณประโยชน์ในท้องถิ่น

(๗) การให้ที่พักพิงแก่ประชาชนผู้ประสบสาธารณภัยและภัยจากธรรมชาติ การรวบรวมสิ่งของจากผู้บริจาคไปให้การสงเคราะห์แก่ผู้ประสบภัยต่างท้องถิ่น

๓) การช่วยเหลืองานทางราชการ พระสงฆ์พยายามที่จะช่วยเหลืองานทางราชการทั้งในด้านการปกครอง การสงเคราะห์ประชาชน และการรักษาความปลอดภัยของชาติ เช่น

(๑) ช่วยในการอบรมชี้แจงราษฎรให้รู้จักผิดชอบชั่วดี การปฏิบัติตามคำแนะนำชักชวนของรัฐบาลหรือผู้ปกครองบ้านเมืองระดับต่างๆ

(๒) ช่วยสงเคราะห์ประชาชนโดยรับช่วงงานจากเจ้าหน้าที่รัฐบาลให้การสงเคราะห์ในท้องถิ่นกันดารที่วัดตั้งอยู่

(๓) การช่วยทางราชการเกี่ยวกับกิจการอันเกี่ยวกับความมั่นคง

พระมหาสุภา อุทโท ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พระสงฆ์ไทยใน ๒ ทศวรรษหน้า (พ.ศ. ๒๕๔๑-๒๕๕๐)” โดยพิจารณาจากทัศนะของนักวิชาการถึงแนวโน้มของสังคมในอีก ๒๐ ปีข้างหน้าว่า กระแสโลกจะเป็นกระแสที่มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อสังคมไทยในอนาคต นั่นคือ กระแสทุนนิยม บริโภคนิยม การศึกษาที่เน้นอิสระเสรี ธรรมชาติและองค์กรรวม การพัฒนาแบบยั่งยืน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการเข้ามาลงทุนของบริษัทข้ามชาติต่างๆ จากเหตุนี้ ทำให้เศรษฐกิจไทยยังมีแนวโน้มเติบโต แม้ว่าจะไม่มากเท่าที่ผ่านมา มี

การเมืองที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น การติดต่อสื่อสารของคนในสังคมจะผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารที่ทันสมัยมากขึ้น การพัฒนาประเทศจะเน้นการพัฒนาแบบยั่งยืนมากขึ้น ขณะเดียวกัน กระแสบริโภคนิยม ความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและโรคเอดส์ จะแพร่กระจายอย่างรุนแรงและกว้างขวาง ในเมืองจะมีกลุ่มชนหลายเชื้อชาติที่มีวัฒนธรรมหลากหลาย มีระบบการศึกษาที่หลากหลาย มีปัญหาสังคมต่างๆ ที่ซับซ้อนเพิ่มขึ้น และปัญหาลพิษ จะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมด้านสุขภาพจิตของคนในเมืองมากยิ่งขึ้น ส่วนชนบทจะมีการต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ลดลง การกระจายบริการด้านสาธารณสุขจะยังไม่ทั่วถึง และชนบทยังคงเป็นฐานรองรับการผลิตของเมืองต่อไป^{๔๔}

ดังนั้น พระสงฆ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย จึงควรที่จะเข้ามามีบทบาทให้สอดคล้องและรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย พระสงฆ์ควรดำเนินบทบาทต่อสังคมที่ไม่ขัดกับหลักการของพระธรรมวินัย ดังต่อไปนี้

๑) บทบาทผู้เรียนรู้และวิจัย คือ การแสวงหาความรู้และความเข้าใจอย่างเป็นระบบในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น การพัฒนาชุมชน กฎหมาย การสื่อสาร เทคโนโลยีการสื่อสาร เป็นต้น เพื่อการทำงานพัฒนาและช่วยเหลือสังคมหรือชุมชนของพระสงฆ์อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) บทบาทผู้สอนศีลธรรม คือ การชี้แจงหรืออธิบายหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ถูกต้องให้แก่บุคคลระดับต่าง ๆ ได้

๓) บทบาทผู้ให้การศึกษา คือ พระสงฆ์ควรส่งเสริมการให้ความรู้เรื่องประชาธิปไตย ที่ถูกต้องแก่ประชาชน ด้วยว่าในอนาคตการเมือง จะมีลักษณะที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ประชาชนจะมีอำนาจในการปกครองตนเอง มีบทบาทในการตรวจสอบการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ และนักการเมืองมากขึ้น

๔) บทบาทผู้เป็นที่ปรึกษา คือ การให้คำปรึกษาในปัญหาชีวิตส่วนตัวแก่ประชาชนทุกระดับเพราะในอนาคต ปัญหาต่างๆ มีแนวโน้มว่ามีความรุนแรงและมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น

๕) บทบาทผู้ปลุกจิตสำนึก คือ การปลุกจิตสำนึกให้คนมีความขยัน ประหยัด และรับผิดชอบและไม่ให้ตกเป็นทาสบริโภคนิยม โดยการประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาที่สอดคล้องและทันสมัย

๖) บทบาทผู้อุทิศทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ พระสงฆ์ควรจัดวัดให้ร่มรื่น สงบ สะอาดและมีที่ปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นสถานที่เหมาะสำหรับพัฒนาศีลธรรมและจิตใจ

๗) บทบาทผู้สงเคราะห์ชุมชน คือ พระสงฆ์ควรสร้างสถานที่รักษาผู้ป่วย เพราะในอนาคตปัญหาโรคร้ายต่างๆ จะแพร่กระจายรวดเร็ว เช่น คนป่วยโรคเอดส์ จะถูกรักษาและสังคมทอดทิ้งมากขึ้น ปัญหาคนชราถูกทอดทิ้ง ปัญหาเด็กเร่ร่อน จะมีความรุนแรงมากขึ้น

^{๔๔}พระมหาสุภา อุทโท, พระสงฆ์ไทยในสองทศวรรษหน้า พ.ศ.๒๕๔๑-๒๕๖๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุใจ, ๒๕๔๒), หน้า ๖๑-๖๒.

๘) บทบาทผู้ประสานงาน คือ พระสงฆ์ควรประสานงานทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นประชาชน เจ้าหน้าที่เอกชน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชุมชน

๙) บทบาทผู้ส่งเสริมและพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ พระสงฆ์ควรเป็นผู้นำในการใช้ยาสมุนไพร ให้คำแนะนำและส่งเสริมอาชีพการปลูกสมุนไพร รวมทั้งส่งเสริมการฝึกอบรมเรื่องยาสมุนไพร เป็นต้น

๑๐) บทบาทผู้รวมกลุ่ม คือ พระสงฆ์ควรกระตุ้นให้คนร่วมกันคิดแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ในชุมชน

สรุปว่า การที่พระสงฆ์ได้เข้ามามีหน้าที่ในการพัฒนาสังคมนั้น เนื่องมาจากเป็นหน้าที่และความผูกพันกันระหว่างพระสงฆ์และประชาชนที่ว่า ชีวิตความเป็นอยู่ของพระสงฆ์ต้องอาศัยประชาชนเลี้ยงชีพ ในด้านหลักพุทธธรรมก็เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ กล่าวคือ เมื่อพระสงฆ์มีชีวิตเนื่องด้วยประชาชน จำเป็นจะต้องช่วยเหลือประชาชนให้ด้านต่างๆ เช่น ให้การศึกษา เผยแผ่ธรรมและการสงเคราะห์ประชาชนในรูปแบบต่าง ๆ กันตามความรู้ความสามารถของพระสงฆ์แต่ละรูป

ในปัจจุบันพระสงฆ์ได้เริ่มมีหน้าที่ในการพัฒนาสังคมเพิ่มขึ้นนั้น ย่อมเกิดมาจากหลายสาเหตุซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้ คือจากแรงจูงใจภายนอกที่ผู้อื่นไปมอบหมายหน้าที่ให้พระสงฆ์ทำ ขอร้องให้พระสงฆ์ช่วย และจากแรงจูงใจภายในส่วนตัวของพระสงฆ์เอง ที่พระสงฆ์ได้อยู่ในชุมชน ได้เห็นความทุกข์ยากของชาวบ้าน พระสงฆ์ทนต์ไม่ได้จึงต้องออกมาช่วยชุมชนที่พระสงฆ์อยู่เพื่อให้มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และจากแรงจูงใจทำให้ได้อาศัยแนวพุทธธรรมที่ตนได้ศึกษาจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ ทางพุทธศาสนา ประกอบกับประสบการณ์ที่เกิดจากการปฏิบัติธรรม จึงทำให้เริ่มขบวนการพัฒนาสังคมโดยมีหลักพุทธธรรม คือ ปัญญา และความเมตตากรุณาเป็นแกนนำ มุ่งประโยชน์สุขทั้งโลกนี้ทั้งในอนาคตและประโยชน์สูงสุด กล่าวได้ว่าพระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ก็กลายเป็นผู้นำทางจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพเชื่อถือและการร่วมมือ โดยนัยนี้ พระสงฆ์ถือว่าเป็นหลักประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวของประชาชนให้มีความสามัคคีและให้รวมตัวกันเข้าเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม

๒.๒ สถาบันสงฆ์และสังคมไทย

สถาบันสงฆ์และพระพุทธศาสนา ได้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับคนไทยและสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน จนพระพุทธศาสนากลายเป็นศาสนาประจำชาติ หล่อหลอมการดำเนินชีวิตของคนไทย วัฒนธรรมต่างๆ อิทธิพลของหลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา ได้หยั่งรากลึกในชีวิตและจิตใจของคนไทย ดูได้จากผลสะท้อนต่างๆ เช่น วิถีชีวิตพฤติกรรม นิสัยใจคอ วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ดังที่สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (๒๕๓๒ : ๗) ได้ตรัสไว้ว่า หากมองย้อนไปในอดีตจะเห็นว่า พระสงฆ์ได้ดำรงอยู่ในฐานะเป็นผู้นำของสังคมไทยในหลายๆ ด้

าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสติปัญญาและการพัฒนา และก็เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำในทางสติปัญญา พระสงฆ์จึงได้เป็นครูของประชาชนและการพัฒนาในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะในชนบทก็มักเกิดจากความริเริ่มของพระสงฆ์ หรือมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ ซึ่งมีตัวอย่างให้เราเห็นได้มากมาย ยิ่งมองย้อนไปไกลเท่าใด ก็จะยิ่งเห็นความเป็นผู้นำของพระสงฆ์มากขึ้นเท่านั้น กระทั่งปัจจุบันนี้คนโดยทั่วไปมักจะคิดว่าพระสงฆ์ไม่มีความจำเป็นอะไรต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมของประชาชน เพราะวิทยาการโลกเจริญก้าวหน้าไปไกลเกินกว่าที่พระสงฆ์จะเข้าไปมีบทบาททำอะไรได้ในการพัฒนาดังกล่าวนั้น ถึงกับมีบางคนกล่าวว่าไม่ใช่เรื่องของพระสงฆ์ แต่ในความจริงนั้น พระสงฆ์ก็ยังมีบทบาทอยู่ไม่น้อยในสังคมไทย ดังที่ สนองงานของรัฐ กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ทำนุ บำรุง ส่งเสริมพระพุทธศาสนา และการสาธารณูปการ ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ แบ่งเป็น ๖ ประการ ดังนี้คือ

๑. บทบาทด้านการปกครอง
๒. บทบาทด้านการศาสนศึกษา
๓. บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์
๔. บทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา
๕. บทบาทด้านการสาธารณูปการ
๖. บทบาทด้านการสาธารณสงเคราะห์

๒.๒.๑ การปกครอง หรือ การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม

การควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม หมายถึง งานในหน้าที่ของพระสังฆาธิการในการปกครองดูแลพระภิกษุ สามเณรในเขตปกครองของตน ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย และตามพระบัญญัติคณะสงฆ์ ทั้งนี้ คำว่า การปกครอง แปลว่า การควบคุมดูแล รักษา ควบคุมให้ท่านอยู่ในที่ท่านควรจะอยู่ ด้วยเหตุนี้พระสังฆาธิการจึงต้องดำเนินการปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ถูกต้องตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง มติ ประกาศ และพระบัญชาจากสมเด็จพระสังฆราชนอกจากนั้นพระสังฆาธิการยังจะต้องทำหน้าที่ระงับอธิกรณ์ วินิจฉัยการลงนิคหกรรม วินิจฉัยลงข้ออุทธรณ์คำสั่ง รวมทั้งตลอดควบคุมบังคับบัญชาพระภิกษุสามเณรผู้อยู่ภายใต้เขตปกครองของตนชี้แจง แนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของผู้อยู่ในการบังคับบัญชาให้เป็นไปโดยความเรียบร้อยพร้อมทั้งการตรวจการ และประชุมพระสังฆาธิการในเขตปกครองของตน^{๔๖}

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒-๕๓.

^{๔๖} อ้างแล้ว,

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า งานควบคุมและการส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงามเป็นงานเกี่ยวกับการปกครองพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนกฤหัสถ์ที่อยู่ภายในวัดให้ประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องดีงาม

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า งานปกครองเป็นงานนำ เป็นงานเล็กซึ่งกว้างขวาง ยิ่งใหญ่และละเอียดอ่อนยิ่งกว่างานทั้งหลาย และเป็นงานที่ทำไม่สำเร็จ ต้องคอยปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบันอยู่ตลอดเวลา ถ้างานปกครองดำเนินไปอย่างใดงานอื่น ๆ ก็จะดำเนินไปอย่างนั้น ถ้างานปกครองดำเนินไปไม่ได้ งานบริหารลักษณะอื่น ๆ ก็จะดำเนินไปไม่ได้ เช่นกันผู้ปกครองวัดก็คือเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการอันดับที่ ๑ เป็นผู้มีความรับผิดชอบต่อการพระศาสนาอย่างยิ่งใหญ่ เพราะต้องปกครองวัด คำว่า “วัด” มีความหมาย ๒ ประการคือ หมายถึง ศูนย์กลางแห่งการศาสนาทั้งปวง และหมายถึงแหล่งรวมของส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนา ๕ ประการ คือ

๑. ศาสนสถาน ได้แก่ พื้นที่ตั้งวัดและบริเวณ มีลักษณะเป็นไปตามธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมเหมาะที่จะเป็นเครื่องเสริมสร้างความวิเวก ความสงบ

๒. ศาสนวัตถุ ได้แก่ สิ่งปลูกสร้าง เป็นเสนาสนะต่าง ๆ เป็นปูชนียวัตถุ ปูชนียสถาน ที่แสดงถึงความถูกต้อง เรียบร้อย นำไปสู่ความสงบ

๓. ศาสนบุคคล ได้แก่ พระภิกษุ สามเณรที่มีลักษณะเป็นสมณะ ตั้งอยู่ในศีลจารวัตร บำเพ็ญหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติและแนะนำสั่งสอนเพื่อความสงบ บำเพ็ญสังคมสงเคราะห์ตามสมณวินัยศิษย์วัดที่มีลักษณะ เป็นพุทธมามกะ ตลอดจนทายกทายิกาที่มีแนวแห่งความเป็นอุบาสก อุบาสิกาที่มีความมั่นคงในพระศาสนาพอสมควร

๔. ศาสนธรรม ได้แก่ ระเบียบแบบแผน ขนบประเพณีทางศาสนา ตลอดจนคำสั่งสอน และแนวปฏิบัติทางพระศาสนาที่ได้รับการยกย่อง เชิดชูและศึกษาเล่าเรียนด้วยความเลื่อมใสในคุณค่าเป็นที่พึงพอใจ

๕. ศาสนกิจ ได้แก่ งานต่าง ๆ ทางพระศาสนา เช่น การศึกษา การเผยแพร่หรืองานเสริมสร้างความบริสุทธิ์ ความมั่นคงของสังฆมณฑล เพื่อความดำรงอยู่ด้วยดีของพระศาสนาเจ้าอาวาสมีภาระหน้าที่ที่จะต้องบริหารส่วนประกอบที่สำคัญของพระศาสนาทั้ง ๕ นี้ไปพร้อม ๆ กันด้วยความรับผิดชอบ โดยนโยบายที่สุขุมรอบคอบ เหมาะสมกับกาลเทศะและสถานการณ์ปัจจุบัน ทั้งนี้ภารกิจที่เจ้าอาวาสจะต้องให้ความสนใจเอาใจใส่เป็นพิเศษ คือ การบริหารศาสนบุคคล โดยเริ่มงานปกครองพระภิกษุสามเณรในวัดให้เป็นพื้นฐานในเบื้องต้น นอกจากนั้น จากภาระหน้าที่ของเจ้าอาวาสทั้ง ๕ ประการ ดังกล่าวแล้ว เจ้าอาวาสยังมีภาระหน้าที่สำคัญตามพุทธประสงค์คือการช่วยพัฒนาท้องถิ่นด้วย เพราะปัจจุบัน ประชาชนนับถือ พระภิกษุที่ประพฤติดีมีน้อย นับถือพระที่ผิดมากกว่า การนับถือพระถูกต้องนับถือที่ท่านใช้ชีวิตของท่านตามพระพุทธรูปประสงค์การที่พระสงฆ์จะมีบทบาทต่อสังคมนั้น คุณภาพของพระสงฆ์เป็นสิ่งสำคัญมากปัจจุบัน พระสงฆ์มีคุณภาพลดน้อยถอยลงในด้านข้อวัตรปฏิบัติและความสามารถในการสอนและการเผยแพร่พระ

ธรรม จึงทำให้พระสงฆ์สูญเสียความเป็นผู้นำในทางคุณธรรมและสติปัญญาและสูญเสียศรัทธาจากญาติโยม ดังนั้นการบริหารการปกครองและการดูแลพระสงฆ์เป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้คุณภาพของพระสงฆ์ดีขึ้น คุณภาพของพระสงฆ์จะดีขึ้นได้ต้องอาศัยปัจจัยอย่างอื่นอีกทั้งนี้ หากระบบการปกครองสงฆ์เป็นระบบกำกับดูแลพระสงฆ์ให้มีความประพฤติที่ถูกต้องดีงามสิ่งที่จะต้องมาเสริมควบคู่กันก็คือระบบกลั่นกรองและกล่อมเกลาระบบกลั่นกรองมีไว้สำหรับคัดเลือกผู้ที่จะมาบวช ส่วนระบบกล่อมเกลารสำหรับผู้ที่ผ่านการบวชมาแล้วอันที่จริงการกล่อมเกล่าผู้บวชนั้นมีอยู่แล้วตามพระธรรมวินัย โดยอุปัชฌาย์เป็นผู้ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่นี้ และเป็นผู้รับรองต่อคณะสงฆ์ อุปัชฌาย์จะต้องมีหน้าที่กลั่นกรองและกล่อมเกล่า การกลั่นกรองเป็นขั้นแรกสำหรับผู้ที่จะมาเป็นสมาชิกคณะสงฆ์ ขั้นตอนที่สำคัญกว่านั้นคือ การกล่อมเกล่าทั้งในด้านความประพฤติ ความรู้ความเข้าใจในทางธรรมให้เจริญงอกงาม ทั้งคุณธรรมและปัญญา แม้คณะสงฆ์จะไม่มีระบบกลั่นกรองแต่ถ้ามีระบบกล่อมเกล่าที่ดีก็ยังมีหลักประกันว่าผู้ที่มาบวชเป็นพระจะได้รับการศึกษาอบรมให้เป็นพระที่ดี สามารถทำหน้าที่ตามพระธรรมวินัยได้

ดังนั้นคณะสงฆ์จะต้องสร้างระบบกล่อมเกล่าที่ดี ได้แก่ ระบบกล่อมเกล่าที่ไม่เป็นทางการก็คือ การดูแลเอาใจใส่ที่อุปัชฌาย์อาจารย์พึงมีต่อศิษย์ ส่วนระบบที่เป็นทางการก็คือระบบการศึกษาด้านปริยัติธรรมของพระสงฆ์^{๔๗} นอกจากนี้ การศึกษาโดยใช้พระธรรมวินัยเป็นเครื่องฝึกฝน พัฒนาตนนั้น การเล่าเรียนทางวิชาการพุทธศาสนาและการฝึกฝนพัฒนาจิตที่เรียกว่า ปริยัติและปฏิบัติ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาในชุมชนสงฆ์ วัดได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยจนมีฐานะเป็นศูนย์กลางของชุมชน พระสงฆ์ที่มีข้อวัตรปฏิบัติอยู่ในสังคมที่งดงามและมีความสามารถในการอบรมประชาชน ให้มีหลักธรรมทางพุทธศาสนาในการดำรงชีวิตนับว่ามีความสำคัญมาก^{๔๘} พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสต้องช่วยพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน ทั้งนี้ วัด กับบ้าน พระกับชาวบ้าน เป็นของคู่กันมาช้านานแล้ว โดยวัดต้องเป็นแหล่งให้วิทยาการแก่ชาวบ้านทุก ๆ ด้าน ได้แก่ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านศีลธรรมวัฒนธรรม และประเพณีประชาชนก็จะหันหน้าเข้ามาสู่วัดวาอารามกันมากขึ้น ซึ่งในอดีตที่ผ่านมา บทบาทและ

กิจกรรมต่าง ๆ ที่วัดจัดทำก็จะพบว่า วัดมีความหมายที่สำคัญ ๆ อยู่ ๕ ประการ ดังนี้^{๔๙}

๑. วัดเป็นที่พำนักอาศัยของภิกษุสามเณร
๒. วัดเป็นที่บวชเรียนของลูกหลานชาวบ้าน

^{๔๗} พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๗๕-๒๗๗.

^{๔๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๔๙} ชำเลียง วุฒิจันทร์, การพัฒนาวัดเป็นศูนย์กลางชุมชน, การแสวงหาเส้นทางพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, ปี ๒๕๒๖, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๒๖), หน้า ๑-๔.

๓. วัดเป็นที่ทำบุญบำเพ็ญกุศลของชาวบ้านรอบวัด

๔. วัดและพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจของประชาชน

๕. วัดเป็นศูนย์กลางทางกิจกรรมของชุมชน

อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน บทบาทของวัดได้ถูกทำให้ผิดเพี้ยนไปจากเดิม กรมการศาสนาจึงได้รวบรวมโครงการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน โดยมีหลักการสำคัญ ดังนี้

๑. มุ่งพัฒนาวัดให้เป็นสถานที่ที่สะอาด เรียบร้อย ร่มรื่น เพื่อจูงใจให้ประชาชนได้เข้ามาสู่วัดมากขึ้น

๒. มุ่งในการปกครองศาสนบุคคลที่พำนักอาศัยอยู่ภายในวัดให้อยู่กันด้วยความเรียบร้อยและสงบสุข มีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยกันอย่างจริงจัง และปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด เพื่อก่อให้เกิดศรัทธาต่อประชาชน

๓. มุ่งให้วัดได้จัดกิจกรรมที่จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชน ได้แก่ การอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชนและช่วยอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่นักเรียนให้มากขึ้นดังนั้น การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนก็คือ การพัฒนาวัดตามหลักการ ๓ ข้อ คือ

๑. การพัฒนาบริเวณวัดให้สะอาดเรียบร้อย ร่มรื่น เป็นสัดส่วน

๒. จัดการปกครองพระภิกษุ สามเณร และผู้อยู่ในวัดให้เรียบร้อยดีงาม

๓. จัดอำนวยความสะดวกให้ประชาชนได้ใช้ชีวิตเป็นที่ทำบุญ บำเพ็ญกุศลและร่วมประกอบกิจกรรมทางสังคมประเพณีไทยได้อย่างเต็มที่ นอกจากหลักการพัฒนาวัด ให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนดังกล่าวแล้ว วัดยังจะต้องทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของประชาชน เป็นผู้นำชุมชน กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาชุมชน ให้ประชาชนในชุมชนนั้นปรับปรุงคุณภาพชีวิตที่ดี แต่อย่างไรก็ตาม เจ้าอาวาสวัดต้องเริ่มต้นพัฒนาวัดของตนเองเสียก่อน ให้พร้อมที่จะพัฒนาไปเป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งในประเด็นนี้๕๘ ได้เสนอแนะว่าวัดที่จะเป็นศูนย์กลางของชุมชนได้นั้น จะต้องประกอบด้วย

๑. พระภิกษุ สามเณร ของวัดจะต้องเป็นผู้นำของชุมชนทุกด้าน เป็นที่พึ่งของประชาชนสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนอยู่ดีกินดี มีความสงบสุขได้ รวมทั้งสามารถสอนให้ประชาชนนำเอาหลักธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ หรือสอนให้ประชาชนมีความศรัทธา ปฏิบัติธรรมตามคำสอนของพระพุทธองค์ได้ ทำให้ชีวิตเขามีความสุข จิตใจ สงบ มีสมาธิในการประกอบสัมมาชีพ

๒. สงบ ร่มรื่น วัดต้องสงบร่มรื่น มีต้นไม้

๓. สะอาด วัดจะต้องสะอาด บริเวณวัดจะไม่มีสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ

๔. สวยงาม วัดจะต้องมีสิ่งก่อสร้างสวยงาม เหมาะกับเศรษฐกิจของชุมชน

๕. เสนาสนะ การปลูกสร้างเสนาสนะเป็นระเบียบ มีแบบแปลนแผนผังที่ดี

๖. ถูกสุขลักษณะ วัดควรจะมีการจัดระเบียบให้ถูกสุขลักษณะ มีระบบจัดการเก็บขยะ การกำจัดขยะมูลฝอย มีทางระบายน้ำ

๗. สิ่งแวดล้อม วัดไม่ควรปล่อยปละละเลยให้บ้านเรือนราษฎรล้ำเข้ามาในเขต
๘. สะดวก วัดควรให้ความสะดวกแก่ประชาชนที่จะเข้าไปในวัด
๙. สัตว์ส่วน วัดควรมีฝั่งบริเวณที่ดี กำหนดสัดส่วนที่เป็นพุทธาวาส เขตสังฆาวาส
๑๐. สร้างศรัทธา วัดควรสร้างเสริมศรัทธาของประชาชนที่มีต่อวัด
๑๑. ความสามัคคีในหมู่พระภิกษุสงฆ์และสามเณรภายในวัด

๒.๒.๒ การศาสนศึกษา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมมีความตอนหนึ่งว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษา” ของคณะสงฆ์ (ม.๑๕ ตรี)และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง มหาเถรสมาคมได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาว่า “ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี”การจัดการศาสนศึกษา ดังกล่าว คณะสงฆ์ยังมีได้กำหนดวัตถุประสงค์ไว้โดยชัดเจนแต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ

๑. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนและหมู่คณะ
๒. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
๓. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของพระศาสนา
๔. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา
๕. เพื่อรักษาหลักธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
๖. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
๗. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
๘. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัตถธรรม
๙. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม

ส่วนพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่า เป็นธุระในการศึกษาอบรม และสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา และวัดเป็นสถานศึกษา คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่องให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ. ๒๕๒๘ ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วย ดังนี้

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษา ในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา
๒. เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน คณะจังหวัด

๓. ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆัตถ์ร่วมจัดด้วยจากบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการเป็นธุระเรื่องการศึกษาดังกล่าว สอดคล้องกับแนวคิด^{๕๐} ที่กล่าวว่า บทบาทที่วัดและพระสงฆ์ จะทำได้คือ การศึกษา การเผยแผ่และการสงเคราะห์ ซึ่งในส่วนของศึกษานั้น เป็นการให้บริการด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ คือ การมีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นับเป็นทางหนึ่งในการสร้างอุบาสก อุบาสิกา ให้ได้พุทธศาสนิกชนที่มีคุณภาพ และเป็นกำลังของศาสนาอีกประการหนึ่งก็คือการไปสอนวิชาศีลธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ เป็นการอนุเคราะห์สังคมด้วยธรรมทาน การที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาของชาติ ดังกล่าวนี้อาจจะทำให้เยาวชนและสังคมเห็นความสำคัญของวัดและพระสงฆ์ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาดังกล่าวจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหาร การศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์การจัดการศาสนศึกษานั้นแผนกที่ประสบปัญหา มาก คือ การจัดการศึกษาแผนกบาลี เพราะขาดแคลนทั้งครูและนักเรียนและอุปสรรคอื่น ๆ ซึ่งคณะสงฆ์จะต้องช่วยจัดการศึกษาแผนกบาลี อันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาโดยตรง เพื่อให้พระสงฆ์เจริญด้วยวิชาความรู้และการศาสนศึกษาให้เจริญก้าวหน้า การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรมเป็นการศึกษาหลักและสำคัญยิ่งของพระสงฆ์

๒.๒.๓ การศึกษาสงเคราะห์

การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล หรืออุดหนุนจนเจือช่วยเหลือด้านการศึกษาอื่นนอกจากการศาสนศึกษา หรือสถาบันอื่น หรือบุคคลอื่นผู้กำลังศึกษาเล่าเรียนคณะสงฆ์ได้กำหนดการศึกษาสงเคราะห์เป็นกิจการอันหนึ่งของพระสงฆ์ การศึกษาสงเคราะห์นั้นว่า โดยลักษณะ ควรแยกออกเป็นลักษณะ คือ

๑. การศึกษานอกเหนือจากการศาสนศึกษาที่พระสงฆ์ดำเนินการเพื่อการสงเคราะห์ประชาชน หรือพระภิกษุสามเณร

๒. การสงเคราะห์เกื้อกูลแก่การศึกษา สถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้กำลังศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ที่พระสงฆ์ดำเนินการในลักษณะนี้ เป็นการจัดการศึกษา ซึ่งแบ่งได้เป็น ๔ ประเภท^{๕๑} คือ

๑. โรงเรียนการกุศลของวัด ในพระพุทธศาสนา และโรงเรียนสงเคราะห์เด็กยากจนตามพระราชประสงค์มีความมุ่งหมายให้วัดและพระภิกษุในพระศาสนาได้จัดการตามหลักสูตรขอกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อสงเคราะห์เด็กและเยาวชนของชาติและพระภิกษุสามเณรส่วนหนึ่ง เป็นเหตุให้เด็กและเยาวชนได้เข้าใกล้วัด

^{๕๐}พระมหาสมทรง สิรินุโร และคณะ, บทบาทของวัดและพระสงฆ์ไทยในอนาคต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเกิดไทย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๔๒-๔๓.

^{๕๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘-๔๙.

๒. ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มีความมุ่งหมายให้วัด และพระสงฆ์ให้การศึกษอบรมปลูกฝังศีลธรรม วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามแก่เด็กและเยาวชน เป็นโอกาสให้พระสงฆ์ได้ใช้วิชาการศาสนศึกษา เพื่อพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติ ด้วยหลักธรรมของพระศาสนา

๓. ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด มีความมุ่งหมายให้วัดได้ช่วยอบรมปมนิสัยเด็กก่อนวัยเรียนเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและศีลธรรมแต่ยังเด็กทั้งเป็นการให้โอกาสวัดและพระสงฆ์ได้ร่วมพัฒนาทรัพยากรบุคคลของชาติในวัยเด็ก

๔. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเพื่อให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเล่าเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ แผนกสามัญศึกษา และมีการศึกษาพระปริยัติธรรม หมวดธรรมบาลี หมวดพระธรรมวินัย และศาสนปฏิบัติอีกส่วนหนึ่ง โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา มีการจัดตั้งขึ้นตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๓๗ และอยู่ในสังกัดกรมการศาสนา ขณะนี้มีวัดต่างๆ จำนวนมาก จัดตั้งแต่โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา แต่ยังมีได้จัดเป็นการศาสนศึกษาหรือการศึกษาสงเคราะห์ โดยรูปการนั้น จึงจัดเป็น “การศึกษาสงเคราะห์” มากกว่า เพราะเป็นการศึกษาเพื่อสงเคราะห์พระภิกษุสามเณรให้มีการศึกษาเล่าเรียนวิชาสามัญศึกษา ทั้งผู้เรียนและผู้สอนก็เน้นหนักทางวิชาสามัญศึกษาการจัดการศึกษาและการจัดการอบรม ทั้ง ๔ ประเภทดังกล่าวนี้ นับเป็นงานที่พระสงฆ์มีโอกาสช่วยพัฒนาชาติบ้านเมืองโดยแท้สำหรับกิจกรรมที่จะส่งเสริมนั้น วัดควรจัดให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและบาลี โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญสำหรับพระภิกษุสามเณร ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา บางวัดจัดให้มีโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนพระ โรงเรียนสามเณร บางวัดจัดให้มีโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์การสงเคราะห์การศึกษาอื่นที่เจ้าคณะ เจ้าอาวาส และพระภิกษุทั่วไป จัดการสงเคราะห์เป็นการส่วนตัว หรือเป็นรูปคณะสงฆ์ได้อีกหลายรูปแบบ^{๕๒} ได้แก่

๑. จัดตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษา ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา
๒. การช่วยพัฒนาสถานศึกษา
๓. การช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา
๔. ช่วยเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษา

การช่วยเหลือในรูปแบบดังกล่าวนี้ เป็นการสงเคราะห์การศึกษาเป็นผลดีแก่ประเทศชาติ โดยส่วนรวมและผลสะท้อนย้อนกลับถึงพระสงฆ์ การจัดการศึกษาเองก็ดี การช่วยเหลือทางด้านการศึกษาด้วยการจัดตั้งกองทุนก็ดี การช่วยพัฒนาการสถานศึกษาก็ดี การช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษาก็ดี การช่วยเหลือเฉพาะบุคคลที่กำลังศึกษาอยู่ก็ดี เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการจัดการศึกษาสงเคราะห์ของคณะสงฆ์โดยแท้ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ ควบคุมและ

^{๕๒} อ่างแล้ว.

ส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์ และส่งเสริมการดำเนินการจัดการศึกษาสงเคราะห์ ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้น ต้องมีส่วนควบคุม และส่งเสริมให้เจ้าอาวาสดำเนินการ ส่งเสริมการศึกษาสงเคราะห์ตามสมควร ถ้าเพิกเฉยเสียย่อมเป็นการละเว้นการปฏิบัติหน้าที่ เพราะการศึกษาประเภทนี้เป็นการของคณะสงฆ์หรือการพระศาสนา เป็นกิจการของวัดตามหน้าที่ เจ้าอาวาส ส่วนเจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นควรให้การช่วยเหลือเกื้อกูลสถาบันการศึกษา หรือบุคคลผู้ ศึกษาได้ โดยไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและระเบียบแบบแผนของพระสงฆ์ เช่น ช่วยขวนขวายใน การสร้างอาคารเรียน ช่วยจัดหาอุปกรณ์การศึกษา จัดตั้งกองทุนสงเคราะห์นักเรียน ชั้น ประถมศึกษา มัธยมและอุดมศึกษา ตามหลักการประกาศของมหาเถรสมาคม ช่วยแก้ไข ข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสให้เป็นไปโดยชอบ และพิจารณาให้กำลังใจและบำรุงขวัญแก่เจ้าอาวาส ตามสมควรแก่การปฏิบัติหน้าที่

๒.๒.๔ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การทำให้พระพุทธศาสนาขยายวงกว้างออกไป ให้ แพร่หลาย ได้แก่ การดำเนินการเพื่อให้หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไป ทำให้มี ผู้เคารพเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติ ปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติเหล่านั้น เพราะพระพุทธศาสนาบังเกิดขึ้นมาเพื่อประโยชน์ สุขแก่ชาวโลก หัวใจสำคัญในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนา ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่ ชาวโลก โดยให้เกิดประโยชน์สุข ตามที่พระพุทธองค์ทรงพระประสงค์ ๓ ประการ คือ ทิฏฐธรรม มิกัตถประโยชน์(ประโยชน์ในชาตินี้) สัมปรายิกัตถประโยชน์ (ประโยชน์ในชาติหน้า) และปรมัตถ ประโยชน์(ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน) พระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส และเจ้าคณะทุกชั้น มี หน้าที่จะต้องรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามบทบัญญัติมาตรา ๓๗ (๓) แห่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕^{๕๓}

ดังนั้น ตามบทบัญญัตินี้ ได้จำแนกการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันเป็นหน้าที่ของเจ้า อาวาส หรือผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติรับผิดชอบ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จะต้องจัดตั้งทำ อันเป็นภารกิจประจำตลอดเวลาที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส หรือตำแหน่งที่สูงขึ้น ไป แยกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. เป็นฐานะในการจัดการศึกษา อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิต
๒. เป็นฐานะในการอบรมและสั่งสอนธรรมะแก่คฤหัสถ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระ

^{๕๓} กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และ การพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

พุทธศาสนาของพระสงฆ์ทั้งวัด และพระสงฆ์ได้ทำการเผยแพร่พระพุทธศาสนามากเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนาและหน่วยอบรมทางจิต ซึ่งมีหน่วยอบรม อ.ป.ต. (หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล) ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ

๑. พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติได้อ่างนั้น

๒. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เพื่อประโยชน์ของตน

๓. ไม่ติดยึดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม

๔. ไม่เห็นแก่ความง่าย ตีความธรรมวินัยตามชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน

๕. ไม่สนองความต้องการความต้องการของผู้มีอำนาจ

๖. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่น ๆ พระพุทธศาสนิกชนทุกคนมีหน้าที่ เผยแพร่พุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก ความวัฒนาสถาพรของพระพุทธศาสนาและความมั่นคงของชาติไทย ผู้ที่ทำหน้าที่เผยแพร่ว่าศาสนาได้ดี ต้องเป็นผู้รู้ศาสนา และปฏิบัติตามหลักธรรมในศาสนาได้โดยสมบูรณ์เป็นนิจ การเผยแพร่พระพุทธศาสนา มีคำที่ใช้อยู่ ๒ คำ คือ คำว่า “เผยแผร์” และ “เผยแผ่” คำว่า “เผยแผร์” เป็นลักษณะของมิชชันนารี คือ มุ่งมั่นจะให้ผู้นับถือนับในศาสนาของตน ซึ่งเป็นลักษณะของการจงใจให้อีกฝ่ายหนึ่งหันมานับถือคำสอนนั้น ๆ ส่วนคำว่า “เผยแผ่” หมายถึง การประกาศให้ทราบ หากทราบแล้วสนใจก็ไม่เป็นที่น่ารังเกียจ การเผยแผ่เป็นศัพท์ที่มีลักษณะอะลุ้มอล่วยและแสดงถึงการมีใจกว้าง และไม่ผูกมัดผู้อื่นด้วยความคิดของตนเองหรือศาสนาของตน”^{๕๔} ในการเผยแผร์หรือเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้ากระทำโดยคฤหัสถ์ นิยมใช้คำว่า “เผยแผร์” เช่น อำนาจหน้าที่ส่วนหนึ่งของกรรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการคือ การเผยแผร์พระพุทธศาสนา อันนับเป็นศาสนาประจำชาติ องค์การสมาคมต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะใช้คำว่าเผยแผร์พระพุทธศาสนา แต่ถ้าเป็นหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรหรือพระสงฆ์จะใช้คำว่า เผยแผ่ เช่น “พระพุทธศาสนาแพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้ ก็เพราะพระสาวกได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนา ถ้าขาดการเผยแผ่แล้ว พระพุทธศาสนาจะไม่แพร่หลายมาจนถึงทุกวันนี้” หน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมของวัดหรือพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นการจัดการเทศนา อบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติเพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด จะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๕๕} ดังนี้

๑. อบรมพระภิกษุสามเณรให้มีสมณสัญญา และอบรมในเรื่องจรยามรรยาท ตลอด

^{๕๔} สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราลงกรณ, (ช่วง วรปญญ), การเผยแผ่พระพุทธศาสนา, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วย เรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๔.

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗

จนถึงการปฏิบัติอันเกี่ยวกับพิธีหรือแบบอย่างต่าง ๆ

๒. อบรมการทำวัตรสวดมนต์ให้เป็นไปโดยมีระเบียบเรียบร้อย

๓. หาอุบายวิธีให้ได้ยินได้ฟังโอวาท คำสั่งสอนหรือคำแนะนำที่เป็นประโยชน์

๔. แนะนำสั่งสอนธรรมแก่ประชาชนให้เข้าใจในศาสนพิธีและการปฏิบัติ

๕. เทศนาสั่งสอนประชาชนให้ตั้งอยู่ในศีลธรรม และให้ได้ยินได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับพระศาสนาโดยถูกต้อง

๖. หาอุบายวิธีสกัดกั้นสัทธรรมปฏิรูปมิให้เกิดขึ้น หรือบำบัดที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไปโดยที่ชอบ

๗. ขวนขวายเพื่อให้ศิษย์วัดมีความรู้ในเรื่องพระศาสนา และอบรมในทางศีลธรรม มีการไหว้พระ สวดมนต์ เป็นต้น

๘. ขวนขวายจัดตั้งห้องสมุด เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาธรรมบาลี หรือเพื่อประโยชน์แก่ประชาชน หรือขวนขวายจัดหาหนังสือเกี่ยวกับความรู้ทั่วไปบ้าง ที่เกี่ยวกับการไหว้พระ สวดมนต์บ้าง ที่เกี่ยวกับศีลธรรมบ้าง ที่เกี่ยวกับประวัติพระบ้าง เพื่อให้ผู้รักาศิลปวัฒนธรรม ตามวัดต่าง ๆ ได้ท่อง ได้อ่านได้ ได้ฟังตามควรแก่สถานที่และโอกาส

๙. ขวนขวายจัดหาอุปกรณ์การเรียนภาษาไทยบางประเภทสำหรับชั้นประถมขึ้นไว้ เพื่อให้เด็กที่ขัดสนนิยมใช้ในการเรียนกิจการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ วัด และคณะสงฆ์ ในปัจจุบันมีทั้งแบบประเพณี และปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน และแบบที่จัดเป็นคณะ หรือหน่วยงานเฉพาะจัดขึ้น^{๕๖} มีการดำเนินการ ดังนี้

๑. การเผยแพร่ตามประเพณีคณะสงฆ์และตามประเพณีไทย ได้แก่การเทศนาอบรมสั่งสอน ประชาชนที่วัด ที่บ้าน และผู้อาราธนาที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ ทั้งแบบเทศน์ธรรมดา คือเทศน์ รูปเดี่ยว หรือเทศน์ปุจฉาวิสัชนา ๒ รูปขึ้นไป และได้มีการปรับปรุงมีการเทศน์ทางวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์หรือบันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแพร่ในที่ต่าง ๆ และโอกาส ต่าง ๆ

๒. การเผยแพร่แบบปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การบรรยายธรรม การสนทนา การปาฐกถาธรรม ในที่ประชุม ที่วัดหรือที่อื่น ๆ ในโอกาสต่าง ๆ หรือโดยทางวิทยุ กระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ บันทึกเสียงหรือแถบบันทึกเสียงนำไปเผยแพร่ในที่อื่น ในโอกาสต่าง ๆ รวมตลอดถึงการพิมพ์หนังสือเทศน์ หนังสือธรรมะออกเผยแพร่ในหนังสือพิมพ์

๓. การเผยแพร่แบบจัดเป็นคณะหรือหน่วยงานเผยแพร่ หรือเป็นสถานศึกษาเป็นการประจำ หรือครั้งคราว หรือจัดเป็นกิจกรรมพิเศษในวัด หรือในหมู่บ้านใกล้เคียง เช่น งานพระธรรมทูต งานพระธรรมจาริก งานอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) หน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะ ผู้เยาว์ โรงเรียนพระพุทธรศาสนาวันอาทิตย์ ฯลฯ

^{๕๖} อ่างแล้ว.

๔. การเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้านคฤหัสถ์มีการตั้งเป็นสมาคมเผยแพร่พระพุทธศาสนา เช่น พุทธสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคมส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่าง ๆ การบรรยายธรรมในที่ประชุมและทางสื่อมวลชนต่าง ๆ การตั้งชมรมพุทธศาสน์ในมหาวิทยาลัยและโรงเรียนต่าง ๆ

๕. การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ บางวัดจัดให้มีปาฐกถาธรรม เป็นประจำทุกสัปดาห์ หรือจัดกิจกรรมหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษา อาจมีการประกวดกัน วันสงกรานต์ จัดให้มีพิธีสงฆ์หน้าพระ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทรายนอกจากนั้น กิจกรรมการเผยแพร่พระพุทธศาสนาเป็นการจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาต่าง จัดให้มีการเทศน์หรือปาฐกถาธรรม เป็นประจำทุกสัปดาห์ นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมอีกหลายประการ เช่น การหล่อเทียนเข้าพรรษา มีการประกวดเทียนเข้าพรรษา วันสงกรานต์ มีการจัดพิธีสงฆ์หน้าพระ การแห่พระ การขนทรายเข้าวัด การก่อเจดีย์ทราย เป็นต้น

๒.๒.๕ การสาธารณูปการ

การสาธารณูปการ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ กล่าวว่า เป็นคำนาม หมายถึง “ การก่อสร้าง และการบูรณปฏิสังขรณ์” สำหรับสาธารณูปการ ที่จัดเป็นระเบียบบริหารการคณะสงฆ์ส่วนกลาง และระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง เรียกว่า “การสาธารณูปการ” นั้น หมายถึง

๑. การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน

๒. กิจการอันเกี่ยวกับวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุจำพรรษา และยกวัดร้างเป็นพระอารามหลวง

๓. กิจการของวัดอื่น ๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร

๔. การศาสนสมบัติของวัดการสาธารณูปการทั้ง ๔ ความหมายนี้ ส่วนมากบัญญัติไว้ในหน้าที่เจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ตามมาตรา ๓๗ (๑) ว่า เจ้าอาวาสมีหน้าที่บำรุงรักษาวัด จัดกิจกรรมและการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี การสาธารณูปการ ตามความหมายที่กล่าวมานี้ จะมีลักษณะของการกระทำการสาธารณูปการใน ๓ ประการ คือ

๑. การกระทำด้วยแรงความคิด แรงงานและทุนทรัพย์รวมถึงการควบคุม

๒. การกระทำด้วยเอกสารรายงาน

๓. การกระทำโดยการจัดประโยชน์

การกระทำใน ๓ ลักษณะนี้ บางอย่างเป็นกิจการเฉพาะในหน้าที่ของเจ้าอาวาส เพราะเจ้าอาวาสจะต้องปฏิบัติโดยตรง เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการ โดยเฉพาะงานบางอย่างเริ่มแล้วผ่านการ

พิจารณาตามลำดับ ทั้งฝ่ายคณะสงฆ์และฝ่ายราชอาณาจักร บางอย่างเริ่มต้นจากเจ้าคณะ และหรือเจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักรหรือผู้มีศรัทธามุ่งช่วยการวัด และการคณะสงฆ์ ทั้งนี้ย่อมเป็นไปตามระเบียบแบบแผนคณะสงฆ์ ดังนั้น ผู้จัดการสาธารณูปการ จึงได้แก่

๑. เจ้าอาวาส
๒. เจ้าคณะ
๓. เจ้าหน้าที่ทางราชอาณาจักร
๔. ผู้เจริญด้วยศรัทธามุ่งช่วยการวัด และการคณะสงฆ์

การจัดการสาธารณูปการ หมายถึง การลงมือปฏิบัติงานสาธารณูปการ ซึ่งมีวิธีปฏิบัติแตกต่างกันตามลักษณะงาน การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ได้แก่ การก่อสร้างศาสนวัตถุขึ้นใหม่ การซ่อมแซมของเก่า และการปรับปรุงตกแต่งศาสนวัตถุและศาสนสถานที่มีอยู่เดิมหรือที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่ เพื่อให้เหมาะสมยิ่งขึ้น การควบคุมและส่งเสริม การสาธารณูปการ เป็นงานที่ละเอียดอ่อนเป็นตัวหลักของการคณะสงฆ์แต่ผู้ปฏิบัติโดยตรงคือ เจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสังฆาธิการระดับวัด เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นต้องมีความสัมพันธ์กัน ๒ ประการ คือ ควบคุมสาธารณูปการส่งเสริมสาธารณูปการการควบคุมดูแลวัดนั้น เจ้าคณะจะเพิกเฉยมิได้ ถ้าเพิกเฉยจะเป็นการละเว้นการปฏิบัติสอดส่อง ดูแล ชี้แจง แนะนำในการสาธารณูปการของเจ้าอาวาส^{๕๗} ดังนี้

๑. ควบคุมการทำแผนผังวัดให้สอดคล้องกับยุคพัฒนา
๒. ควบคุมแบบแปลนเสนาสนะแต่ละวัดให้อยู่ในหลักประหยัดและพอเหมาะพอสมควร แก่สภาพท้องถิ่นและก่อสร้างตามแบบแปลน
๓. ควบคุมให้แต่ละวัดที่สร้างถาวรวัตถุให้เป็นทรงไทย หรือให้รักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นสำคัญ
๔. ควบคุมการเงินและบัญชี รายรับ - รายจ่าย ของแต่ละวัดให้เป็นไปตามหลักบัญชี
๕. ควบคุมดูแลเอกสารต่าง ๆ ของเจ้าอาวาส เช่น รายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาให้เป็นไปโดยถูกต้อง
๖. ควบคุมการจัดการศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปตามกฎกระทรวงการส่งเสริมกิจการของวัด เจ้าคณะทุกชั้นควรส่งเสริมเจ้าอาวาสในการสาธารณูปการ^{๕๘} ดังนี้
 ๑. ออกตรวจตราเยี่ยมเจ้าอาวาสให้เร่งรัดการพัฒนาวัด
 ๒. แก้ไขข้อขัดข้องของเจ้าอาวาสดังนี้
 - ๒.๑ จัดหาช่างดำเนินการก่อสร้าง
 - ๒.๒ จัดแปลนอาคารตลอดแผนผังวัด

^{๕๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙.

^{๕๘} อ้างแล้ว, หน้า ๕๙.

๒.๓ ดูแลการหาทุนก่อสร้างด้วยการขอเงินงบประมาณ

๒.๔ ให้คำชี้แจง แนะนำการปฏิบัติงานสาธารณูปการเพื่อเข้าใจให้

ถูกต้อง

๒.๕ ขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านซึ่งมีการสาธารณูปการเป็น

เหตุ

๓. แนะนำการจัดงานวัด และการเรียไร ให้เป็นไปตามระเบียบและคำสั่งของมหา

เถรสมาคม

๔. ช่วยยกฐานะวัดที่ได้พัฒนาดีแล้ว เป็นวัดพัฒนาตัวอย่าง

๕. ช่วยยกย่องเจ้าอาวาสผู้มีผลงานสาธารณูปการดี หรือแม่แต่รองเจ้าอาวาส และหรือผู้ช่วยเจ้าอาวาสก็ควรยกย่องด้วยแต่อย่าเกินกว่าเจ้าอาวาส

๖. แนะนำชี้แจงการจัดประโยชน์ของวัดให้ถูกต้องตามกฎหมายกระทรวงจะเห็นได้ว่า งานสาธารณูปการ เป็นงานสำคัญ โดยเฉพาะเป็นงานระดับบารมีเจ้าอาวาส และเป็นงานละเอียดอ่อน เป็นงานระดับท้องถิ่นและการพระศาสนา เป็นงานที่ให้ความสำคัญแก่เจ้าอาวาส และเห็นผลงานของเจ้าอาวาสได้เร็วกว่างานอื่น แต่มักเป็นเหตุก่อปัญหาเช่น บางแห่งเกิดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจนถึงลุกลามใหญ่โต ก็เพราะการสาธารณูปการเป็นเหตุ หากเจ้าคณะได้เห็นความสำคัญเร่งรัดตรวจตราชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้ดีแล้ว การขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้านจะลดน้อยลงตามลำดับ และความสมัคสมานสามัคคีระหว่างบ้านกับวัดจะมีมากขึ้นเป็นเหตุให้การณ้คณะสงฆ์ และการพระศาสนาดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม การควบคุมส่งเสริมการสาธารณูปการ จึงถือเป็นหน้าที่อันสำคัญของเจ้าคณะทุกระดับชั้น

๒.๒.๖ การสาธารณสงเคราะห์

การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการต่าง ๆ เพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของแก่อนุชาหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือการอุดหนุนจุนเจือสถานที่ซึ่งเป็นสาธารณะสมบัติหรือประชาชนทั่วไปการสงเคราะห์ที่เป็นหลักของพระสงฆ์ คือ การสงเคราะห์ในด้านจิตใจและวัตถุด้านจิตใจ กระทำได้โดย

๑. เป็นที่ปรึกษา แนะนำในปัญหาชีวิตและด้านอื่น ๆ เช่น ทางวิชาการบางอย่าง

๒. ทำให้วัดร่มรื่น ร่มเย็น สมเป็นอารามให้ความร่มเย็นทางการปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างของผู้ดำเนินชีวิตอันประเสริฐ เป็นที่ตั้งแห่งความเคารพ ศรัทธา เลื่อมใสและนับถือสร้างความร่มเย็นเมื่อเห็นวัดและพระสงฆ์ด้านวัตถุ กระทำได้โดย

๑. แนะนำชักจูงให้ผู้อื่นกระทำ เช่น การสาธารณูปโภค จัดให้มีโรงเรียน โรงพยาบาล ถนน บ่อน้ำ เป็นต้น

๒. นำสิ่งของหรือบริการที่รับจากผู้อื่นมาแบ่งปันให้มีประโยชน์กว้างขวางออกไป คือ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางนำไปบริการสังคมการสาธารณสงเคราะห์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ที่

กำหนดไว้ในระเบียบมหาเถรสมาคมข้อหนึ่ง “ควบคุมและส่งเสริมการสาธารณสุขสงเคราะห์ของคณะสงฆ์” และในระเบียบการการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ได้กำหนดว่า เป็นวิธีดำเนินการสาธารณสุขและการสาธารณสุขสงเคราะห์ ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม” การสาธารณสุขสงเคราะห์แยกโดยลักษณะที่ควรจะมี ๔ ประการ^{๕๙} ดังนี้

๑. การดำเนินการเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลได้แก่ วัดหรือคณะสงฆ์ ดำเนินกิจการอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์ให้เป็นสาธารณประโยชน์ เช่น กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิเพื่อคนยากจนหรือกิจการอื่น ๆ กิจการเหล่านี้ อาจเป็นกิจการที่ทำเองหรือ โครงการที่กำหนดเองที่เป็นกิจการประจำหรือกิจการชั่วคราวก็ได้

๒. การช่วยเหลือเกื้อกูลกิจการของผู้อื่นซึ่งเป็นไปเพื่อการสาธารณประโยชน์ได้แก่ การช่วยเหลือสนับสนุนส่งเสริมกิจการของรัฐหรือเอกชนหรือผู้ใดผู้หนึ่งให้ดำเนินการ เพื่อประโยชน์แก่สังคม ชุมชน เช่น การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาชุมชน การพัฒนาตำบล การช่วยป้องกันยาเสพติดให้โทษ หรือการช่วยป้องกันการติดโรคเอดส์ เป็นต้น

๓. การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ ได้แก่ การช่วยเหลือเกื้อกูลสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น สร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนสถาน (นอกวัด) สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า และอื่น ๆ

๔. การช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทั่วไป ได้แก่ การช่วยเหลือประชาชนในกาลที่ควรช่วยเหลือ เช่น การประสูติทุภักดิ์ การประกันอัคคีภัย การประสูติวาตะภัย หรือคราวอากาศหนาวจัด หรือแม้ยามปกติตามโอกาส มีการจัดการช่วยเหลือด้วยการจัดการสงเคราะห์ เช่น สงเคราะห์คนชรา สงเคราะห์คนพิการและสงเคราะห์โดยประการอื่นนอกจากนั้น ยังกล่าวได้ว่า กิจกรรมสาธารณสุขสงเคราะห์ ได้แก่ จัดให้มีที่พักสำหรับประชาชน อาหารกลางวันสำหรับเด็ก ยา รักษาโรค ห้องสมุดประชาชน จัดที่ดินให้ประชาชนอยู่อาศัย ตั้งหน่วยสงเคราะห์และฝึกอาชีพ ให้คำปรึกษาปัญหาชีวิตด้านต่าง ๆ ด้วยเมตตาธรรม^{๖๐} การสาธารณสุขสงเคราะห์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามโอกาสอันควร จะมีระเบียบปฏิบัติชัดเจนสำหรับผู้จัดการสาธารณสุขสงเคราะห์โดยส่วนมากได้แก่วัดและเจ้าอาวาส ซึ่งมีบทบัญญัติว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าอาวาส^{๖๑} ดังนี้

๑. จัดกิจการของวัดให้เป็นให้เป็นไปโดยความเรียบร้อย

๒. เป็นธุระในการจัดการศึกษาอบรมแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

๓. ให้ความสะดวกตามสมควรแก่พุทธศาสนิกชน ในการบำเพ็ญกุศลหน้าที่เหล่านี้ย่อมเข้าได้กับการสาธารณสุขสงเคราะห์ อันเป็นการคณะสงฆ์หรือการพระศาสนา เจ้าอาวาสจึงมีหน้าที่จัดการสาธารณสุขสงเคราะห์อันเป็นกิจการของวัด การให้การศึกษอบรมและการให้ความ

^{๕๙} อ่างแล้ว.

^{๖๐} อ่างแล้ว.

^{๖๑} อ่างแล้ว.

สะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล จัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จะมีเจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยประชาชนเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่งวิธีการจัดการสาธารณสงเคราะห์ที่เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ได้กำหนดวิธีการไว้ชัดในระเบียบมหาเถรสมาคม เพื่อให้กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีคณะกรรมการมีการประชุม มีการปฏิบัติงานการอบรมประชาชนประจำตำบล การปฏิบัติงาน ควรจัดในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ

๑. อบรมทั่วไป ได้แก่ จัดประชุมแนะนำทางวิชาการ โดยมีวิทยากรบรรยายทางวิชาการ
๒. อบรมเฉพาะกรณี ได้แก่ จัดอบรมประชาชนเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวที่เกิดขึ้น โดยวิธีที่แจ่มแจ้งแนะนำชักชวนความเข้าใจ
๓. อบรมเฉพาะบุคคล ได้แก่ การพบปะบุคคลบางคนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือชี้แจงแนะนำชักชวนความเข้าใจในเฉพาะบางเรื่องอันเกี่ยวกับผู้นั้นมหาเถรสมาคมกำหนดหลักการและวิธีการปฏิบัติและควบคุมส่งเสริม ไว้ชัดแจ้ง คือ กิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามระเบียบมหาเถรสมาคม ว่าด้วยการจัดตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งในระเบียบดังกล่าว กำหนดวัตถุประสงค์ไว้ ๓ ประการ คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การศึกษาสงเคราะห์และการสาธารณสงเคราะห์ โดยระเบียบดังกล่าว กำหนดหน่วยงาน ให้ตั้ง ณ วัดใดวัดหนึ่ง ตำบลละหนึ่งหน่วย ให้จัดการเป็นรูปคณะกรรมการ โดยให้เจ้าอาวาสที่ตั้งหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง เจ้าอาวาสอื่นในเขตตำบลนั้น รองกรรมการฝ่ายบรรพชิต กำนันในตำบลนั้นเป็นรองประธานกรรมการฝ่ายคฤหัสถ์ ผู้ใหญ่บ้าน และแพทย์ประจำตำบล เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง อนึ่ง การสาธารณสงเคราะห์ ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการจัดการสงเคราะห์ตามควรแก่โอกาส เช่น
 ๑. การพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาตำบล การช่วยจัดหาทุนการสงเคราะห์ การป้องกันยาเสพติดให้โทษ เช่น ยาบ้า การป้องกันโรคเอดส์
 ๒. การช่วยเหลือสถานที่อันเป็นสาธารณสมบัติ เช่น การสร้างถนนหนทาง ขุดลอกคูคลอง สร้างฌาปนกิจสถาน สร้างการประปา สร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้า
 ๓. การช่วยเหลือประชาชน ในโอกาสที่ควรจะช่วย เช่น การประสูติทุภักดิ์ หรือช่วยคนชรา หรือคนพิการการสาธารณสงเคราะห์ จะต้องจัดเพื่อความเรียบร้อยดีงาม และไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและความสงบสุขของบ้านเมือง จึงจะถือว่าเป็นว่าเป็นไปด้วยความถูกต้อง และเป็นการสาธารณสงเคราะห์ ของคณะสงฆ์ ดังนั้น จำเป็นต้องมีกรดูแลให้เป็นไปในลักษณะเหมาะสม และสมควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุนตามสมควร กรรมการโดยตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิ ๕-๙ คน เป็นกรรมการ สำหรับผู้ควบคุมและส่งเสริม มีกรรมการระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ผู้อำนวยการภาค และกรรมการ อำนวยการอบรมประชาชนกลางการควบคุมการสาธารณสงเคราะห์ก็เพื่อให้การดำเนินการถูกต้องตามระเบียบและการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมเพื่อให้การปฏิบัติ

เป็นไปเพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์นั้นควรดำเนินไปได้อย่างไม่มีอุปสรรค แนวการส่งเสริมพอสรุปได้ดังนี้

๑. ชี้แจงแนะนำการปฏิบัติหน้าที่
๒. ช่วยในการกำหนดในแผนงานในแต่ละปี
๓. ช่วยในคราวขาดแคลนทรัพยากร
๔. ช่วยยกย่องเชิดชูผู้ปฏิบัติหน้าที่
๕. ช่วยสนับสนุนด้านการทุนตามที่มีโอกาส
๖. ช่วยประสานงานคณะกรรมการให้เกิดความสามัคคี ร่วมกันอันดี
๗. ช่วยการอื่นอันเหมาะสม

งานสาธารณสงเคราะห์เป็นงานของพระสงฆ์เพื่อประชาชน วัดเป็นสถานที่ใกล้ชิดกับประชาชน จึงต้องเป็นผู้นำประชาชนในท้องถิ่น เพื่อสร้างสิ่งที่เป็นคุณประโยชน์โดยตรงกิจการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นหน่วยงานเพื่อประโยชน์ดังกล่าวได้ดียิ่ง

๒.๒.๗ ความหมายของการเผยแผ่

การเผยแผ่ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ หมายถึง ขยายออกไป เช่น การแผ่กฤษฎาภินิหารของพระเจ้าจักรพรรดิ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระเทพโสภณ^{๒๒} ได้ให้ความหมายการเผยแผ่ คือ การหยิบธรรมะซึ่งมีมากมายหลายหัวข้อไปขยายเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ที่จะต้องเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๒.๒.๘ องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระเทพโสภณ^{๒๓} กล่าวว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้น ประกอบด้วย ๔ ส. คือ

๑. สันทัสนา (แจ่มแจ้ง) คือ พูดให้คนฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเหมือนเห็นกับตาตัวเอง
๒. สมาทปนา (จูงใจ) ปลุกใจให้อยากรับธรรมไปปฏิบัติ คือ ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกศรัทธา
๓. สมุตเตชนา (แก้วกล้า) ต้องพูดให้กำลังใจนำไปปฏิบัติได้จริง
๔. สัมปหังสนา (ร่าเริง) คือ พูดให้เขาไม่เครียด มีความสุข มีความปีติในธรรม

๒.๒.๙ วัตถุประสงค์และพุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พระเทพโสภณ^{๒๔} ได้สรุปผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ไว้ ๓ ประการ คือ

^{๒๒} พระเทพโสภณ, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๙.

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๙

^{๒๔} อ้างแล้ว.

๑. ช่วยสอนให้เขารู้จักหักใจ ละเลิก สลัดตัดทิ้ง หลีกหนีไปให้ไกลจาก สิ่งเลวทรามได้
 ๒. ช่วยสอนให้เขารู้จักและเลือกทำแต่สิ่งดี ๆ รักดี ลงมือทำสิ่งที่ดี ปิดช่องทางที่จะ ไป
 ทำชั่ว ให้ได้

๓. ช่วยสอนให้เขามีกำลังใจได้สติ มีความเบิกบาน แจ่มใส บริสุทธิ์ให้ได้
 นอกจากนี้พระเทพโสมภณ ยังกล่าวถึง พุทธวิธีในการเผยแผ่ ดังนี้

๑. ใช้ความอดทนเป็นวิธีรุกเงียบ
๒. มีเป้าหมายการทำงานชัดเจน
๓. ระวังอย่าทำตัวให้เสียความนิยม
๔. อย่าสร้างศัตรู จะทำให้อยู่ลำบาก
๕. สร้างความนิยมให้มากขึ้น
๖. เพิ่มพลังใจ รักษาจิตใจให้มั่นคง

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบการเผยแผ่

๒.๓.๑ บทบาทและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้า

บทบาทและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมในครั้งพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้บทบาทและวิธีการเผยแผ่แบบประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ทางสังคมจารีตประเพณีในแต่ละท้องถิ่นที่มีความแตกต่างกันมากมาย ไม่ว่าจะทรงใช้วิธีไหนก็ตาม เช่น ทรงใช้อุบายในการเลือกบุคคล รอจังหวะหรือโอกาส เป็นต้น ก็มักประสบผลสำเร็จเสมอนั้นเพราะความสำเร็จเช่นว่านี้ ไม่ใช่เป็นเหตุผลเฉพาะยุคสมัยเท่านั้น แต่ยังมีอาศัยบารมีธรรมที่ทรงสร้างบำเพ็ญมา เพื่อทำหน้าที่ของพระบรมศาสดา โดยเฉพาะตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในที่ต่าง ๆ ดังพุทธพจน์ว่า พระผู้เป็นที่พึ่งของโลก ทรงบำเพ็ญบารมีให้บริบูรณ์เพื่อประโยชน์เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย พระพุทธองค์ได้ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาโพธิญาณเอกบุคคคลเมื่อบังเกิดขึ้นในโลก ย่อมบังเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเป็นอันมากเพื่ออนุเคราะห์ต่อชาวโลก เอกบุคคคลนั้นคือพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า^{๖๕}

ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องมีคุณสมบัติที่ดีตามหลักธรรมคำสั่งสอนและวิธีการของพระพุทธองค์ที่ทรงแสดงไว้แล้ว

๒.๓.๒ หลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

หลักการเผยแผ่ คือ การทำให้ขยายออกไป^{๖๖} การขยายวงกว้างออกไป ทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอน

^{๖๕} อัง. เอกก. (บาลี) ๒๐/๑๗๐/๒๒ , อัง. เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๗๐/๒๒.

^{๖๖} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๒), หน้า ๖๐๒.

ในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติตาม พระพุทธเจ้าเมื่อจะทรงสอนใคร แต่ละครั้ง พระองค์ก็ทรงอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง ในการสอนบุคคลระดับต่างๆ ที่มีพื้นฐานความรู้ สติปัญญาที่แตกต่างกัน หัวข้อนี้ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับ การสอนที่อยู่ในแนวการดีความ ซึ่งเป็นวิธีที่พระพุทธองค์ได้ประยุกต์คำสอนแต่ละลักษณะให้มีความเหมาะสม เมื่อนำมาเปรียบเทียบแล้วเป็นการสอนที่แสดงถึงพุทธลีลาของพระองค์ที่สำคัญหลักการสอนในลักษณะนี้ของพระองค์ เป็นหลักการนำเนื้อหาที่มีอยู่มาทำการดีความ โดยอาศัยข้อมูลที่มีอยู่ตามสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๒.๓.๓ หลักประโยชน์

การประกาศพระพุทธศาสนาโดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงส่งให้ไปประกาศพรหมจรรย์ว่า “พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์พวกเธออย่าได้ไปร่วมทางเดียวกันสองรูป”^{๖๗}

พระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญของการสื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพระสาวกจนตราบเท่าปัจจุบันนี้ ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์ โดยหลักการก็คือ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ ๓ ประการ คือ

- ๑) ภูมิธรรมมีกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้
- ๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า
- ๓) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง^{๖๘}

ประโยชน์ คือ ผลตอบสนอง ได้รับสืบมาจากพฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยกุศลกรรมที่พระพุทธศาสนาถือเป็นหลักสำคัญ เพราะก่อให้เกิดผลเป็นความสุข ความมั่งคั่งบริบูรณ์ ความไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ และจุดมุ่งหมายปลายทางของชีวิตที่ถือเป็นสุขที่สงบเย็นเป็นชีวิตที่อยู่จบพรหมจรรย์สิ้นทุกข์ทั้งปวง การที่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ให้เกิดเป็นประโยชน์แก่มหาชน คือ เกิดเป็นความสุขนั้นทรงหมายเอาลักษณะสุขที่สืบเนื่องจากการดับทุกข์อาจจำแนกออกเป็น ๓ ประการ คือ

- ๑) ดับอวิชชา หมายถึง การเกิดญาณทัศนะอันสูงสุด

^{๖๗}วิ.ม. (บาลี) ๔/๓๒/๒๗, วิ.ม.(ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๖๘}พระธรรมปิฎก(ปอ. ปยุตฺโต),พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๑.

๒) ดับกิเลส หมายถึง กำจัดความชั่วร้าย และ ของเสียต่าง ๆ ภายในจิตใจ
หมดเหตุที่จะก่อปัญหาความเดือดร้อนวุ่นวายต่าง ๆ แก่ชีวิตและสังคม

๓) ดับทุกข์ หมายถึงหมดความทุกข์บรรลุประโยชน์สูงสุดเกิดเป็นสุขที่นิรันดร์^{๒๙}
ความสุขถือเป็นความสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา กล่าวให้
ชัดเจนก็คือ การปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่อ ให้เกิดเป็นสุข เริ่มตั้งแต่ขั้นต้น คือ บุญ มีพุทธ
พจน์รับรองว่า บุญเป็นชื่อของความสุข คนจะถึงความสุขได้ต้องมีศีลเป็นพื้นฐาน ในการบำเพ็ญ
เพียรทางจิตหรือเจริญภาวนา ศีลถือเป็นตัวทำให้เกิดเป็นฌาน ความสุขก็เป็น
องค์ประกอบของฌาน ฌานยิ่งสูงขึ้นความสุขก็ยิ่งประณีตขึ้น เป้าหมายของพระพุทธศาสนา
คือนิพพานก็เป็นสุขและเป็นบรมสุขด้วยดังพุทธพจน์ว่า นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง

ประโยชน์สุข ๓ ประการที่ได้ยกมาไว้เบื้องต้น จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการนำหลักธรรม
ในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยกระทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองก่อน
ในขณะเดียวกันก็มองถึงเพื่อนมนุษย์รอบข้างด้วยการแผ่เมตตาประโยชน์ที่ตนได้ปฏิบัติตาม
จนเกิดผล พระพุทธศาสนาสอนให้มองประโยชน์ที่เกิดขึ้นตามสภาวะที่เป็นจริง สนับสนุนให้ฝึก
ตนให้ถึงความสุข และความเจริญอกงาม และความเจริญในธรรมยิ่ง ๆ ขึ้นไป ผู้ที่มีความพร้อม
และฝึกฝนตนอยู่ในระดับต่างกัน ย่อมได้รับความสุขต่างกัน แต่ก็อยู่ร่วมกันโดยสงบสุข ปรารถนา
ดีและเกื้อกูลต่อกัน ส่งเสริมประโยชน์สุขอันชอบธรรมและความก้าวหน้าของกัน ตามระดับไม่ข่มขี่
บีบบังคับหรือดูหมิ่นกันและกัน มุ่งพัฒนาตนไปสู่สุขแท้จริง

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ที่มองประโยชน์ทั้งที่
จะเกิดกับตนเองและผู้อื่น มีสติเป็นตัวขจัดความไม่ประมาท โดยตระหนักถึงผลของกุศลกรรมเป็น
ตัวกำหนดทิศทางในการทำให้เกิดประโยชน์ทั้ง ๓ ประการดังกล่าว

จากการประกาศความเป็นพระพุทธศาสนา ที่ผู้เป็นสาวกต้องยึดถือเป็นหลักการ
ปฏิบัติตนและทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานที่ต่าง ๆ ที่ได้จาริกไป ซึ่งถือเป็นหัวใจของ
การประกาศพระพุทธศาสนาให้เห็นเป็นจุดเด่นหรือลักษณะพิเศษว่า การปฏิบัติทั้ง ๓ ประการ
โดยถือเอาประโยชน์ของมหาชนเป็นหลักใหญ่ คือ หลักการทางพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่
เพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส
เคารพในพระรัตนตรัยน้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติตาม

๒.๓.๔ วิธีการเผยแผ่ของพระพุทธเจ้า

วิธีการเผยแผ่แบบต่าง ๆ ของพระพุทธเจ้าในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบข่ายในการ
วิจัยตามลักษณะหัวข้อการสอนธรรมะของพระพุทธเจ้าซึ่งมีวิธีการที่หลากหลาย พระองค์จะทรง

^{๒๙} พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตฺโต) ,พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยายความ,พิมพ์ครั้งที่ ๗,
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๒.

พิจารณาจากบุคคลที่กำลังรับฟัง ถ้าบุคคลมีระดับสติปัญญาน้อย ก็จะทรงสอนธรรมะอีกรูปแบบหนึ่ง ผู้มีสติปัญญามากก็จะใช้อีกรูปแบบหนึ่ง แต่ถึงจะมีวิธีการสอนที่หลากหลายอย่างไร เมื่อจัดเข้าอยู่ในประเภทแล้ว จึงจำแนกวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าได้ ๔ ประเภท คือ

๒.๓.๕ การสอนแบบสากัจฉาหรือสนทนา

เป็นการสอนโดยใช้วิธีการถามคู่สนทนา เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจธรรมะและความเลื่อมใสศรัทธา วิธีการสอนแบบนี้จะเห็นได้จากการที่พระองค์ ใช้โปรดบุคคลในกลุ่มที่มีจำนวนจำกัดที่สามารถพูดตอบโต้กันได้ การสอนแบบนี้จะมีปรากฏในพระไตรปิฎกหลาย ๆ ที่ เช่น กรณีของปริพพาชกชื่อว่า วัจนโคตร ที่เข้าไปทูลถามเรื่องความเห็นสุดโต่ง ๑๐ ประการ กับพระพุทธองค์ และได้มีการสนทนาแบบถาม – ตอบ ในเรื่องดังกล่าวระหว่างปริพพาชกกับ พระพุทธองค์^{๗๐} เป็นต้น ในการสอนแบบสากัจฉาหรือสนทนาจะมีการถามในรายละเอียดได้มากกว่าการสอนแบบทั่วไป เพราะเป็นการให้ข้อมูลต่อกลุ่มชนที่มีจำนวนจำกัด ซึ่งเมื่อพระพุทธองค์แสดงธรรมจบ ผู้ฟังมักจะได้รับคุณวิเศษจากการฟังธรรมโดยวิธีนี้อยู่เสมอ

๒.๓.๖ การสอนแบบบรรยาย

พระพุทธเจ้าจะทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ ในการแสดงธรรมประจำวัน ซึ่งมีประชาชนและพระสาวกเป็นจำนวนมากมารับฟัง ถือว่าเป็นวิธีการที่พระพุทธองค์ใช้มากที่สุดในการแสดงธรรมมีทั้งการแสดงธรรมที่มีใจความยาว และที่มีใจความแบบสั้นๆ ตามแต่สถานการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม เช่น ในพรหมชาลสูตร พระองค์ก็ได้บรรยายเกี่ยวกับเนื้อหาของศีลซึ่งแบ่งออกเป็น ๓ ระดับคือ ๑) ศีลระดับต้นที่เรียกว่าจูลศีล ๒) ศีลระดับกลางที่เรียกว่ามัชฌิมศีล ๓) ศีลระดับสูงที่เรียกว่ามหาศีล และในตอนท้ายก็ทรงแสดงเรื่องทิวฐิติ ทฤษฎีหรือปรัชญาของลัทธิต่างๆ ร่วมสมัยพุทธกาล ซึ่งมีทั้งหมด ๖๒ ทิวฐิติ โดยพระพุทธเจ้าทรงนำมาแสดงหรือบรรยายและชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีความเห็นหรือมีหลักคำสอนที่ต่างจากทฤษฎีทั้ง ๖๒ ประการนี้อย่างไร^{๗๑} เป็นต้น

๒.๓.๗ การสอนแบบตอบปัญหา

การสอนแบบตอบปัญหาของพระพุทธเจ้า จะทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหา และใช้วิธีตอบให้เหมาะสมกัน ซึ่งในการตอบปัญหาของพระองค์นั้น จะทรงพิจารณาจากความเหมาะสม ตามลำดับแห่งภูมิรู้ของผู้ถามเป็นสำคัญ เช่น ในเทวดาสังยุต ที่มีเทวดาไปทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “บุคคลให้อะไรชื่อว่าให้กำลัง ชื่อว่าให้วรรณะ ชื่อว่าให้ความสุข ชื่อว่าให้จักขุ

^{๗๐} ม.ม. (บาลี) ๑๓ / ๑๘๗ - ๑๘๘ / ๑๖๓ - ๑๖๖, ม.ม. (ไทย) ๑๓ / ๑๘๗ - ๑๘๘ / ๒๑๙ - ๒๒๓.

^{๗๑} ที.สี. (ไทย) ๙ / ๒๘ - ๑๐๔ / ๑๑ - ๓๙.

ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง” พระพุทธเจ้าก็ตรัสตอบว่า “บุคคลที่ให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ให้ผ้าชื่อว่าให้วรรณะ ให้ยานพาหนะชื่อว่าให้ความสุข ให้ประทับชื่อว่าให้จักขุ และผู้ให้ที่พักชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้ปราศอนธรรมชื่อว่าให้อมตะ”^{๗๒} ซึ่งในเนื้อหาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงลักษณะการสอนแบบตอบปัญหา และแสดงถึงการให้ความหมาย ด้วยการตีความคำถามในขณะเดียวกันด้วย

๒.๓.๘ แบบวางกฎข้อบังคับ

เป็นการสอนโดยใช้วิธีการกำหนดหลักเกณฑ์กฎ และข้อบังคับให้พระสาวกหรือสงฆ์ปฏิบัติ หรือยึดถือปฏิบัติด้วยความเห็นชอบพร้อมกัน วิธีการนี้จะเป็นลักษณะของการออกคำสั่งให้ผู้ศึกษาปฏิบัติตาม ซึ่งถือว่าเป็นการสอนโดยการวางระเบียบให้ปฏิบัติร่วมกัน เพื่อความสงบสุขแห่งหมู่คณะ ดังจะเห็นได้จากการที่พระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยต่างๆ ซึ่งใช้เป็นข้อบังคับให้พระภิกษุได้ปฏิบัติตาม และที่สำคัญกฎข้อบังคับที่พระองค์ทรงบัญญัตินั้น สามารถเป็นตัวแทนของพระองค์ได้ ดังที่ทรงตรัสในวันที่จะเสด็จปรินิพพานว่า “ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย”^{๗๓}

๒.๓.๙ วิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

การสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ทุกเรื่อง ถึงแม้ผู้ถ่ายทอดจะมีความรู้ดีสักเพียงใดก็ตาม หากขาดอุปายการสอนที่ดึงดูดให้ผู้เรียนมีความสนใจได้ การสอนนั้นก็จะไม่ประสบความสำเร็จ หรือภาษาปัจจุบันเรียกว่าขาดเทคนิคการสอน พระพุทธเจ้าทรงแสดงให้เห็นถึงความเป็นเลิศ ในการใช้กลวิธีหรือเทคนิคการสอนเป็นอย่างดี ประกอบด้วย ๑๐ วิธี คือ

๒.๓.๑๐ การยกอุทาหรณ์และเล่านิทานประกอบ

การยกตัวอย่างประกอบคำอธิบาย ช่วยให้เข้าใจเนื้อความได้ง่ายและชัดเจน ซึ่งการสอนแบบนี้ จะเห็นได้ชัดเจนจากนิทานที่ปรากฏอยู่ทั่วไป เฉพาะนิทานชาดกอย่างเดียวที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาก็มีมากถึง ๕๔๗ เรื่อง เช่น สอนเรื่องความเสียหายอันเกิดจากความไม่สามัคคี โดยยกตัวอย่างเรื่องภิกษุชาวเมืองโกสัมพี^{๗๔} หรือสอนเรื่องการอยู่อย่างสงบต้องอาศัยการประกอบความเพียรอยู่เสมอ โดยการยกเอาพระมหากัสสปะเป็นตัวอย่างโดยตรัสยกย่องว่า “เป็นผู้มีสติ หมั่นประกอบความเพียร ไม่ติดใจที่อยู่ ละความห่วงอาลัยไปเหมือนหงส์ละเปลือกตมไป ฉะนั้น”^{๗๕}

^{๗๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕ / ๔๒ / ๕๘.

^{๗๓} ที.ม. (บาลี) ๑๐ / ๒๑๖ / ๑๓๔, ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๒๑๖ / ๑๖๔.

^{๗๔} ชุ.ช. (บาลี) ๒๕ / ๖ / ๑๖, ชุ.ช. (ไทย) ๒๕ / ๖ / ๒๕.

^{๗๕} ชุ.ช. (บาลี) ๒๕ / ๙๑ / ๓๓, ชุ.ช. (ไทย) ๒๕ / ๙๑ / ๕๗.

ดังนั้น การสอนแบบนี้จึงถือว่าเป็นเรื่องที่ทำให้มองเห็นภาพคำสอนให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดยตัวละครอื่นๆ จะมีบทบาทเข้ามาเกี่ยวข้องเป็นจำนวนมาก และการสอนแบบนี้ เป็นการนำตัวละครมาใช้ตีความธรรมะ ให้มีความหลากหลายและเข้าใจง่ายมากยิ่งขึ้น

๒.๓.๑๑ การเปรียบเทียบด้วยข้ออุปมา

เป็นการอธิบายเพื่อทำเรื่องที่น่าเข้าใจยากให้เข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องที่เป็นนามธรรม พระพุทธเจ้าก็ทรงเปรียบเทียบให้เห็นเป็นรูปธรรมโดยชัดเจน เช่น ครั้งพระพุทธเจ้าตรัสสอนแก่เมณฑกเศรษฐีว่า “ โทษของคนอื่นเห็นได้ง่าย ส่วนโทษของตนเห็นได้ยาก เพราะคนนั้นชอบโปรยโทษของผู้อื่น เหมือนคนโปรยเมล็ด แต่กลับปกปิดโทษของตนไว้เหมือนพราหมณ์ปกปิดร่างพรางกายตนไว้ ”^{๗๖} หรือครั้งที่พระองค์ตรัสในคราวที่ประทับอยู่ในอาราม ของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถีว่า “ สมณพราหมณ์พวกหนึ่งแล่นเลยไป ไม่บรรลุธรรมที่เป็นสาระ ชื่อว่าพอกพูนเครื่องพินธนาการใหม่ ๆ ยิ่งขึ้น ยึดมั่นในสิ่งที่ตนได้เห็นแล้วและฟังอย่างนี้ จึงตกสู่หลุมถ่านเพลิงตลอดไป เหมือนแมลงตกสู่ประทีบน้ำมันฉะนั้น”^{๗๗} คำอุปมาช่วยให้เรื่องที่ลึกซึ้งเข้าใจยาก ปรากฏความเด่นชัดออกมาและเข้าใจง่ายขึ้น โดยเฉพาะมักใช้ในการอธิบายสิ่งที่เป็นนามธรรม เปรียบเทียบให้เห็นชัดด้วยสิ่งที่เป็นรูปธรรม หรือเปรียบเรื่องที่เป็นรูปธรรมด้วยข้ออุปมาแบบนามธรรม ก็ช่วยให้ความหมายมีความหนักแน่นขึ้น การใช้อุปมานี้เป็นกลวิธีประกอบการสอน ที่พระพุทธองค์ทรงใช้บ่อยมากในการแสดงธรรม

๒.๓.๑๒ การใช้อุปกรณการสอน

เป็นการใช้สิ่งต่างๆ รอบตัวเป็นสื่อในการสอน ซึ่งก็จัดอยู่ในลักษณะที่คล้ายการใช้วิธีการอุปมา วิธีการสอนแบบนี้ พระพุทธองค์จะทรงใช้อุปกรณ์รอบตัวของพระองค์เป็นสื่อในการแสดงธรรม เช่น ในครั้งที่ประทับอยู่ที่สีสพาวนใกล้เมืองโกสัมพี ก็ได้สอนภิกษุทั้งหลายโดยใช้ใบประตูเป็นอุปกรณ์ คือพระองค์ได้หยิบใบประตูลายมาเล็กน้อยแล้วถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ในป่ากับใบพระหัตถ์ของพระองค์ที่ไหนมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายก็ทูลว่า ใบปามีมากกว่า ยิ่งนัก แล้วพระองค์ก็ตรัสแสดงการที่พระองค์ไม่ทรงสอนทั้งหมด เพราะคำสอนของพระองค์นั้นมีมากมาย เหมือนไม้ประตูลายในป่า แต่ที่ตรัสเปรียบคำสอนที่จำเป็นเหมือนใบไม้ในกำมือ เพราะมีความจำเป็นต่อการทำที่สุดแห่งทุกข์ให้สิ้น^{๗๘}

^{๗๖} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕ / ๒๕๒ / ๖๐, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕ / ๒๕๒ / ๑๑๐.

^{๗๗} ขุ.ขุ. (บาลี) ๒๕ / ๕๙ / ๒๐๐, ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕ / ๕๙ / ๓๐๖.

^{๗๘} สัม. (บาลี) ๑๙ / ๑๑๐๑ / ๓๑๘, สัม. (ไทย) ๑๙ / ๑๑๐๑ / ๖๑๓.

๒.๓.๑๓ การทำเป็นตัวอย่างหรือสาธิตให้ดู

วิธีการสอนที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะในทางจริยธรรม คือการทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นการสอนแบบไม่ต้องกล่าวสอน เป็นทำนองการสาธิตให้ดู ในวิธีการสอนนี้เป็นลักษณะของความเป็นผู้นำที่แท้จริง เพื่อให้ผู้ปฏิบัติตามเกิดความมั่นใจในผู้สอน วิธีการที่ดีที่สุดคือการทำให้ดู พระพุทธเจ้าถือว่าเป็นแบบอย่างในเรื่องนี้ เช่น กรณีของภิกษุที่ป่วยจนต้องนอนจมกองมูลและ कुछของตนเอง ไม่มีภิกษุรูปใดมีความปรารถนาที่จะเข้าไปดูแลพยาบาล พระพุทธเจ้าจึงสอนภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในอาวาสนั้น ด้วยการลงมือปฏิบัติดูแลพยาบาลภิกษุรูปนั้นด้วยพระองค์เองหลังจากที่ทรงดูแลจนภิกษุที่อาพาธให้มีอาการดีขึ้นแล้ว ในตอนประชุมได้ตรัสไว้ เพื่อเป็นข้อคิดแก่ภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดา ผู้ใดเล่าจะพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลกันเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดจะพึงอุปฐากเรา ขอให้ผู้นั้นพยาบาลภิกษุผู้อาพาธเถิด” ^{๗๙}

๒.๓.๑๔ การเล่นภาษา เล่นคำ และใช้คำในความหมายใหม่

เป็นเรื่องของการใช้ความสามารถ ในการใช้ภาษาผสมปฏิภาณ การสอนแบบนี้แสดงให้เห็นถึง พระปรีชาสามารถของพระพุทธเจ้าที่ทรงรอบรู้ทุกด้าน ในการที่พระองค์ทรงใช้วิธีการสอนแบบเล่นภาษา เล่นคำและใช้คำในความหมายใหม่จะเห็นได้จากกรณีของเวรัญชพรหมณ์ ที่มากล่าวต่อว่าพระองค์ต่างๆ นานา แทนที่พระองค์จะปฏิเสธการกล่าวหาเหล่านั้น กลับนำคำกล่าวหามาอธิบายด้วยการใช้ภาษา การเล่นคำ โดยการนำเข้าสู่หลักการที่ถูกต้องของพระองค์ เช่น ในข้อกล่าวหาที่พรหมณ์ต่อว่าพระพุทธองค์ว่า “ท่านพระโคตม เป็นคนไม่มีสมบัติ” ซึ่งสมบัติในความหมายของพรหมณ์ เป็นการกล่าวถึงสมบัติภายนอก ที่เป็นเครื่องตอบสนองความต้องการพื้นฐาน แต่พระพุทธเจ้าให้ความหมายการไม่มีสมบัติคือ การละสิ่งที่ทำให้ชีวิตติดอยู่กับวัตถุต่างๆ เพราะการตัดรากเหง้าแห่งอกุศลทั้งหลายชื่อว่าไร้ซึ่งความเป็นคนมีสมบัติ เพราะการละอกุศลทั้งหลายได้อย่างสิ้นเชิง^{๘๐} เป็นต้น ด้านการสอนหลักธรรมทั่วไป พระพุทธองค์ก็ทรงรับเอาคำศัพท์ที่มีใช้อยู่แต่เดิมในลัทธิศาสนาเก่ามาใช้ แต่ทรงกำหนดความหมายให้ใหม่ ซึ่งเป็นวิธีการช่วยให้ผู้ฟัง ผู้เรียนหันมาสนใจและกำหนดคำสอนได้ง่าย เพียงแต่มาทำความเข้าใจเสียใหม่ และเป็นการช่วยให้มีการพิจารณาเปรียบเทียบไปในตัวด้วยว่าอย่างไรหนูกอย่างไหนผิดอย่างไรจึงเห็นได้ว่าคำว่า พรหม พรหมณ์ อริยะ ยัญ ตบะ ไฟบุชา ฯลฯ ซึ่งเป็น

^{๗๙}วิ.ม. (บาลี) ๕ / ๓๖๕ / ๑๖๖, วิ.ม. (ไทย) ๕ / ๓๖๕ / ๒๔๐.

^{๘๐}วิ.ม. (บาลี) ๑ / ๒ - ๑๐ / ๒ - ๔, วิ.ม. (ไทย) ๑ / ๒ - ๑๐ / ๒ - ๔.

คำในลัทธิศาสนาเดิม ก็มีใช้ในพระพุทธศาสนาด้วยทั้งสิ้น แต่มีความหมายต่างออกไปเป็นอย่างอื่น^{๕๑}

๒.๓.๑๕ การใช้อุบายเลือกคนและการปฏิบัติเป็นรายบุคคล

การเลือกคนเป็นอุบายสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่จะทำให้พระพุทธศาสนา เจริญรุ่งเรืองได้เร็ว ซึ่งวิธีการนี้เราจะเห็นได้จากหลังการตรัสรู้ใหม่ๆ ของพระพุทธองค์ การสอนแต่ละครั้งในช่วงนั้นจะเน้นหนักไปในด้านผู้นำในชุมชน เช่นครั้งตรัสรู้แล้วก็เลือกที่จะโปรดปัญจวัคคีย์ก่อนเพราะทรงเห็นว่าพวกเขา มีพื้นฐานความศรัทธาเป็นทุนเดิมอยู่แล้วง่ายต่อการทำความเข้าใจคำสอนของพระองค์ และต่อมาก็สอนชายหนุ่มที่ชื่อว่ายสกุลบุตร ซึ่งเป็นบุตรของเศรษฐี และผู้นำของชายหนุ่มในชุมชนนั้น เพราะพระองค์ทรงเล็งเห็นว่าปัญจวัคคีย์และยสกุลบุตรนี้จะ เป็นสาวกที่จะช่วยในการเผยแผ่คำสอนได้มาก^{๕๒}

การสอนผู้ปกครองแผ่นดินของพระพุทธองค์ ก็ทรงใช้วิธีการนี้เช่นเดียวกัน เพราะเมื่อทำให้ผู้นำให้มีความเข้าใจและศรัทธาได้แล้ว ผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชาย่อมปฏิบัติตามผู้นำในที่สุด เช่น กรณีของพระเจ้าพิมพิสาร เป็นต้น ซึ่งวิธีการนี้แสดงให้เห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงมองการณ์ไกล ในเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมีการเริ่มต้นสอนที่บุคคลซึ่งเป็นประมุขหรือหัวหน้าของชุมชนนั้นๆ ก่อนการเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์เมื่อครั้งตรัสรู้ใหม่ๆ ได้เสด็จไปโปรดปัญจวัคคีย์ผู้ที่อยู่ใกล้ชิดพระองค์ เมื่อครั้งออกแสวงหาธรรมก่อน ข้อนี้พิจารณาได้ทั้งในแง่ที่ปัญจวัคคีย์เป็นผู้ใฝ่ธรรมมีอุปนิสัยอยู่ก่อนแล้ว ทั้งในแง่ที่เป็นผู้เคยมีอุปการะกันมา หรือในแง่ที่เป็นการสร้าง ความมั่นใจ ทำให้ผู้เคยเกี่ยวข้องหมดความเคลงใจในพระองค์ ตัดปัญหาในการที่ท่านเหล่านี้ อาจไปสร้างความเคลงใจแก่ผู้อื่นต่อไปด้วย ครั้งเสร็จจากการสั่งสอนปัญจวัคคีย์แล้วก็ได้โปรดยสกุลบุตรพร้อมทั้งเศรษฐีผู้เป็นบิดาและญาติมิตร ครั้นเมื่อเสด็จเข้าแคว้นมคธก็ได้โปรดชฎิล ๓ พี่น้องพร้อมบริวารทั้งพัน เริ่มต้นด้วยชฎิลคนที่เป็นพี่ก่อน แล้วนำชฎิลเหล่านี้ผู้กลายเป็นพระสาวกแล้ว เข้าสู่นครราชคฤห์ ประกาศธรรม ณ พระนครนั้น หลังจากนั้นก็ได้พระราชทานเป็นสาวก นี่เป็นการแสดงให้เห็นถึงหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระองค์ ด้วยพระปรีชาญาณอย่างแท้จริง เพราะพระองค์ทรงรู้จักเลือกที่จะหาแกนนำในการเผยแผ่ธรรมของพระองค์จากบุคคลที่เป็นหัวหน้าในชุมชนนั้นๆ

๒.๓.๑๖ การรู้จักจังหวะและโอกาส

พระพุทธเจ้าแสดงให้เห็นถึงพุทธวิธีในการสอน ที่พระองค์ทรงปฏิบัติต่อบุคคลระดับต่างๆ ได้ดี การสอนแบบนี้พระองค์จะทรงดำริถึงความเหมาะสม ความพร้อมของผู้ที่จะรับ

^{๕๑}กรมวิชาการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗๑.

^{๕๒}วิ.ม. (บาลี) ๔ / ๑๒ - ๓๑ / ๑๘ - ๔๐, วิ.ม. (ไทย) ๔ / ๑๒ - ๓๑ / ๑๒ - ๒๗.

ฟัง ตลอดจนถึงเหตุการณ์ที่เห็นว่าเหมาะสม ในการที่จะแสดงธรรมหรือบัญญัติข้อปฏิบัติต่างๆ เช่น กรณีของการบัญญัติพระวินัยแต่ละข้อ พระองค์ก็ต้องมีมูลเหตุของความผิดที่เกิดขึ้นเสียก่อน แล้วจึงสอนโทษที่เกิดจากการล่วงละเมิด หลังจากนั้นก็จะบัญญัติสิ่งที่ไม่ควรปฏิบัติ หรือที่ควรปฏิบัติซึ่งต่อมาเรียกว่าพระวินัย เช่น กรณีของพระสุทินที่ต้องอาศัยปาราชิก ด้วยการเสพเมถุนธรรมกับอดีตภรรยาของตน^{๔๓}

ต่อมาพระองค์ก็ได้ทรงบัญญัติ ในเรื่องความผิดที่ประทุพติแล้วขาดจากความเป็นพระ ข้อที่ ๑ และอีกกรณีหนึ่งแสดงถึงการรู้จักใช้จังหวะและโอกาสของพระพุทธองค์คือ ในเรื่องของการสังคายนา เมื่อครั้งยังทรงพระชนม์ยังมีภิกษุหลายรูปเข้าไปทูลแสดงความประสงค์ให้พระองค์ทำสังคายนา แต่กาลเวลายังไม่สมควรจึงตรัสห้ามเสีย แต่เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้นต่อลัทธิอื่นๆ ที่มีการแตกแยกเพราะครูอาจารย์สิ้นไป และทรงเห็นว่าถึงเวลาแล้วโดยการอ้างตัวอย่างจากลัทธิต่างๆ และเหตุปัจจัยที่เหมาะสมจึงมีมติให้ภิกษุได้ทำสังคายนาโดยทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพระธรรมวินัย และได้ทรงมอบหมายให้ภิกษุมีพระสารีบุตรเป็นต้น ได้ทำการสังคายนาในโอกาสที่เหมาะสม^{๔๔}

๒.๓.๑๗ ความยืดหยุ่นในการใช้วิธีการ

วิธีการสอนนี้เป็นการแสดงถึง การรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบาของพระพุทธองค์ที่ใช้สอนบุคคลระดับต่างๆ ถ้าผู้สอนสอนอย่างไรไม่มีอัตรา ลดละตันทมา นะ ทัศนคติเสียให้น้อยที่สุดก็จะมุ่งไปยังผลสำเร็จในการเรียนรู้เป็นสำคัญ เช่น กรณีที่พระพุทธเจ้าตรัสกับคนฝึกม้าที่มีวิธีการฝึกด้วยวิธีแบบสุภาพ วิธีแบบรุนแรง ทั้งวิธีแบบสุภาพและรุนแรง จนกระทั่งสุดท้ายเมื่อฝึกไม่ได้ก็ฆ่าทิ้งเสีย ซึ่งพระองค์ก็ใช้วิธีการที่คนฝึกม้ากล่าวไว้ นั่น ย้อนกลับมาเป็นอุปกรณการสอนของพระองค์ ด้วยพระดำรัสว่า “เรายอมฝึกคนด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีที่ทั้งละมุนละไมและทั้งรุนแรงปนกันไปบ้าง และถ้าฝึกไม่ได้ก็ฆ่าเสีย”^{๔๕} แต่ในกรณีการฆ่าของพระองค์นั้น หมายถึงการไม่เอาใจใส่ต่อบุคคลที่ไม่มีความสนใจในธรรม จึงฆ่าเสียคือปล่อยให้หล่นไปสู่หนทางที่ไม่ดี เพราะสาเหตุจากการไม่สนใจของบุคคลนั้น การทำในลักษณะดังกล่าว ถือว่าเป็นการฆ่าในอริยวินัย

๒.๓.๑๘ การลงโทษและการให้รางวัล

การลงโทษในที่นี้คือ การลงโทษซึ่งมีทั้งในทางธรรมและวินัย มีบทบัญญัติความประทุพติอยู่แล้ว การให้รางวัลคือการแสดงธรรมไม่กระทบกระทั่ง ไม่รุกรานใคร แต่เป็นการกล่าวสรรเสริญในการกระทำที่ถูกต้อง และถือว่าเป็นตัวอย่างแก่ผู้อื่นด้วย ในเรื่องของการ

^{๔๓}วิ.ม. (บาลี) ๑ / ๒๔ - ๓๙ / ๑๔ - ๒๖, วิ.ม. (ไทย) ๑ / ๒๔ - ๓๙ / ๑๗ - ๒๙.

^{๔๔}ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๙๖ - ๓๐๒ / ๑๘๘ - ๑๙๑, ที.ปา. (ไทย) ๑๑ / ๒๙๖ - ๓๐๒ / ๒๔๗ - ๒๕๐.

^{๔๕}อง. จตุกก. (บาลี) ๒๑ / ๑๑๑ / ๑๒๘, อง. จตุกก. (ไทย) ๒๑ / ๑๑๑ / ๑๗๐.

ลงโทษ เช่น การลงพรหมทัณฑ์ต่อพระฉันทะ ซึ่งมีความเยอหยิ่งว่าตนเองเป็นผู้อุปฐากราก พระพุทธเจ้า ในสมัยที่ยังทรงพระเยาว์จนกระทั่งออกบวช เป็นเหตุให้พระฉันทะไม่ยอมปฏิบัติ ตามคำสั่งสอนของครูอาจารย์ ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้พระฉันทะรู้จักสำนึกในการกระทำของตนเอง พระพุทธเจ้าจึงตรัสให้มีการลงพรหมทัณฑ์ ด้วยการไม่ให้ผู้ใดพูดคุย หรือกล่าวตักเตือนอะไร เลยแก่พระฉันทะ โดยตรัสกับพระอานนท์ก่อนที่จะเสด็จปรินิพพานว่า “อานนท์ เมื่อเราล่วงไป สงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์แก่ภิกษุฉันทะ ด้วยการที่ว่า แม้ภิกษุฉันทะจะพึงพูดได้ตามต้องการ แต่ ภิกษุไม่พึงว่ากล่าวตักเตือนพร่ำสอนเธอ”^{๔๖}

การให้รางวัลของพระพุทธองค์นั้น ที่ปรากฏเด่นชัดก็คือ การตรัสยกย่องในความ เป็นเลิศในด้านต่าง ๆ ที่เรียกว่าเป็น “เอตทัคคะ” เช่น กรณียกย่องพระสารีบุตรว่า มีความเป็น เลิศในด้านผู้มีปัญญามาก มีความเข้าใจจรดแห่งธรรมที่ละเอียดลึกซึ้งได้ โดยเปรียบพระสารี บุตรเหมือนเสนาบดีที่มีความรอบรู้ได้อย่างสูงสุด ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “ นรชนใดผู้ไม่ต้องเชื่อ ใคร รู้จักนิพพานที่ปัจฉิมอะไรปรุงแต่งไม่ได้ตัดรอยต่อแห่งการเกิดใหม่ ทำลายโอกาสแห่งการ ท่องเที่ยวไปในสังสาร คลายความหวังแล้ว นรชนนั้นแล เป็นบุรุษสูงสุด ”^{๔๗} แม้ว่าพระพุทธเจ้า จะทรงใช้ การชมเชยยกย่องบ้าง ก็เป็นไปในรูปการยอมรับคุณความดีของผู้นั้น เป็นการกล่าว ชมโดยธรรม ให้เขามั่นใจในการกระทำความดีของตน แต่ไม่ให้เกิดเป็นการเปรียบเทียบชมคน อื่นลง บางที ทรงยกย่องเพื่อให้ถือเป็นตัวอย่างหรือเพื่อแก้ความเข้าใจผิดให้ตั้งทัศนคติที่ถูก

๒.๓.๑๙ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

ปัญหาเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้นต่างครั้งต่างคราว ย่อมมีลักษณะแตกต่างกันไปไม่มีที่ สิ้นสุด การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าย่อมต้องอาศัยปฏิภาณ คือความสามารถในการประยุกต์หลัก วิธีการและเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมเป็นเรื่องเฉพาะคราวไป ในการประกาศพระศาสนาของ พระพุทธเจ้าต้องเจอกับปัญหามากมาย และพระองค์ก็ต้องอาศัยปฏิภาณแก้ไขอยู่ตลอดเวลา เช่น กรณีของครอบครัวพราหมณ์ที่อยู่ในเมืองราชคฤห์ ฝ่ายสามีนับถือศาสนาพราหมณ์แต่ ภรรยา นับถือพระพุทธศาสนา และภรรยาก็สรรเสริญแต่พระพุทธคุณอยู่ตลอดเวลา จนสามีไม่ พอใจคอยพูดว่าร้ายพระพุทธเจ้าต่าง ๆ นานา จนกระทั่งอยู่มาวันหนึ่งภรรยาทำอาหารหล่น แล้ว เปล่งอุทานด้วยคำพูดที่แสดงออกถึงความเคารพต่อพระพุทธเจ้า พราหมณ์เกิดความไม่พอใจ ยิ่งนัก จึงไปเพื่อที่จะเอาชนะด้วยการถามให้พระพุทธเจ้าจนปัญญาในการตอบปัญหาว่า " บุคคล กำจัดอะไรได้จึงอยู่เป็นสุข กำจัดอะไรได้จึงไม่เศร้าโศก ข้าแต่พระโคตม พระองค์ทรงพอพระทัย การกำจัดกรรมอย่างหนึ่งคืออะไร " พระพุทธเจ้าทรงใช้กลวิธีแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการตรัส ตอบว่า "บุคคลกำจัดความโกรธได้จึงอยู่เป็นสุข กำจัดความโกรธได้จึงไม่เศร้าโศก พราหมณ์ พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญการกำจัดความโกรธ ซึ่งมีรากเหง้าเป็นพิษ มียอดหวาน เพราะ

^{๔๖}ที่.ม. (บาลี) ๑๐ / ๒๑๖ / ๑๖๕, ที่.ม. (ไทย) ๑๐ / ๒๑๖ / ๑๖๕.

^{๔๗}ขุ.ม. (บาลี) ๒๙ / ๘๘ / ๒๗๕, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙ / ๘๘ / ๒๗๕.

บุคคลกำจัดความโกรธนั้นได้แล้ว จึงไม่เศร้าโศก" ซึ่งหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสแก้ปัญหาคบพราหมณ์จึงเกิดความเลื่อมใสและยอมรับที่จะเป็นสาวกของพระองค์^{๔๔} ซึ่งเนื้อหาในการตรัสตอบปัญหาโดยการแก้ไขปัญหานั้นเฉพาะหน้ากับพราหมณ์ แสดงถึงลักษณะความเป็นบรมครูของพระพุทธองค์อย่างหาใครเปรียบได้ จากการศึกษาทฤษฎีการตีความ ผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่าการตีความเป็นการทำหน้าที่ของปัญญาหรือศักยภาพทางด้านเหตุผล เพื่อใช้ในการพัฒนาให้เข้าถึงสาระ (เนื้อแท้) ของ เรื่องนั้นๆ เพราะบางครั้งการรับข้อมูลทั้งด้านการฟัง การอ่าน เพราะบางกรณีประโยคหรือข้อความที่ไม่ชัดเจน คลุมเครือหรือลึกซึ้งเกินไป ย่อมไม่อาจเข้าถึงเจตนารมณ์ของผู้พูดหรือผู้เขียนได้ โดยการฟังหรือการอ่านตามตัวอักษร (พยัญชนะ) การตีความจึงใช้เพื่อต้องการค้นหาเจตนารมณ์ที่อยู่เบื้องหลังอันเป็นประโยชน์ต่อการใช้ในภาคปฏิบัติให้ถูกต้อง

๒.๓.๒๐ จุดมุ่งหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการศึกษารวบรวมเอกสารต่างๆ สามารถสรุปจุดมุ่งหมายในการสอนของพระพุทธเจ้าได้ ๓ ประการคือ (๑) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (๒) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังตรงตามเห็นได้จริง (๓) ทรงสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน

๒.๓.๒๑ เพื่อให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น

จุดมุ่งหมายข้อนี้หมายความว่าทรงสอนให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงเฉพาะเท่าที่จำเป็นสำหรับสาวกนั้นๆ สิ่งใดที่ทรงรู้แล้วแต่เห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟังหรือผู้รับการสอน ก็จะไม่สอนสิ่งนั้น ทรงสอนให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงเฉพาะเท่าที่รู้และจำเป็นเท่านั้น เช่น

พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ สีสพาวัน เขตโกสัมพี ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงหยิบใบประดู่ลาย ๒ - ๓ ชื้นมา แล้วรับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความนั้นว่าอย่างไร ใบประดู่ลาย ๒-๓ ใบ ที่เราหยิบขึ้นมากับใบไม้ที่อยู่บนต้นอย่างไหนมากกว่ากัน " ลำดับนั้นภิกษุทั้งหลาย กราบทูลว่า "ใบไม้ที่อยู่บนต้นนั้นแหละมากกว่าใบประดู่ ๒ - ๓ ใบ ที่พระองค์ทรงหยิบขึ้นมาเพียงเล็กน้อย พระพุทธเจ้าข้า"

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่เรารู้แล้วแต่มิได้บอกเธอทั้งหลายก็มีมากเหมือนกัน เพราะเหตุไรเราจึงได้บอกเพราะสิ่งนี้ไม่มีประโยชน์ไม่ใช่อุจเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ไม่ เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนด ไม่เป็นไปเพื่อดับ ไม่เป็นไปเพื่อสงบระงับ ไม่เป็นไปเพื่อรู้อย่าง ไม่เป็นไปเพื่อตรัสรู้ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน เพราะเหตุนั้น เราจึงมิได้บอก สิ่งอะไรเล่าที่เราบอกแล้วคือเราบอกไว้ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา เพราะเหตุไร เราจึงบอก เพราะสิ่งนี้มีประโยชน์ เป็นจุดเริ่มต้นแห่งพรหมจรรย์ ตรัสรู้เพื่อนิพพาน

^{๔๔} ส.ส. (บาลี) ๑๕ / ๑๘๗ / ๒๖๔, ส.ส. (ไทย) ๑๕ / ๑๘๗ / ๒๖๔.

เพราะเหตุนั้นเราจึงบอกภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น เธอทั้งหลายพึงทำความเพียร เพื่อรู้ชัดตามความเป็นจริงนี้ทุกข ฺลข นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา^{๘๙}

๒.๓.๒๒ เพื่อให้ผู้ฟังไตร่ตรองตามเห็นได้จริง

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผลที่ผู้ฟังพอไตร่ตรองตามให้เห็นด้วยตนเอง เช่น พระองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย แม้ว่าภิกษุจะพึงจับชายสังฆาฏิของเราติดตามรอยเท้าเราติดตามไปข้างหลัง แต่ภิกษุนั้นมีความละโมภ กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตพ ุ ย ำ บ ำ ท คิ ด ประทุษร้ายหลงลืมสติไม่รู้ตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น กระสับกระส่าย ไม่สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุนั้นก็ยังเชื่อว่ายู่ห่างไกลเรา เราก็กห่างไกลภิกษุนั้น นั่นเป็น เพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นยังไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรม เชื่อว่าไม่เห็นเรา...

ภิกษุทั้งหลาย แม้ถ้าภิกษุอยู่ไกลเรา ๑๐๐ โยชน์ แต่ภิกษุนั้นไม่มีความละโมภ ไม่กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตไม่พยายาพ ไม่คิดประทุษร้าย มีสติมั่น มีความรู้สึกตัวมีจิตตั้งมั่นแน่วแน่ สำรวมอินทรีย์ แท้จริงแล้วภิกษุนั้น ก็เชื่อว่ายู่ใกล้เรา เราก็กอยู่ใกล้ภิกษุนั้น นั่นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นเห็นธรรม แม้เห็นธรรมเชื่อว่าเห็นเรา^{๙๐}

๒.๓.๒๓ เพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมะมีคุณเป็นมหัศจรรย์ สามารถยังผู้ปฏิบัติตามให้ได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน เช่นในมหาปริณีพพานสูตร เมื่อพระองค์ใกล้จะปริณีพพาน ทอดพระเนตรเห็นมหาชนนำเครื่องสักการะเป็นอันมากมาบูชาพระองค์จึงตรัสกับพระอานนท์ว่า การทำการบูชาอย่างนั้นไม่ชื่อว่าบูชาพระองค์ด้วยการบูชาอย่างยิ่ง แต่ผู้ใดจะเป็นภิกษุ หรือภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา ก็ตามปฏิบัติธรรมสมควร ปฏิบัติชอบ ผู้นั้น แห ละ ชื่อ ว่า บูชาด้วยการบูชาอย่างยิ่ง เมื่อพระตถาคตเจ้าทรงปลงพระชนมายุสังขาร ว่าอีก ๔ เดือนข้างหน้าจักปริณีพพาน ดังนี้ภิกษุหลายพันรูปเที่ยวแวดล้อมพระองค์อยู่ ปรึ กษ ำ กั น ว่า “พวกเราจะทำอย่างไรหนอ” ภิกษุรูปหนึ่งชื่อธรรมมาราม ไม่ยอมร่วม กลุ่มกับภิกษุทั้งหลายถามถึงความรู้สึกเกี่ยวกับปริณีพพานของพระศาสดาท่านมิได้ให้ คำตอบว่าประการใด แต่คิดว่า “อีก ๖ เดือนข้างหน้า พระศาสดาจะปริณีพพานแล้ว เราเป็นผู้ที่ยังระคาอยู่ เราจะพยายามเพื่อบรรลุอรหัตตผลในช่วงเวลาที่พระศาสดายัง ทรงพระชนม์อยู่นั่นเอง เพื่อเป็นการบูชาพระองค์^{๙๑}

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

^{๘๙} ส. ม. (บาลี) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓, ส. ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๙๐} ชุ. อิติ.(บาลี) ๒๕/๙๒/๔๖๕, ชุ. อิติ.(ไทย) ๒๕/๙๒/๔๖๕.

^{๙๑} ที.ม.(บาลี) ๑๐/๑๗๘/๑๒๖, ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๗๘/๑๒๖.

การเผยแพร่เป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในด้านการเรียนรู้ ซึ่งมีผลต่อการประพฤติปฏิบัติและการตัดสินใจในการดำเนินชีวิต การเผยแพร่อาจกระทำได้ในหลายช่องทาง ได้แก่ การพูดคุย การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การจัดอบรม การแจกเอกสาร การนำเสนอ การชักชวนให้เข้าร่วมกิจการ การเทศนาทางสถานีวิทยุกระจายเสียง และการบรรยายธรรมทางโทรทัศน์ เป็นต้น

เกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๑๒} ให้ทรงระคะไนมิติแห่งเศรษฐศาสตร์ว่า การประกันคุณภาพมี ๔ อย่าง เรียกว่า ปัจจัย ๔ ในการที่พวกเราจะเทศน์จะสอนแต่ละครั้ง จะต้องมีการประกันคุณภาพ ๔ ขั้นตอนด้วยกัน ถ้าท่านรับประกันกระบวนการใน ๔ ขั้นตอนนี้ ดูแลอย่างครบถ้วน การเทศน์การสอนธรรมะของท่านจะมีคุณภาพ เป็นที่น่าเชื่อถือ ต้องมีปัจจัย ๔ อย่าง คือ

๑. Input	ปัจจัยนำเข้า
๒. Process	ปัจจัยกระบวนการ
๓. Output	ปัจจัยผลผลิต
๔. Impact	ปัจจัยผลกระทบ

ปัจจัยนำเข้า (Input) หมายถึง ตัวป้อน เวลาท่านไปสอนธรรม ท่านต้องมีธรรมเป็นตัวป้อน ขอเปรียบเทียบกับการผลิตสับปะรดกระป๋องที่เราส่งไปขายต่างประเทศ ตัวป้อนของโรงงานสับปะรดก็คือเงินที่ลงทุนไป คนงาน และผลสับปะรดที่ลงทุนไปซื้อเข้ามาป้อนเข้าไปในโรงงาน มันก็จะไปเข้าในกระบวนการผลิต ในปัจจัยกระบวนการ Process พอผลสับปะรดมาถึงโรงงาน ฝ่ายปอกก็ปอก ฝ่ายล้างก็ล้าง ฝ่ายสับก็สับ ฝ่ายบรรจุกระป๋องก็ใส่ลงกระป๋อง แล้วก็ปิดกระป๋อง

ผลผลิตออกมา เช่น จะให้หวานเท่าไร แล้วก็ไม่มีเสีย ไม่เน่า แล้วก็สับปะรดสวยทุกชิ้น เรียกว่า Output ผลผลิต

มีแบรนด์เนมดี มีตรา มียี่ห้อ คนเห็นแล้วอยากซื้อ หีบห่อสวย ลูกคำขึ้นชอบ แพงเท่าไรก็ซื้อ ยี่ห้อเมดอินไทยแลนด์ พูดจากปากต่อปาก ราคาสินค้าก็ขึ้น นี่เรียกว่า Impact คือผลกระทบ

ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ปัจจัยนำเข้ก็คือความรู้ที่เราเตรียมไปเทศน์ไปสอน เราอ่านหนังสือมาก็เล่ม เราอ่านมากฟังมาก ดีความธรรมะ เราเตรียมข้อมูลและวางลำดับการนำเสนอ ปัจจัยกระบวนการ ก็คือ วิธีการนำเสนอ วิธีการเทศน์ วิธีการเผยแพร่ มีสื่อมีอุปกรณ์ ผลผลิตที่ออกมา Output ก็คือ คนฟัง อยู่ฟังจนจบรายการและได้อะไรติดใจกลับไป ผลกระทบ Impact ที่ตามมาคือจากปากต่อปากพูดถึงเราว่าเทศน์ดีเหลือเกิน กัณฑ์เทศน์เพิ่ม มีชื่อเสียงผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสและปฏิบัติตามคำสอนได้ มีการเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดี เหล่านี้ก็จัดเป็นผลกระทบ

^{๑๒}พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การเผยแพร่เชิงรุก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๒ - ๕๔.

กระบวนการในการเผยแพร่นั้นมีแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่นำมาใช้ประกอบในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

๑. ทฤษฎีการสื่อสาร
๒. ทฤษฎีการจูงใจ
๓. ทฤษฎีการเรียนรู้

๒.๔.๑ ทฤษฎีการสื่อสาร

๑. องค์ประกอบของการสื่อสาร

พระมหาธีรราชู ธีรธมโม ศึกษาทฤษฎีการสื่อสารของ เบอร์โล และโรเจอร์ ได้สรุปองค์ประกอบของการสื่อสารไว้ ดังนี้

จากแบบจำลองของเบอร์โลและโรเจอร์ จะเห็นว่าในกระบวนการสื่อสารมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๖ องค์ประกอบคือ

(๑) แหล่งสารหรือผู้ส่งสาร (Source) หมายถึง แหล่งกำเนิดของสารหรือผู้ที่เลือกสรรข่าวสารเกี่ยวกับแนวคิดหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วส่งต่อไปยังผู้รับสาร ผู้ส่งสารเป็นบุคคลเพียงคนเดียวหรือหลายคน หรืออาจจะเป็นหน่วยงานองค์กรต่าง ๆ

(๒) สาร (Message) หมายถึง ผลผลิตของผู้ส่งสาร ที่ถ่ายทอดความคิดความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสารและวัตถุประสงค์ของตนที่ปรากฏออกมาในรูปรหัส เช่น เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ สารก็คือ ข่าว ข้อความ ภาพที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์

(๓) สื่อ (Channel) หมายถึง สิ่งที่น่าหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสาร เช่น เมื่อเราพูดก็คือ คลื่นเสียงในอากาศ เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ สื่อก็คือคลื่น แสงคลื่น เสียง และจอวิทยุโทรทัศน์

(๔) ผู้รับสาร (Receiver) หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่รับสารของผู้ส่งสาร ผู้รับสารอาจเป็นคน ๆ เดียวกันหรือหลายคน เช่น กลุ่มประชาชนหรือผู้นำชุมชนเพียงคนเดียว

(๕) ผล (Effects) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหรือข้อแตกต่าง (Changes or Discrepant) ซึ่งเกิดขึ้นกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอันเนื่องมาจากข่าวสารที่ได้รับ ผลของการสื่อสารมักจะปรากฏออกมาในรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงระดับความรู้ เจตคติและพฤติกรรม ในวงการพัฒนามีนักวิชาการหลายท่านเสนอว่า การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและหน้าที่ของสังคมเกิดขึ้นเนื่องจากผลของการสื่อสาร

(๖) ปฏิกริยาตอบสนอง (Feedback) หมายถึง วิธีการหรือปฏิกริยาที่ฝ่ายผู้รับสารแสดงออกมาให้ผู้ส่งสารได้รับทราบ ทั้งนี้สืบเนื่องจากผลของการสื่อสารนับว่าเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ผู้ส่งสารสามารถหยั่งรู้ได้ว่า ข่าวสารที่ส่งออกไปนั้นได้รับผลตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายหรือไม่ เพียงไร ลักษณะป้อนกลับอาจเป็นไปโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้

องค์ประกอบทั้ง ๖ ประการนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างใกล้ชิด มีผลกระทบซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีผลต่อการสื่อสาร การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพก็ต่อเมื่อองค์ประกอบการสื่อสารมีประสิทธิภาพด้วย^{๓๓}

ดร. ประมะ สตะเวทิน กล่าวว่า สื่อ ในความหมายของนิเทศศาสตร์ หมายถึง องค์ประกอบหนึ่งในสี่อย่างของกระบวนการสื่อสารแบบทางเดียว ซึ่งมีองค์ประกอบ ๔ ประการ คือ

(๑) ผู้ส่งสาร (source)

(๒) สาร (message)

(๓) สื่อ (channel)

(๔) ผู้รับสาร (receiver)

(๑) ผู้ส่งสาร (source) คือกลุ่มบุคคลที่ต้องการจะทำการสื่อสาร ความคิด ความรู้สึก ความต้องการ ข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตน ดังนั้นผู้ส่งสารจึงอาจเป็นคน ๆ เดียวหรือหลายคนก็ได้

(๒) สาร (message) คือผลผลิตของผู้ส่งสาร ที่ถ่ายทอดความคิด, ความรู้สึก, ความต้องการ, ข่าวสาร และวัตถุประสงค์ของตนที่ปรากฏออกมา (actual physical product of the source) ในรูปของรหัส (code) เช่น เมื่อเราพูดสารก็คือสิ่งที่เราพูด เมื่อเราเขียนสารก็คือสิ่งที่เราเขียน เมื่อเราแสดงกิริยาอาการ สารก็คือกิริยาท่าทาง เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ สารก็คือข่าวและข้อความในหนังสือพิมพ์

(๓) สื่อ (channel) คือสิ่งที่ขนส่งสาร (a carrier of messenger) หรือเป็นพาหนะของสาร กล่าวอีกนัยหนึ่ง สื่อก็คือสิ่งที่นำหรือถ่ายทอดสารของผู้ส่งสารให้ปรากฏ เช่น เมื่อเราพูด คลื่นเสียงและอากาศเป็นสื่อ เมื่อเราอ่านหนังสือพิมพ์ คลื่นแสงและกระดาษหนังสือพิมพ์เป็นสื่อ เมื่อเราดูทีวี คลื่นแสง คลื่นเสียง และทีวีเป็นสื่อ

(๔) ผู้รับสาร (Receiver) คือบุคคลหรือกลุ่มที่รับสารของผู้ส่งสาร ผู้รับสารอาจเป็นคนเดียวหรือหลายคนก็ได้^{๓๔}

๒. ประเภทของการสื่อสาร

^{๓๓} พระมหาธีรวิฑูมิ ธีรธมฺโม, “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลุกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุดรธานี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๖๖ – ๖๗.

^{๓๔} ประมะ สตะเวทิน อ่างใน พระมหาบูรณะ ชาตเมโว, “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๒.

การสื่อสารระหว่างมนุษย์นั้นมีหลายรูปแบบ มีการจำแนกประเภทของการสื่อสารไว้ดังนี้

- (๑) การสื่อสารภายในตัวบุคคล
- (๒) การสื่อสารระหว่างบุคคล
- (๓) การสื่อสารกับมวลชน^{๕๕}

สื่อที่ถูกสร้างขึ้น มนุษย์ได้วิวัฒนาการมาโดยลำดับ ตั้งแต่ภาษาพูด ภาษาเขียน กริยาท่าทาง หนังสือ ตำรา โทรเลข โทรศัพท์ จนถึงเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ เช่น คอมพิวเตอร์ และดาวเทียม เป็นต้น เครื่องมือสื่อสารเหล่านี้ ปัจจุบันถูกนำมาใช้ในรูปแบบของสื่อมวลชน เพราะสื่อมวลชนสามารถส่งสารไปยังผู้รับสารได้ดีที่สุดในยุคนี้ สื่อมวลชนจึงเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสื่อสารอย่างหนึ่งในกระบวนการ การสื่อสาร ๕ อย่าง คือ

- (๑) การสื่อสารภายในบุคคล (Intrapersonal Communication)
- (๒) การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication)
- (๓) การสื่อสารกลุ่มใหญ่ (Large Group Communication)
- (๔) การสื่อสารในองค์กร (Organizational Communication)
- (๕) การสื่อสารมวลชน (Mass Communication)

ความรู้สึกรู้สึกนึกคิด จินตนาการของบุคคล เป็นการสื่อสารภายในบุคคล การสนทนากันตั้งแต่สองคนขึ้นไปเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล การอภิปราย การหาเสียง การเรียนการสอน เป็นการสื่อสารกลุ่มใหญ่ การติดต่อสื่อสารกันในหน่วยงาน บริษัท หน่วยงานที่มีการบังคับบัญชา เป็นการสื่อสารในองค์กร การสื่อสารกับมวลชนโดยใช้สื่อมวลชน อันได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และภาพยนตร์ เป็นต้น เป็นการสื่อสารมวลชน^{๕๖}

๓. การสื่อสารต่างวัฒนธรรม (อิทธิพลหรือองค์ประกอบทางสังคมวัฒนธรรม)

มนุษย์เราไม่ได้อยู่ลำพังคนเดียว แต่ยังมีบุคคลอื่น ๆ อยู่ร่วมกับเราในโลกใบนี้อีก เมื่อคนหลาย ๆ คนมาอยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน กลุ่มคนนั้นจึงกลายเป็นสังคม ดังนั้น การที่มนุษย์จะเป็นคนที่สมบูรณ์ได้ ก็โดยการที่เป็นสมาชิกของสังคม

การสื่อสารกับบุคคลอื่น ไม่ได้ถูกกำหนดโดยอิทธิพลหรือองค์ประกอบทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ถูกกำหนดด้วยความสัมพันธ์ภายในสังคมที่เราสร้างขึ้นในวัฒนธรรมของเราเองด้วย กล่าวคือการเข้าใจเพียงวัฒนธรรมของบุคคลผู้สื่อสารไม่เพียงพอที่จะอธิบายพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ ได้อย่างถ่องแท้ แต่จะต้องเข้าใจด้วยว่า นอกเหนือจากความเข้าใจในอิทธิพลทางวัฒนธรรม

^{๕๕} มณฑล ไบบัว, *หลักและทฤษฎีการสื่อสาร*. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๔.

^{๕๖} ยูพา สุภากุล อ่างใน พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ, “การศึกษาอิทธิพลของอายตนะ (สื่อ) ที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๓๘.

แล้ว เราจะต้องเข้าใจองค์ประกอบต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งมีผลต่อรูปแบบและลักษณะการสื่อสารของคนในสังคมนั้น

ในการกำหนดความหมายที่ชัดเจนของคำว่า อิทธิพลทางสังคมวัฒนธรรมนั้น จำเป็นต้องกำหนดขอบเขตและความหมายของคำให้เป็นที่เข้าใจตรงกันเสียก่อน เนื่องจากสังคมและวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์ต่อกันและกันโดยที่วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากสังคมหรือจากการรวมตัวของกลุ่มคน คำว่า “สังคม” จึงมีหลายขนาด ตั้งแต่กลุ่มเล็ก เช่น องค์กร ไปจนถึงกลุ่มขนาดใหญ่ เช่น ชาตินั พันธุ์ ประเทศ...เช่นเดียวกับวัฒนธรรม ซึ่งมีทั้งวัฒนธรรมหลัก และวัฒนธรรมย่อย... ดังนั้น สังคมมีการรวมตัวอย่างไร มีการกำหนดบทบาท สถานภาพ รูปแบบความสัมพันธ์ บรรทัดฐาน และการควบคุมอย่างไร ก็เป็นตัวกำหนด “วัฒนธรรม” ของสังคมนั้น ๆ เมื่อแต่ละสังคมมีลักษณะต่างกัน วัฒนธรรมของแต่ละสังคมก็ต่างกันด้วย แม้อาจมีวัฒนธรรมหลักหรือค่านิยมหลักเดียวกัน แต่ความเข้มข้นและยึดเหนี่ยวในวัฒนธรรมหรือค่านิยมหลักนั้นอาจต่างกันไป เช่น การเคารพผู้มีอาวุโสเป็นค่านิยมหลักของคนไทยโดยรวม แต่คนทางภาคเหนือและภาคอีสานมีชนบและประเพณีต่าง ๆ รวมทั้งการแสดงออกต่อผู้ใหญ่หรือผู้มีอาวุโสแตกต่างจากคนกรุงเทพฯ ขณะเดียวกันในสังคมเดียวกันก็อาจมีการแสดงความเคารพผู้มีอาวุโสในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน เช่น เด็กอาจไหว้ครูที่โรงเรียน ไหว้คุณปู่คุณย่าที่บ้าน ไหว้ผู้ใหญ่ที่รู้จักในงานสังคม แต่ไม่ไหว้ผู้สูงอายุที่ไม่รู้จักหรือไม่คุ้นเคยอื่น ๆ ...ดังนั้น ในการสื่อสารของเรากับบุคคลอื่น ๆ เราจึงจำเป็นต้องศึกษาถึงสังคมของคนที่เราติดต่อสื่อสารด้วยว่าเขาเป็นสมาชิกของสังคมใด เพื่อที่จะสามารถคาดคะเนพฤติกรรมในการสื่อสารของเขาได้ ดัง เสถียรโกเศศ กล่าวว่า “สังคมไม่ว่าสังคมใด ก็มีวัฒนธรรมเป็นแบบของตนโดยเอกเทศของสังคมนั้น” บุคคลในสังคมแต่ละสังคมจะถูกสอนและเรียนรู้ว่าเมื่อสื่อสารกับใครต้องพูดหรือแสดงออกอย่างไร ภายใต้บริบทและสถานการณ์ใด โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมหรือสังคมประกฤตตั้งแต่เด็ก เช่น ต้องพูดและแสดงออกต่อพ่อแม่และผู้ใหญ่ในบ้านอย่างไร ต้องพูดและแสดงออกต่อครูและเพื่อน ๆ ที่โรงเรียนอย่างไร... การขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นการปรับบุคคลให้เรียนรู้ถึงวิธีการที่จะเข้ามามีชีวิตอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมนั้นอย่างช้า ๆ และหลังจากที่ผู้นั้นได้รวบรวมสิ่งต่าง ๆ ทางสังคมและวัฒนธรรมไว้ภายในตัวเองแล้ว เช่น ในรูปของอุปนิสัย ความคิดและการกระทำ บุคคลนั้นก็จะเป็นคนที่มีบุคลิกภาพและมีความเป็นเอกลักษณ์ประจำสังคมนั้น ๆ ซึ่งการที่เราเป็นสมาชิกของสังคมใด จะทำให้เรามีลักษณะท่าทาง อุปนิสัยใจคอ และความรู้สึกนึกคิดคล้าย ๆ กับคนอื่น ๆ ในสังคมที่เราเป็นสมาชิกอยู่^{๙๗}

๔. การสื่อสารกับระบบชาย

^{๙๗} เมตตา วิวัฒนานุกูล (กฤตวิทย์), การสื่อสารต่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๘๒ - ๘๔.

ข่าย คือความสัมพันธ์ที่มีอยู่ระหว่างกัน และโยงใยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของงานส่วนต่าง ๆ หรือสมาชิกที่รวมกันอยู่เป็นระบบเดียว

ในอดีตตั้งแต่เดิม มนุษย์จะสร้างข่ายความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่มีความรู้จักมักคุ้น และมีกิจกรรมระหว่างกันและกัน และจะมีการติดต่อสื่อสารกันภายในเครือข่ายของความสัมพันธ์ดังกล่าวเป็นระบบเดียวกัน

ต่อมาเมื่อการสื่อสารได้เจริญก้าวหน้าขึ้นมาก ทำให้การติดต่อสื่อสารทำได้สะดวกและถึงกันได้กว้างขวางขึ้น จึงมีผลให้ข่ายความสัมพันธ์ดังกล่าวขยายตัวเป็นระบบที่ใหญ่ขึ้นด้วย

จนกระทั่งถึงยุคข่าวสารข้อมูลในสมัยนี้ ด้วยความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศที่ได้พัฒนาขึ้นมาจนครอบคลุมโลกทั้งใบให้อยู่ในข่ายเดียวกันที่สามารถสื่อสารกันได้ตลอดเวลาทุกขณะ และกลายเป็นอาณาเขตใหม่ที่ไร้ตัวตน ที่เรียกกันเป็นภาษาอังกฤษว่า World Wide Web ที่ทำให้ศักยภาพของเครื่องมือสื่อสารขยายใหญ่จนเป็นอาณาจักรใหม่ หรือที่เรียกกันว่า Cyberspace นั้น ส่งผลทำให้การสื่อสารของมนุษย์ขยายตัวและมีรูปแบบที่หลากหลายได้เป็นระบบใหม่มากมาย ที่ขยายได้อย่างไม่มีขีดจำกัดภายในข่ายการสื่อสารดังกล่าว

Network หรือที่แปลว่า ข่าย นั้น ถือได้ว่าเป็นสิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นในยุคข่าวสารข้อมูล หรือมีอิทธิพลทำให้สิ่งต่าง ๆ โดยเฉพาะการติดต่อสื่อสารเปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก

อย่างไรก็ตาม แม้เรื่องข่ายจะเป็นเรื่องสำคัญมากขึ้นในยุคนี้ก็ตาม แต่ในความเป็นจริงแล้ว การวิเคราะห์ที่เรียกว่า การวิเคราะห์ข่ายความสัมพันธ์ (Network Analysis) นั้น ได้มีมานานแล้ว นับแต่ยุคแรกเริ่มของสมัยการบริหารแบบมนุษยสัมพันธ์ ทั้งนี้เพราะจากความเข้าใจเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์กันในทางสังคมนั้น ได้มีสิ่งที่น่าสนใจคือ การศึกษาเรื่อง “ข่ายการติดต่อสื่อสารที่มีอยู่และเกิดขึ้นเองกันภายใน” (emergent communication network) ได้มีมานานแล้ว ทั้งนี้ก็เพื่อความต้องการทำความเข้าใจและให้สามารถกำกับและใช้ประโยชน์จากข่ายการสื่อสารที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของฝ่ายจัดการนี้ได้

การศึกษาดังกล่าว ก็เพื่อให้สามารถตรวจสอบระบบการสื่อสารที่มีอยู่ให้ได้ครบทั้งหมด ทั้งข่ายการสื่อสารที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการกับที่สัมพันธ์และติดต่อกันตามตำแหน่งหน้าที่ ซึ่งมักมีกรอบที่จำกัดทำให้การสื่อสารไปได้ไม่ทั่วถึงและช้า กับข่ายการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างกันเองด้วยกลไกความสัมพันธ์ระหว่างกันเองนอกหน้าทำงานในสังคม แต่มีผลกระทบต่อสื่อสารและการทำงานในหน้าที่งานด้วย^{๔๘}

คุณสมบัติของการเชื่อมโยง (links) สำหรับการวิเคราะห์ดูที่การเชื่อมโยงถึงกันระหว่างสมาชิกที่อยู่ในแต่ละข่ายนั้น ก็สามารถทำได้เช่นกัน โดยวิธีการวิเคราะห์จะดูได้จากเกณฑ์ต่าง ๆ ดังนี้

^{๔๘} รังชัย สันติวงษ์, ชานธิป สันติวงษ์, องค์การกับการสื่อสาร Corporate Communication, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๘ – ๔๙.

ก) ความเข้มแข็งของการเชื่อมโยง ซึ่งหากเป็นไปโดยเหนียวแน่น คือการโยงยึดติดกันมากตลอดเวลา หรือนาน ๆ มาเจอกันที เป็นต้น

ข) ความสอดคล้องตรงกันของคู่กรณี นั่นคือ การพิจารณาดูว่าทั้งสองฝ่ายที่เกี่ยวข้องและโยงกันนั้น ต่างฝ่ายต่างได้ทำเหมือนกับฝ่ายตรงข้ามได้ทำแล้วหรือไม่

ค) ความหลากหลายของการเชื่อมโยง คือการดูถึงจำนวนความถี่ที่หลากหลายของการเชื่อมโยงกัน โดยมีการเชื่อมโยงกันมากชนิดและหลาย ๆ เรื่องด้วยกัน เช่น ใช้เชื่อมโยงมากด้านคือ ทั้งเรื่องงาน กับเรื่องแปลกใหม่ที่สร้างสรรค์หรือน่ารู้ และเรื่องสังคมที่ไม่เกี่ยวกับงานด้วย เป็นต้น

บทบาทของข่าย ในการวิเคราะห์เรื่องข่ายนี้ สมาชิกฝ่ายต่าง ๆ ที่อยู่ภายในข่ายใดข่ายหนึ่งต่างก็จะมีบทบาท (roles) ต่างกันในข่าย นั่นคือแต่ละคนต่างจะมีการเชื่อมโยงติดต่อกับคนอื่นในข่ายแตกต่างกันไป เช่น การแยกดูว่าบทบาทที่ร่วมแข่งขัน กับที่หยุดนิ่งไม่ออกบทบาทเท่าที่ควร

หรือการเป็นจุดหยุดหนึ่งที่ปลายทางของข่าย หรือับบางคนที่ทำตัวยืนเดี่ยวเป็นเอกเทศโดด ๆ ใกล้เคียง ๆ ข่าย แต่ไม่เชื่อมติดต่อกับใครโดยตรงในข่าย

หรือในทางตรงกันข้าม คือการสังเกตเห็นชัดถึงการจับกลุ่มกัน ซึ่งบางคนอาจเป็นเพียงสมาชิกของกลุ่ม แต่บางคนอาจเป็นตัวรับบทบาททำหน้าที่ไปติดต่อกับกลุ่มอื่น ๆ หรือเป็นตัวทำหน้าที่บทบาทสำคัญในฐานะที่เป็น “ตัวเชื่อม” (Bridges or Liasons)^{๙๙}

๒.๔.๒ ทฤษฎีการจูงใจ

ลักษณะและอิทธิพลของการโน้มน้าวใจ

เมื่อผู้รับสารมีการเลือกรับสื่อตามความต้องการของตนเช่นนี้ ผู้สื่อสารจึงจำเป็นต้องสื่อเนื้อหาสารของตนให้ตรงกับความต้องการของเขามากที่สุด หรือเสนอในสิ่งที่เขาได้ยินได้ฟังแล้วแล้วเกิดความสนใจในอันเชื่อตามปฏิบัติตาม เช่น พุดโน้มน้าวใจผู้ฟัง เป็นต้น ในอดีต โมเสสสามารถพุดโน้มน้าวใจให้ชาวยิวหลบหนีออกจากอียิปต์และให้ถือบทบัญญัติ ๑๐ ประการ ของพระเจ้าได้ ซึ่งมีผลทำให้เกิดความรักสามัคคีกันในหมู่คณะ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ทำให้โมเสสสามารถปกครองหมู่คณะที่เป็นพี่น้องชาวยิวได้ง่ายขึ้น แม้จะมีผู้ตั้งข้อสันนิษฐานว่า โมเสสอาจจะบัญญัติบทบัญญัติทั้ง ๑๐ ประการนั้นขึ้นเอง แล้วอ้างว่าเป็นบัญญัติของพระเจ้า เพื่อประโยชน์แก่การปกครองหมู่ชาวยิวที่ตนพาหนีออกมาจากอียิปต์ ให้มีกฎปฏิบัติเป็นอันเดียวกัน ง่ายต่อการปกครอง อยากรู้ก็ตามมองในมิติแห่งการสื่อสารถือว่าโมเสสประสบความสำเร็จในการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

^{๙๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑ – ๕๒.

เทคนิคการเผยแพร่ธรรมะในรูปแบบต่าง ๆ ถือว่าเป็นการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้ฟังเกิดความสนใจในอันประพฤติกฎปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการเผยแพร่ ควรจะได้อรรถกถาในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจ อรรถกถา ปิณฑนโฆวาท ได้สรุปลักษณะและอิทธิพลของการโน้มน้าวใจไว้ ดังนี้

- (๑) ผู้โน้มน้าวใจมีความตั้งใจที่จะมีอิทธิพลบางประการเหนือผู้ถูกโน้มน้าวใจ
- (๒) โดยปกติผู้ถูกโน้มน้าวใจจะมีทางเลือกมากกว่าหนึ่งและผู้โน้มน้าวใจจะพยายามชักจูงผู้ถูกโน้มน้าวใจให้ยอมรับทางเลือกที่ตนเสนอ
- (๓) สิ่ง que ผู้โน้มน้าวใจต้องการคือการเปลี่ยนแปลงหรือการสร้างหรือการดำรงไว้ซึ่งความเห็น ทศนคติ ค่านิยม และความเชื่อของผู้ถูกโน้มน้าวใจ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อปัจจัยอื่น ได้แก่ อารมณ์ พฤติกรรม เป็นต้น^{๑๐๐}

การโน้มน้าวใจมีทั้งประสบความสำเร็จและล้มเหลว ปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งขึ้นอยู่กับทัศนคติ ความเชื่อ และความต้องการของผู้ถูกโน้มน้าวใจ ดังนั้น จึงควรจะได้ศึกษาถึงปัจจัยดังกล่าวด้วย

“ตามทัศนะของโรเซนเบิร์กและโฮฟแลนด์ การโน้มน้าวใจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก การเปลี่ยนแปลงภายใน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ความรู้สึก ความรู้ ความสำนึก และพฤติกรรม ส่วนการเปลี่ยนแปลงภายนอก ได้แก่ การแสดงออกทางกายและวาจา

การเปลี่ยนแปลงความรู้และจิตสำนึก คำว่า cognitions รวมความถึงความคิดรวบยอด (concept, awareness) ความเชื่อที่เรามีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด คุณค่าที่เราให้ต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือความเชื่ออย่างหนึ่งอย่างใดและโลกทรรศน์รอบตัวเรา ปกติการเปลี่ยนแปลงในความรู้และจิตสำนึกแสดงออกให้เห็นได้ทางวาจา ซึ่งผู้รับสารแสดงออกมาหลังจากที่ได้ฟังสารที่โน้มน้าวใจแล้ว แต่อย่างที่ได้อธิบายมาแล้ว การเปลี่ยนแปลงในความรู้ความคิดรวบยอดหรือโลกทรรศน์อาจจะไม่เกิดในทันที แต่อาจจะเกิดจากการพูดคุยเพราะไปได้ข้อมูลเพิ่มขึ้นจากการพูดคุยกับเพื่อนร่วมงาน

การเปลี่ยนแปลงในการรับรู้อาจเกิดขึ้นได้เช่นกัน เราอาจจะเคยพบบุคคลซึ่งเราไม่ประทับใจเลยในบุคลิก เช่น แต่งตัวปอน ๆ ผอมยาว แต่หลังจากการพูดที่ก่อปรด้วยเหตุผลน่าโน้มน้าวใจเราเปลี่ยนการรับรู้เกี่ยวกับตัวเขา หรือในทางกลับกัน เราอาจจะเคยพบผู้มีบุคลิกดีน่าเชื่อถือ แต่หลังจากฟังวาจาของเขาแล้ว เราอาจจะเปลี่ยนแปลงการรับรู้ของเราไปในทางลบก็ได้

เราอาจจะตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ผู้ส่งสารที่โน้มน้าวใจอาจจะไม่สามารถทำให้ผู้รับสารถึงขั้นลงมือปฏิบัติได้ แต่ผู้ส่งสารอาจทำให้ผู้รับสารเปลี่ยนความรู้จิตสำนึก ความคิดรวบยอดหรือการ

^{๑๐๐} อรรถกถา ปิณฑนโฆวาท, การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕.

รับรู้ได้ และการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ก็จะเป็นพื้นฐานให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในภายหน้าเมื่อรับสารที่โน้มน้าวใจต่อ ๆ ไป

การเปลี่ยนแปลงอารมณ์ความรู้สึก คำว่า affection หมายถึง อารมณ์ความรู้สึก การเปลี่ยนแปลงอาจแสดงออกได้โดยการหัวเราะ ร้องไห้ ขนหัวลุก ตัวสะท้าน... ในการทดลองทางจิตวิทยา นักจิตวิทยาจะมีเครื่องมือวัดความเปลี่ยนแปลงด้วยการวัดจังหวะเต้นของหัวใจ ความดันโลหิต วัดปฏิกิริยาตอบโต้ทางผิวหนังด้วยกระแสไฟฟ้า และการที่เหงื่อออก แต่การวัดการตอบโต้เช่นนี้ภายนอกห้องทดลองย่อมเป็นไปได้ยาก ผู้ส่งสารจำเป็นต้องฟังจากวาจาหรือสังเกตจากปฏิกิริยาจากผู้รับสารด้วยตนเอง เช่น ผู้ฟังอาจตอบสนองว่า “ได้ยินนายกสมาคมกล่าวเกี่ยวกับการตั้งทุนอาหารกลางวันเพื่อเด็กยากจนแล้ว สงสารเด็กพวกนั้นจังเลย” การจัดทำโปสเตอร์เพื่อโน้มน้าวใจให้บริจาคเพื่อเด็กกำพร้าก็อาศัยหลักในการโน้มน้าวใจเช่นกัน (มีข้อสังเกตอยู่ว่า เด็กที่เลือกมาเป็นแบบจะต้องไม่ใช่เด็กที่พิการน่าเกลียดน่ากลัวจนให้ความรู้สึกตอบสนองในทางลบว่า เด็กนี้ควรจะตาย จะมีความสุขกว่ามีชีวิตอยู่” หรือจะต้องไม่ใช่เด็กที่น่าดูท่าทางหรือแต่งตัวสวยงามเกินไป จนเกิดความรู้สึกในตัวผู้บริจาคว่า “เด็กคนนี้ดีกว่าลูกฉันตั้งเยอะ เรื่องอะไรฉันจะต้องไปบริจาค”)

การเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม ในที่นี้ให้คำจำกัดความว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงการกระทำที่สามารถเห็นได้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนี้เป็นไปได้ค่อนข้างยาก เราอาจจะโน้มน้าวใจให้คนเห็นด้วยกับเราว่าบู้หรือและสุราเป็นสิ่งเสพติดควรหลีกเลี่ยง เปลี่ยนแปลงด้านการรับรู้ แต่ในการที่จะให้เขาหยุดเสพทั้งสองสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ยาก ในการที่จะสังเกตการณ์เปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรม เราสังเกตได้ทั้งจากวาจาของผู้รับสารและการกระทำของเขา

การเปลี่ยนแปลงทั้ง ๓ ชนิดดังกล่าวมาแล้วไม่สามารถจะแยกออกได้เป็นชนิด ๆ อย่างชัดเจน ส่วนใหญ่มักจะเกิดขึ้นคาบเกี่ยวกัน เป็นหน้าที่ของนักสื่อสารที่จะต้องวางแผนการรณรงค์อย่างรอบคอบ เพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการ^{๑๑๑}

ตัวอย่างในการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจของผู้ฟังธรรมหรือผู้รับสารของพระพุทธเจ้า เช่น พระนันทะเพ็งอภิเชษฐสมรสกับพระนางชนบทกัลยาณี ในงานนี้ก็ได้นิมนต์พระพุทธเจ้าไปฉันภัตตาหารด้วย หลังฉันภัตตาหารเสร็จ พระองค์ทรงใช้ให้พระนันทะอุ้มบาตรตามส่งเสด็จ แม้จะไม่เต็มใจท่านก็จำยอมต้องไป ด้วยไม่กล้าขัดพระทัยพระพุทธเจ้า เมื่อไปถึงแล้ว แทนที่จะให้กลับพระพุทธเจ้ากลับให้ท่านอุปสมบท หลังอุปสมบทแล้วท่านก็ไม่เป็นอันประพฤติธรรม เพราะคิดถึงพระนางชนบทกัลยาณี พระพุทธเจ้าจึงทรงพาท่านไปเที่ยวชมนางอัปสรสวรรค์บนภพดาวดึงส์ เพราะทรงรู้ว่าพระนันทะยังมีพระทัยฝักใฝ่และร่อนรุ่มในกามคุณ เมื่อทรงรู้ว่าพระนันทะมีความยินดีในการได้เห็นนางอัปสร จึงทรงใช้กุสโลบายในการสอน เพื่อให้ท่านสนใจประพฤติธรรม โดยทรงให้สัญญาว่าจะให้นางอัปสรแก่ท่านถ้าหากท่านปฏิบัติธรรม พระนันทะจึงยอมประพฤติธรรม

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘ - ๒๐.

ในที่สุดท่านก็ได้บรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอรหันต์ นี่ก็เป็นการใช้สื่อบุคคลในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจของพระองค์

๒.๔.๓ ทฤษฎีการเรียนรู้

การเรียนรู้มีหลายประเภทด้วยกัน มาลินี จุฑะระพ ได้แบ่งประเภทของความรู้ไว้ ดังนี้

๑. การเรียนรู้โดยวางเงื่อนไข (Conditioning Learning)

บุคคลจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยการวางเงื่อนไข จำแนกเป็น ๒ วิธี คือ

๑.๑ การเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขแบบคลาสสิก (Classical Conditioning Learning) เช่น แม่ย้มหรือชมว่าลูกเก่ง เป็นการให้กำลังใจลูก ขณะที่ลูกหกล้ม ปรากฏว่าลูกได้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากที่เคยร้องไห้มาเป็นไม่ร้องไห้

๑.๒ การเรียนรู้โดยการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning Learning) เช่น นักเรียนที่ทำรายงานดี ครูจะยกย่องชมเชย เป็นตัวอย่าง นักเรียนจะเรียนรู้ว่าถ้าทำดีแล้วจะได้รับผลดีตอบแทน

๒. การเรียนรู้ทางวจนภาษา (Verbal Learning)

เป็นการเรียนรู้ด้วยภาษา จากการฟัง คิด ถาม และเขียน (ส จี ปุ ลิ) เช่น การเรียนรู้โดยการฟัง และการเรียนรู้โดยการท่องจำ เป็นต้น

๓. การเรียนรู้ทางมอเตอร์ (Motor Learning)

เป็นการเรียนรู้ทางทักษะต่าง ๆ โดยใช้อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น การเรียนรู้ทักษะทางกีฬา ทักษะดนตรี ทักษะศิลปะการแสดง เป็นต้น

๔. การเรียนรู้โดยการรับรู้ (Perceptual Learning)

เป็นการเรียนรู้โดยการรับรู้ในสิ่งเร้าและประสบการณ์ โดยใช้อวัยวะสัมผัส เช่น เด็ก ๆ เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากการดูโทรทัศน์ วิทยุทัศน์ เล่นคอมพิวเตอร์ และการอ่านหนังสือ เป็นต้น

๕. การเรียนรู้โดยการแก้ปัญหา (Problem Learning)

บุคคลจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยการแก้ปัญหา จำแนกเป็น ๒ วิธี คือ

๕.๑ การเรียนรู้โดยการแก้ปัญหาแบบลองผิดลองถูก (Trial and Error Learning) เป็นการเรียนรู้ในลักษณะการแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต เช่น นักเรียนจะรู้การแก้ปัญหาโจทย์ทางคณิตศาสตร์ โดยวิธีใช้การลองผิดลองถูก เป็นต้น

๕.๒ การเรียนรู้โดยการแก้ปัญหาแบบความคิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง (Gestalt Psychology) เช่น เด็กอยากกินขนมที่วางอยู่บนชั้นวางของแต่หยิบไม่ถึงก็เลยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างชั้นที่วางขนม แก้วที่วางอยู่ใกล้ ๆ จนเกิดความคิดที่จะแก้ปัญหานี้ โดยนำแก้วี่มาวางและปีนขึ้นไปหยิบขนมมากินได้

๖. การเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning)

บุคคลจะเรียนรู้พฤติกรรมทางสังคมของบุคคลในด้านวัฒนธรรม ประเพณี และ ปทัสถานทางสังคม เช่น การที่บุคคลได้รับสิ่งของที่ดีหรือได้รับการอภัยจากผู้อื่นแล้ว จะเกิดความสบายใจขึ้น ต่อไปอยากจะแสดงน้ำใจต่อผู้อื่นเช่นเดียวกันด้วย

๗. การเรียนรู้ระยะเวลา (Spatial Learning)

บุคคลจะเรียนรู้ระยะเวลาต่าง ๆ จากประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่ประสบมา บุคคลจะเรียนรู้ว่าเวลาเป็นของมีค่า ฉะนั้น ถ้าจะพัฒนาคุณภาพชีวิต จะต้องเรียนรู้วิธีการบริหาร ให้มีประสิทธิภาพ เช่น นักเรียนที่ไปไม่ทันรถด่วน หรือสอบเข้ามหาวิทยาลัยไม่ได้ ทำให้เสียเวลา และเสียใจ ดังนั้น บุคคลจะเรียนรู้ว่า เวลาเป็นของมีค่า

๘. การเรียนรู้โดยการสังเกต (Observational Learning)

บุคคลจะเรียนรู้เพื่อการดำเนินชีวิตของตน โดยการเฝ้าสังเกตพฤติกรรมหรือการกระทำของผู้อื่น และอาจจะเลียนแบบตาม ได้แก่ การเลียนแบบพฤติกรรมของบิดามารดา ครู – อาจารย์ เพื่อน ๆ และดาราทั้งหลาย เช่น เด็กวัยรุ่นจะเรียนรู้วิธีพัฒนาคุณภาพชีวิตของเขาโดยการเลียนแบบดารา เป็นต้น

๙. การเรียนรู้การตัดค้ำ (Aversive Learning)

เป็นการเรียนรู้ถึงวิธีการที่จะไม่ยอมรับสิ่งเร้าและประสบการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นแก่บุคคล จำแนกเป็น ๓ ลักษณะ คือ

๙.๑ การเรียนรู้เพื่อหลบหลีกเลี่ยงการลงโทษ (Punishment Learning) เช่น นักเรียนที่มาสายจะเรียนรู้ถึงวิธีการที่จะหลบหลีกเลี่ยงการลงโทษ เป็นต้น

๙.๒ การเรียนรู้เพื่อหลบหนี (Escape Learning) เช่น นักเรียนที่เบื่อหน่ายต่อการเรียน เมื่อมาถึงโรงเรียนแล้ว ก็จะเรียนรู้ถึงวิธีการที่จะหลบหนีโดยการปิ่นรั้วโรงเรียน เป็นต้น

๙.๓ การเรียนรู้เพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา (Avoidance Learning) เช่น นักเรียนที่เดินไปตามถนนในบริเวณโรงเรียน เมื่อครู – อาจารย์เดินสวนมาแต่ไกล โดยนักเรียนไม่ชอบครู – อาจารย์ท่านนั้น ก็จะเรียนรู้ถึงวิธีการหลีกเลี่ยงไม่เดินสวนทางกับครู – อาจารย์ท่านนั้น เป็นต้น^{๑๐๒}

๒.๔.๔ หลักการพื้นฐานของการศึกษาแบบมนุษยนิยม^{๑๐๓}

๑. นักเรียนจะเรียนรู้ก็ต่อเมื่อความต้องการพื้นฐาน ๔ ประเภทแรก หรือความต้องการที่ขาดหรือจะต้องซ่อม (Deficiency Needs) ของนักเรียนได้รับการตอบสนองสมดังปรารถนา

๒. ความรู้สึก (Feeling) มีความสำคัญเท่ากับความจริง (Facts) ฉะนั้น การเรียนรู้ว่าควรจะรู้สึกอย่างไร มีความสำคัญเท่ากับการเรียนรู้ควรจะคิดอย่างไร

^{๑๐๒} มาลินี จุฑะรพ, จิตวิทยาการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อักษราพิพัฒน์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๕๙ – ๖๐.

^{๑๐๓} นักการศึกษาแบบมนุษยนิยมในที่นี้ ได้แก่ Maslow, Rogers และ Combs

๓. นักเรียนจะเรียนรู้ก็ต่อเมื่อบทเรียนนั้นเป็นสิ่งที่นักเรียนสนใจและต้องการจะเรียนรู้
๔. การเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ว่าควรจะเรียนรู้อย่างไร (Process of Learning) มีความสำคัญมากกว่าการเรียนรู้เนื้อหาความจริงต่าง ๆ
๕. การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อนักเรียนไม่รู้สึกว่ามันถูกขู่เข็ญ หรือมีความหวาดกลัว
๖. การประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตัวของนักเรียนเอง มีความหมายและมีประโยชน์ต่อนักเรียนมากกว่าการประเมินผลของการเรียนรู้ของนักเรียนด้วยผู้อื่น^{๑๑๔}

๒.๔.๔.๑ องค์ประกอบในการเผยแพร่

(๑) นโยบาย (๒) บุคลากร (ผู้ทำงาน) (๓) ทรัพยากร (คน สถานที่ อุปกรณ์ บรรยากาศ เป็นต้น) (๔) ช่องทาง (โอกาส) (๕) การสนับสนุน ซึ่งประกอบด้วย (ความสะดวก ค่าตอบแทน กำลังใจ การตัดสินใจ)

๒.๔.๔.๒ ประเภทของการเผยแพร่

- (๑) สังคมกรรม/สังคมประภคติ (การชี้ชวน การเสนอให้ การบังคับ)
- (๒) องค์กร/การจัดองค์กร (บุคคล คณะบุคคล ทีมงาน กระบวนการ)
- (๓) การใช้ยุทธวิธี (การแทรกแซง การเลียนแบบ การแข่งขัน การสมรส การจัดตั้งโรงเรียน)

๒.๔.๔.๓ วัตถุประสงค์ของการเผยแพร่

- (๑) เพื่อแจ้งเรื่องราวต่าง ๆ ที่ตนต้องการให้คนอื่นทราบและเห็นคล้อยตาม
- (๒) เพื่อให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์จากการเผยแพร่
- (๓) เพื่อสื่อให้เกิดความเข้าใจและรวมเป็นพวกเดียวกัน
- (๔) เพื่อแสดงบทบาทที่ตนมีอยู่
- (๕) เพื่อสนองความต้องการของสังคม

๒.๔.๔.๔ ประโยชน์ของการเผยแพร่

- (๑) ทำให้ทราบข่าวสารที่มีคุณค่าและประโยชน์สำหรับชีวิต
- (๒) ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในแนวทางการประพฤติปฏิบัติ
- (๓) ทำให้ได้รับการกระตุ้นให้เกิดการประพฤติและปฏิบัติที่ถูกต้อง
- (๔) ทำให้ผู้รับการเผยแพร่เกิดศรัทธาเลื่อมใส
- (๕) สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน

^{๑๑๔} สุรางค์ ไคว้ตระกูล, จิตวิทยาการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๓๓๗.

๒.๔.๔.๕ หลักการเผยแพร่ตามแนวพระพุทธศาสนา

ธรรมะอย่างเดียวกันหรือหัวข้อเดียวกัน แต่ถ้าหากผู้สื่อมีทักษะต่างกัน ผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่ก็แตกต่างกันด้วย ดังนั้น ในการเผยแผ่ธรรมะหรือการสื่อสารธรรมะจึงจำเป็นต้องรู้หลักการ ซึ่งอาจกล่าวได้ดังนี้

- (๑) นำเสนอ
- (๒) โน้มน้าวทางใจ
- (๓) นำปฏิบัติ
- (๔) ตอบคำถาม
- (๕) แสดงความเป็นมิตร

๒.๔.๔.๖ วิธีการเผยแผ่ (๑) พุจฉุขย (๒) ปาฐกถา (๓) บรรยาย (๔) อภิปราย (๕) สอน (๖) ใช้เอกสาร (๗) แจกอำมิส

๒.๔.๔.๗ กระบวนการเผยแผ่ (๑) วางแผน (๒) สร้างบุคลากร (๓) พัฒนาบุคลากร (๔) จัดส่งบุคลากร (๕) ให้การสนับสนุนบุคลากร (๖) ประเมินผล

๒.๔.๔.๘ เนื้อหาของเรื่องที่น่ามาเผยแพร่

เนื้อหาของเรื่องที่น่ามาเผยแพร่ตามแนวทางแห่งพุทธะ มี ๕ ประการ คือ

(๑) **สัจจะ** ได้แก่ เรื่องที่เสนอต่อมวลชนนั้นต้องเป็นเรื่องจริง เสนอหรือส่งสารตามความเป็นจริงไม่บิดเบือน

(๒) **ตถตา** เรื่องแท้ เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้นต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริงไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้มใส่สีตีไข่

(๓) **กาละ** เรื่องที่เสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลา

(๔) **ปิยะ** เรื่องที่เสนอนั้นเป็นเรื่องที่คนชอบ หรือเสนอโดยวิธีที่ผู้รับสารชื่นชอบ

(๕) **อัตถะ** เรื่องที่เสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม แต่ในบางครั้ง บางสถานการณ์ผู้ส่งสารอาจต้องพิจารณาด้วยปัญญาว่า บางเรื่องอาจไม่เหมาะสมกับเวลา อาจจะไม่เป็นที่ชื่นชอบของคนบางกลุ่มบางคน แต่เมื่อเสนอเรื่องนั้นไปแล้วเกิดประโยชน์ต่อมหาชน ผู้ส่งสารอาจจะต้องกระทำหรือควรกระทำ^{๑๐๕}

^{๑๐๕}มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, **คู่มืออบรมนักเทศน์**, (ขอนแก่น : หจก. โรงพิมพ์คณินานาวิทยา, ๒๕๔๕), หน้า ๔๗ - ๔๘.

๒.๔.๔.๔ คุณสมบัติของผู้เผยแพร่ตามแนวพระพุทธศาสนา

การสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะในทางพระพุทธศาสนาเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลบ้าง การสื่อสารระหว่างกลุ่มบ้าง ในปัจจุบันการสื่อสารมวลชนได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้น จะเป็นการสื่อสารรูปแบบใดก็ตาม สิ่งที่เราให้ความสำคัญมากก็คือตัวของผู้สื่อสารหรือผู้ส่งสารนั่นเอง สมานงามสนิท ได้กล่าวถึงคุณสมบัตินี้ของผู้ส่งสารที่พึงประสงค์ตามแนวทางแห่งพุทธศาสนา โดยอธิบายตามหลักแห่งสัปติธรรม ๗ ดังนี้

(๑) **มีธัมมัญญตา** เป็นผู้รู้ธรรมะคือหลักการ หลักความจริง เนื้อหาสาระของเรื่องที่จะสื่อสาร รู้แจ้งแทงตลอดในทฤษฎีและปฏิบัติในศาสตร์และศิลป์ของตน

(๒) **มีอัตถัญญตา** รู้จักเนื้อหาสาระ ความหมาย ความมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ของการสื่อสารที่แน่นอน ชัดเจน (Goal oriented)

(๓) **มีอัตตัญญตา** รู้จักตนเอง รู้ว่าตนคือใคร มีความพร้อม หรือไม่พร้อมอย่างไร การรู้จักตนเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อเรารู้จักตนเองดีแล้ว จะนำไปสู่การยอมรับตน (Self Acceptance) แล้วจะเปิดเผยตน (Self Disclosure) สามารถสื่อสารภายในตนได้อย่างดีเยี่ยม ผู้ที่สามารถสื่อสารภายในตนได้ดี จะเป็นผู้ที่สามารถรับรู้ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และมีวิจารณ์ญาณที่ สุขุมรอบคอบ มีเหตุมีผล ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(๔) **มีมัตตัญญตา** รู้จักประมาณ รู้จักความพอดี การสื่อสารบางอย่างหากมากเกินไป ผู้รับสารก็รับไม่ได้ หากน้อยไป ก็ไม่เพียงพอ การรู้จักประมาณในการสื่อสาร (Frequency) คือ ไม่ส่งสารที่ซ้ำซากมากหรือน้อยจนเกินไป

(๕) **มีกาลัญญตา** รู้จักเวลา ผู้ส่งสารต้องรู้จักเวลาในการสื่อสารว่าเวลาไหนควร เวลาไหนไม่ควร หากผู้ส่งสารไม่รู้จักเวลาในการสื่อสาร แม้ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในตน การสื่อสารระหว่างบุคคลหรือการสื่อสารมวลชน นอกจากการสื่อสารนั้นจะไม่ประสบความสำเร็จแล้ว บางครั้งอาจจะมีข้อพิพาทหรือข้อบาดหมางใจตามมา หากเราย้อนดูประวัติศาสตร์ แม้แต่นักวิทยาศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงของโลก ยังได้รับโทษจากการประกาศ สัจธรรมหรือทฤษฎีความรู้ของตนในเวลาที่ไม่เหมาะสม

(๖) **มีปริสัญญตา** รู้จักชุมชน รู้จักสังคม ในทางนิเทศศาสตร์เรียกว่า กลุ่มผู้รับสาร เป้าหมาย ผู้ส่งสารต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมาย การสื่อสารจึงจะประสบความสำเร็จ ยิ่งรู้จักมากเท่าไร การสื่อสารก็ยิ่งมีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น พระพุทธเจ้าเผยแพร่ธรรมะของพระองค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะว่าพระองค์ทรงรอบรู้รับสารอย่างรู้แจ้งแทงตลอด ทรงรู้ไปถึงภูมิหลังหรือกรรมเก่าตั้งแต่ชาติก่อนของผู้รับสาร ผู้ส่งสารที่เป็นปุถุชนธรรมดาที่มีความจำเป็นต้องรู้จักกลุ่มเป้าหมายว่าเขาเหล่านั้นเป็นใคร ต้องรู้จักเพศ อายุ การศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม ฯลฯ ยิ่งรู้จักกลุ่มเป้าหมายมาก การสื่อสารยิ่งมีประสิทธิภาพมาก

(๗) **มีบุคคลปโรปรัญญา** รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลว่าผู้รับสารแต่ละคน แต่ละกลุ่ม มีลักษณะจำเพาะเป็นของตน มีจริต มีอริยาศัย มีศักยภาพในการรับสารมากน้อย เพียงใด การที่ผู้ส่งสารรู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคลได้นั้น ทำให้สามารถแยกแยะผู้รับสารได้^{๑๐๖}

พระพุทธเจ้าทรงเข้าใจชัดในทุกข์ว่าเกิดแต่สมุทัยและนิโรธว่าเกิดแต่มรรค สืบสาวไปหาเหตุได้อย่างนี้จัดเป็นธัมมัญญา ทรงแจ้งชัดว่าสมุทัยเป็นเหตุให้เกิดทุกข์และมรรคว่าเป็นเหตุให้ถึงความดับทุกข์ สืบสาวไปหาผลได้อย่างนี้จัดเป็นอัตถัญญา ทรงแจ้งชัดว่าเหตุปัจจัยในฐานะเป็นพระพุทธเจ้า คือในส่วนสังคัมสมังพระองค์ก็ทรงบัญญัติพระวินัยปกครองคณะสงฆ์ ในสังคัมโลกทรงเผยแผ่ธรรมประกาศพระศาสนาของพระองค์ นี้จัดเป็นอัตถัญญา ทรงสั่งสอนในหลักแห่งมัชฌิมาปฏิปทา แม้พระเทวทัตจะทูลขอให้ภิกษุทั้งหลายประพฤติตนอย่างเคร่งครัด เช่น ไม่นั่งบนบัลลังก์นอนบนเตียง ฝรั่งองค์ก็ไม่ทรงอนุญาต เพราะทรงเล็งเห็นว่า แม้จะนั่งบนบัลลังก์หรือบนเตียงก็ยังสามารถบรรลุธรรมได้เหมือนกัน แต่ปลาหรือเนื้อนั้นภิกษุต้องไม่ได้สั่งให้ฆ่าทำอาหารหรือมีความรังเกียจสงสัยในอาหารนั้น การบริโภคปัจจัย ๔ ขึ้นอยู่กับความมุ่งหมายหรือจิตใจของผู้บริโภคเป็นสำคัญ หากยังบริโภคด้วยตัณหาหรือความยึดมั่น เช่น มีมานะว่าตนประพฤติพรตได้เคร่งครัดกว่าผู้อื่นเพราะเหตุที่ไม่นั่งปลาและเนื้อนั้น ปฏิบัติดังกล่าวย่อมจะเป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรมแน่นอน ไม่สามารถที่จะทำให้พ้นจากทุกข์ได้ หรือทรงวางหลักมหาปเทศ ๔ ไว้แก่ภิกษุ เพื่อความยึดหยุ่นทางพระวินัย โดยเฉพาะยุคหลังพุทธกาลที่เกิดมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในพระวินัยมากขึ้น ถือว่ามีความจำเป็นมากในการใช้วินิจฉัยพระวินัย นี้จัดเป็นมัตถัญญา การที่พระองค์ไม่ทรงบัญญัติพระวินัยกันภิกษุไม่ให้ประพฤติเสียหายก่อนนั้นก็เพราะทรงเล็งเห็นว่า หากพระองค์ทรงบัญญัติพระวินัยกันไว้ก่อนก็จะทำให้ถูกติเตียนได้ เพราะเหตุยังไม่เกิด เหมือนกับทรงไม่ไว้วางใจในความประพฤติของเหล่ากุลบุตรที่บวชด้วยศรัทธา ดังนั้น เมื่อมีการประพฤติเสียหายเกิดขึ้น พระองค์จึงได้ทรงบัญญัติพระวินัย โดยทรงตำหนิความประพฤติเสียหายนั้นพร้อมทั้งทรงชี้ให้เห็นโทษในการประพฤตีสว่างเกินและอาณิสสแห่งการรักษาพระวินัยได้ เหล่าภิกษุสาวกก็ปฏิบัติตามด้วยความเคารพ นี้จัดเป็นกาลัญญา ชาวกาลามะกำลังสับสนเรื่องคำสอนต่าง ๆ กันของเหล่าสมณพราหมณ์ พระองค์ทรงทราบสถานการณ์ว่ากำลังเกิดอะไรขึ้นกับเขาเหล่านั้น และจะแก้ไขได้อย่างไร จึงได้ทรงแสดงกาลามสูตร ซึ่งใจความกล่าวถึงหลักแห่งการเชื่อที่ถูกต้อง ทรงปฏิเสธหลักเหตุผลตามแนวตรรกะว่าไม่สามารถให้ความรู้ที่ถูกต้องแม่นยำได้ การจะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ถูกต้องนั้นจะต้องลงมือปฏิบัติจนเห็นผลประจักษ์แก่ตนเอง นี้จัดเป็นปริสญญา การที่พระองค์ทรงแสดงธรรมได้ตรงกับอุปนิสัยหรือความต้องการของผู้ฟังนั้น เช่น ตรัสทรงแสดงธรรมไม่เที่ยงแห่งรูปแก่พระนางรูปนันทา ซึ่งยึดมั่นถือมั่นในรูป หรือทรงแสดงธรรมอุปมาด้วยอุปกรณ์การทำนาแก่พราหมณ์ผู้เป็นชาวนา เป็นต้น นี้จัดเป็นบุคคล-ปโรปรัญญาของพระพุทธเจ้า

^{๑๐๖} สมาน แสงจันทร์ อ่างใน พระมหาธีรภูมิ ธีรธมโม, “บทบาทของพระสงฆ์ สื่อบุคคลในการชี้แนะและปลูกจิตสำนึกประชาชนชนบท เพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษาเฉพาะกรณี พระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาส จังหวัดอุดรธานี”, หน้า ๑๐๓ - ๑๐๔.

๒.๔.๑๐ กลุ่มเป้าหมายในการเผยแพร่

ในการแสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ พระพุทธเจ้าจะทรงแผ่ขยายพระญาณตรวจดูอุปนิสัยของผู้รับการแสดงธรรมเสียก่อน จากนั้นจึงค่อยเสด็จไปโปรด แม้คนเดียวพระองค์ก็ทรงโปรด ดังนั้น การแสดงธรรมของพระองค์จึงมีผลคือผู้ฟังได้บรรลุธรรมตามสมควรแก่อุปนิสัยหรือบารมีธรรมของเขา แต่ในปัจจุบัน กลุ่มเป้าหมายในการแสดงธรรมของพระสงฆ์นั้นมีมากมายหลายกลุ่มแล้วแต่จะเลือกเอง โดยภาพรวม หากจัดตามวัย ก็แบ่งได้เป็น ๕ คือ ๑. วัยเด็ก ๒. วัยรุ่น ๓. วัยหนุ่มสาว ๔. วัยผู้ใหญ่ ๕. วัยชรา

หากจัดตามความต้องการหรือความรู้สึกของผู้ฟัง ก็แบ่งได้เป็น ๓ ตามทัศนะของสัมพันธ ก้องสมุทร นั้น ดังนี้^{๑๑๑}. พวกที่อยากฟังอยู่แล้ว ๒. พวกที่รู้สึกเป็นกลาง ๓. พวกที่ไม่อยากฟัง แต่ถูกเกณฑ์หรือบังคับมาฟัง^{๑๑๒}

กลุ่มเป้าหมายในการเผยแพร่ตามหลักแห่งพระพุทธศาสนานั้น จัดเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกัน ดังพระพุทธพจน์ในโพธิราชกุมารสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสกับโพธิราชกุมารถึงตอนที่พระองค์รับคำทูลอาราธนาให้แสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์ ดังนี้

ราชกุมาร ครั้นนั้น อาตมภาพรับคำทูลอาราธนาของพรหม และเพราะอาศัยความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย จึงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ เมื่อตรวจดูโลกด้วยด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีรฐลีในดวงตาน้อย มีรฐลีในดวงตามาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการดี มีอาการทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัว บางพวกเห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งไม่น่ากลัว^{๑๑๓}

จากพระพุทธพจน์นี้ สามารถจัดประเภทแห่งกลุ่มเป้าหมายในการเผยแพร่พุทธธรรมได้ ดังนี้

ก. จัดตามปัญญาในการรู้ธรรมหรือบารมีธรรม ได้แก่

- (๑) ผู้มีรฐลีในดวงตาน้อย ได้แก่ มีราคะ โทสะ และโมหะน้อย
- (๒) ผู้มีรฐลีในดวงตามาก ได้แก่ มีราคะ โทสะ และโมหะมาก

ข. จัดตามอินทรีย์ ได้แก่

- (๑) ผู้มีอินทรีย์แก่กล้า ได้แก่ มีศรัทธา เป็นต้น แก่กล้า
- (๒) ผู้มีอินทรีย์อ่อน ได้แก่ มีศรัทธา เป็นต้น ไม่ง่ากล้า

ค. จัดตามอาการ ได้แก่

^{๑๑๑} สัมพันธ ก้องสมุทร อ่างใน พระมหาอรุณ จิตตคุตโต, “ศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่พุทธธรรมของสวนโมกขพลาราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๕.

^{๑๑๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๙/๔๐๙.

- (๑) ผู้มีอาการดี ใต้แก่ เป็นผู้มีศรัทธา เป็นต้น
 (๔) ผู้มีอาการทราม ใต้แก่ เป็นผู้ไม่มีศรัทธา เป็นต้น
 ข. จัดตามสติปัญญาในการรับรู้คำสอน ใต้แก่

๑. สอนให้รู้ได้ง่าย ใต้แก่ ฟังคำสอนแล้วก็รู้ตามได้ง่าย
 ๒. สอนให้รู้ได้ยาก ใต้แก่ ฟังคำสอนแล้วก็รู้ตามได้ยาก
 ง. จัดตามความเห็นหรือทิวฐิติ ใต้แก่

๑. พวกที่เห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งน่ากลัว ใต้แก่ พวกที่เห็นว่าโลกหน้าและโทษภัย (วิบากหรือผลของอกุศลกรรม) เป็นสิ่งที่น่ากลัว
 ๒. พวกที่เห็นปรโลกและโทษว่าเป็นสิ่งไม่น่ากลัว ใต้แก่ พวกที่เห็นว่าโลกหน้าและโทษภัย (วิบากหรือผลของอกุศลกรรม) เป็นสิ่งที่ไม่น่ากลัว

ในพระบาลี พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบบุคคลเหล่านี้กับบัว ๓ เหล่า คือ (๑) บัวที่ยังจมอยู่ในน้ำ (๒) บัวที่โผล่ขึ้นมาเสมอน้ำ (๓) บัวที่โผล่อยู่เหนือน้ำ ส่วนในอรรถกถา ท่านเพิ่มบัวที่เสียไม่มีโอกาสจะโผล่เหนือน้ำ เข้ามาอีกเหล่าหนึ่ง จึงเป็นบัว ๔ เหล่า ดังนี้

๑. **อุคฆฏิตัญญู** ผู้จับปล้น (ฉลาดมาก) เปรียบเหมือนบัวที่อยู่เหนือน้ำ พอตองแสงพระอาทิตย์ก็จะบานในวันนี้
 ๒. **วิปจิตัญญู** ผู้รู้ได้ง่าย (เข้าใจง่าย) เปรียบเหมือนบัวที่อยู่เสมอรระดับน้ำ รอบานในวันพรุ่งนี้
 ๓. **เนยยยะ** ผู้พอสั่งสอนได้ เปรียบเหมือนบัวที่จมอยู่ในน้ำ รอบานในวันที่สาม
 ๔. **ปทปรมะ** ผู้ไม่สามารถสั่งสอนได้ (โง่มาก) เปรียบเหมือนบัวที่เสีย ไม่มีโอกาสจะโผล่เหนือน้ำ มีแต่จะเป็นอาหารของปลาและเต่าตายเดียว

๒.๔.๑๑ จริยธรรมในการเผยแผ่

ศาสตร์ต่าง ๆ จะต้องมีการจริยธรรมด้วย จึงจะเป็นศาสตร์เพื่อการสร้างสรรค์ ไม่ใช่การอาศัยเป็นเครื่องมือในการสร้างประโยชน์ให้กับตนเองโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องดีงาม การสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจก็มีจริยธรรมเช่นกัน คือต้องมีศีลธรรมกำกับ นอกจากประโยชน์ตนแล้วต้องคำนึงถึงประโยชน์ของผู้อื่นด้วย ไม่ใช่เป็นการโฆษณาชวนเชื่อ หรือการสร้างหลักฐานเท็จ หลอกลวง ซึ่งจัดเป็นมุสาวาท ตัวอย่างในการสร้างหลักฐานเท็จ ชักชวนให้คนอื่นเชื่อ เพื่อทำลายฝ่ายตรงกันข้ามกับตน เช่นกรณีของนางกัญจมาณวิกา เป็นต้น คือ พวกเดียรถีย์เสื่อมลามก ลักการะ เนื่องจากคนในสมัยนั้นนับถือพุทธศาสนามาก จึงออกอุบายทำลายชื่อเสียงของพระพุทธเจ้าโดยการให้นางกัญจมาณวิกาแสดงอาการลงว่ามีท้องกับพระพุทธเจ้าโดยให้เที่ยวไปเที่ยวมาที่พระเชตวันวิหาร ซึ่งเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า ให้คนทั้งหลายเข้าใจว่านางมีสัมพันธกับพระพุทธเจ้า เมื่อกาลล่วงเลยไปพอสมควร ก็ทำที่เป็นเหมือนคนท้อง คือใช้ไม้ทุบมือ และเท้าของตนให้บวมและใช้ไม้ผูกท้องให้ป่อง คนทั้งหลายก็เข้าใจตามนั้นจริง แต่ในที่สุดความ

จริงก็ปรากฏโดยการเปิดเผยให้ทราบของเทวดา การเผยแผ่เช่นนี้ควรหลีกเลี่ยงไม่ให้เกิดมีขึ้น ผู้เผยแผ่ควรควบคุมตนด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

(๑) **อนุปวาโท** การไม่กล่าวให้ร้าย หรือกล่าวพาดพิงผู้อื่นในทางที่เสียหาย อันเป็นเหตุให้เขาเสียชื่อเสียง

(๒) **อนุปฆาโต** การไม่ทำร้าย ไม่เบียดเบียนข่มเหงรังแก ไม่ทำลายชีวิตผู้อื่น เพราะประโยชน์ตนหรือหมู่คณะ

จริยธรรมของผู้เผยแผ่นั้น ดังนี้

๑. มีความเป็นธรรม (ธมฺมิโก, ธมฺมจารี)
๒. เป็นมิตรกับบุคคลทั่วไป (กฺลฺยาณมิตฺตโก, กฺลฺยาณมิตฺตตา)
๓. ไม่เห็นแก่อำภิส (อนามิสโก, น อามิสนฺตโร)
๔. ไม่ยกตนข่มท่าน (อนตฺตูกฺกสนปรมฺภาวนา, อตฺตानญฺจ ปรญฺจ อนุปฺพหฺจ)
๕. ยึดมั่นในศาสนาของตน (สทฺธาธิโก, สทฺธาสมฺปทา)

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาท

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จากการสำรวจพบว่า มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทไว้ ดังนี้

พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม ได้ศึกษารอบทบาทของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ท่านมีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำให้ คำปรึกษา สอนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม โดยที่ท่านได้รับฟังจากพระพุทธเจ้า แล้วนำไปถ่ายทอดหรือเผยแผ่แก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา และบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการที่ต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความ เปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่ไม่ได้หันมา นับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่า ท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับว่าเป็นตัวแทน

แห่งการประกอบ ศาสนกิจ ดำเนินชีวิต และเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี^{๑๐๙}

พระกิตติศักดิ์ โยโสธโร ได้ศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ในด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านมีวิธีเผยแผ่ในลักษณะให้คำแนะนำ ปรีกษา สอนทบทวนปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม เมื่อได้ฟังจากพระบรมศาสดาแล้วนำไปถ่ายทอดแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจหลักธรรม อื่นอีกซึ่งด้วยวิธีการบรรยาย อธิบายขยายความ เปรียบเทียบ และตอบปัญหาธรรม เป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้าทำให้บุคคลทั่วไปศรัทธาเลื่อมใสแล้วหันมานับถือ พระพุทธศาสนากันอย่างแพร่หลาย มีบางส่วนเท่านั้นที่มีได้หันมานับถือพระพุทธศาสนา เพราะยึดติดอยู่กับลัทธิเดิมอย่างแรงกล้า ถึงกระนั้นก็ตาม ก็ได้หันมาในตัวตนอยู่ก็มีซึ่งเท่ากับได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับเป็นตัวอย่างการประกอบศาสนกิจดำเนินชีวิตและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

กิริติ ศรีวิเชียร ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการ ส่งเสริม จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา ตามความคาดหวังของพระสงฆ์ ผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์ ผลการวิจัยปรากฏว่า บทบาทที่พระสงฆ์ ผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์และนักเรียนมีความเห็นตรงกันว่าพระสงฆ์ควรจะทำ ได้แก่ ๑) ในการอบรมจริยธรรมแก่นักเรียน ควรยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเป็นตัวอย่างประกอบการอบรม ๒) ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามในการอบรมจริยธรรมแก่นักเรียน บทบาทที่พระสงฆ์ ผู้บริหารการศึกษา และครูอาจารย์เห็นตรงกันว่าพระสงฆ์ควรจะทำ แต่นักเรียนไม่เห็นด้วย ได้แก่ ประสานงานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมวัดกับโรงเรียน สร้างแบบสอบถามจริยธรรมของนักเรียน และติดตามความเคลื่อนไหว ด้านจริยศึกษาเป็นประจำ บทบาทที่พระสงฆ์มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์และนักเรียน ได้แก่ ๑) การให้การอบรมสั่งสอนแนะนำแก่นักเรียนหญิงที่มีปัญหาด้านความประพฤติเป็นการส่วนตัว ๒) การให้คำปรึกษาแก่พ่อแม่ หรือผู้ปกครองนักเรียนที่มีปัญหาด้านความประพฤติในเรื่องวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูกหลาน ๓) การให้คำแนะนำ และร่วมมือกับทางโรงเรียนในการช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาด้านความประพฤติ บทบาทที่พระสงฆ์กับนักเรียนมีความเห็นขัดแย้งกันได้แก่ ๑) การชักนำให้ครูอาจารย์ในโรงเรียนเห็นความสำคัญของการจัดจริยศึกษา ๒) ประชุมเพื่อปรึกษาและช่วยเหลือโรงเรียนในการสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อการจัดจริยศึกษาและการประพฤติจริยธรรม ๓) ร่วมกับโรงเรียนทำการจัดจริยธรรมของนักเรียนและอบรมแนะนำเกี่ยวกับวิธีสอนจริยศึกษาในโรงเรียน พร้อมกับอาจารย์ใน

^{๑๐๙}พระมหาจิตติภัทร อจลธมฺโม, “การศึกษามโนทัศน์ของพระอานนท์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์ พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๔๗),

โรงเรียน ๔) การชักนำให้นักเรียนไปเรียนธรรมศึกษาในวัด ตลอดจนการนำนักเรียนเข้าฟังรายการปาฐกถา อภิปรายหรือสนทนาธรรมตามโอกาส^{๑๑๑}

พระมหาสายันต์ นามเมือง ได้ศึกษาเรื่อง □ บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร □ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความพร้อมของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา และบทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า ๑) ความพร้อมของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากสูงสุดมาหาคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ ความพร้อมด้านความรู้ ความพร้อมด้านประสบการณ์การสอน และความพร้อมด้านเงื่อนไขเวลาการสอนต่อสัปดาห์ โดยที่ความพร้อมของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่แตกต่างกันมีผลต่อบทบาทการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามข้อสมมติฐานที่กำหนดไว้ ๒) การยอมรับบทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากสูงสุดมาหาคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ การยอมรับของนักเรียน การยอมรับของครู การยอมรับของผู้บริหารสถานศึกษา และการยอมรับของพระสังฆาธิการ โดยที่ระดับการยอมรับบทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และนักเรียนที่ต่างกัน มีผลต่อบทบาทการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามข้อสมมติฐานที่กำหนดไว้ ๓) บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับปานกลาง โดยแยกเป็นบทบาทการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตร พบว่า ครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้เตรียมการสอนมากที่สุด การวัดผลประเมินผลการเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน และการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอน รองลงไปเป็นลำดับ ส่วนบทบาทการจัดการเรียนการสอนนอกหลักสูตรพบว่า ครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นแบบอย่างที่ดีต่อนักเรียนมากที่สุด รองลงมาคือการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร^{๑๑๒}

ระพีณ ชูชื่น ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยมีจุดมุ่งหมายในการส่งเสริม ๔ ด้าน คือ ด้านการสั่งสอนอบรม การสนับสนุนกิจกรรม การให้คำแนะนำปรึกษา และการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ในด้านการสั่งสอนอบรมจริยธรรมของนักเรียนในสถานศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากให้การสั่งสอนอบรมแก่นักเรียน มากกว่าสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง โดยเข้ามาเป็นครูช่วยสอนวิชาจริยศึกษา ประจำในโรงเรียน เนื้อหาที่พระสงฆ์สั่งสอน

^{๑๑๑}กิริติ ศรีวิเชียร..บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย),

^{๑๑๒}พระมหาสายันต์ นามเมือง, "บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร. ภาคินพนธ์ พบ.ม. (พัฒนาสังคม). กรุงเทพมหานคร : (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘),

อบรมมากที่สุด ได้แก่ เรื่อง ความเมตตา กรุณา รongลงมา คือเรื่องความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และความเสียสละ ส่วนการอบรมสั่งสอนภายนอกสถานศึกษานั้นพระสงฆ์ ให้การอบรมสั่งสอนแก่นักเรียนสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง และเนื้อหาที่พระสงฆ์ให้การสั่งสอนอบรมมากที่สุด ได้แก่ เรื่องการไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลและสัตว์ และเรื่องความเมตตา กรุณา รongลงมา คือ เรื่องความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และเสียสละ ในการสนับสนุนเกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา พระสงฆ์ส่วนมาก ได้เข้าร่วมกิจกรรมในวันวิสาขบูชา รongลงมาได้แก่วันอาสาฬหบูชา โดยพระสงฆ์ เป็นผู้ให้ความร่วมมือแก่คณะครู – อาจารย์ ส่วนในด้านการสนับสนุนกิจกรรมภายนอกสถานศึกษา กิจกรรมที่พระสงฆ์ส่วนมากจัดขึ้น คือ โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ในด้านการให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทาง ด้านจริยศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องความกตัญญูกตเวที อันดับรองลงมา คือเรื่อง ความเมตตา กรุณา ในด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน กิจกรรมที่พระสงฆ์ส่วนมากปฏิบัติ คือ การชักชวนฆราวาส ให้เข้าร่วมในพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ส่วนวิธีการที่ใช้คือการบอกกล่าวแก่สมาชิกวัด^{๑๑๒}

จากงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาท สามารถสรุปได้ว่า บทบาท คือ บทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำให้ คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและแสดงธรรม บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยมีจุดมุ่งหมายในการ ส่งเสริม ๔ ด้าน คือ ด้านการสั่งสอนอบรม การสนับสนุนกิจกรรมการให้คำแนะนำปรึกษา และการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียน

๒) งานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จากการสำรวจพบว่าผู้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ไว้ ดังนี้

พระมหาสุชญา โรจนญาโณ ได้ทำการศึกษาบทบาทของ พระมหาโมคคัลลานเถระ ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนาพระมหาโมคคัลลานะได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหาข้อข้องใจ การแสดงฤทธิ์โดยรับสนองพุทธบัญชาให้ไปปราบผู้เป็นมิถิชาติปฏิวัติ การเป็นสมณทูตในเทวโลก และยมโลก แล้วนำ เรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัทและ

^{๑๑๒}ระพิน ชูชื่น, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓),

บุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายความ การเปรียบเทียบ การตอบคำถาม^{๑๑๓}

พระมหาสนธิ์ สุนติกโร ได้ทำการศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พบว่า ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พระมหากัจจายนเถระได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้วิธีการสอน ๔ อย่าง คือ สันตัสสนา สมาทปนา สมุตเตชนา และสัมปหังสนา พร้อมทั้งใช้รูปแบบการสอนอีก ๔ อย่าง คือ แบบสากัจฉาหรือสนทนาธรรม แบบบรรยาย แบบตอบปัญหา และการวางกฎระเบียบโดยการอธิบายพุทธพจน์อย่างละเอียดลึกซึ้งเพื่อถ่ายทอดแก่นิกาย อูบาสก อูบาสิกา และบุคคลทั่วไปให้เข้าใจในหลักธรรมได้อย่างแจ่มแจ้งเหมือนกับพระพุทธเจ้าทรง แสดงเองด้วยวิธีการบรรยายอธิบายเนื้อความแห่งธรรม และตอบปัญหาธรรมเป็นต้น จนเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระพุทธเจ้าให้ไปประกาศพระศาสนา ณ แคว้นวันตี ทำให้บุคคลผู้ไม่มีศรัทธาเกิดศรัทธาเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก ทำให้ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสอยู่แล้วเกิดความเลื่อมใสยิ่งขึ้น ส่วนบุคคลที่มีได้นับถือพระพุทธศาสนามาก่อนก็หันมานับถือพระพุทธศาสนา ประกาศตนเป็นอุบาสกจำนวนมาก ท่านได้ประพันธ์คัมภีร์ขึ้น ๖ เล่ม คือ กัจจายนไวยากรณ์ จูฬนिरुตติ มหานिरुตติ เนตติ เปฏโกปเทศ และวัณณนีติ^{๑๑๔}

เริงฤทธิ์ พลนามอินทร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนาในจังหวัดอุดรธานี" ผลจากการวิจัยพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดอุดรธานี มีบทบาทในการพัฒนาตามแนวพุทธทั้ง ๓ ด้าน คือ ๑) การพัฒนาด้านวัตถุ พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีบทบาทในการพัฒนาภายในบริเวณวัดเป็นหลัก เช่น การวัดที่อำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์จัดการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและบุคคลทุกวัยทุกระดับ การจัดปลูกป่าบริเวณวัดเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ส่วนนอกวัดได้บริจาคเงินเป็นกองทุนการศึกษาหรือสมทบทุนอาหารกลางวันและสนับสนุนการก่อสร้างศาลาประชาคมในตำบลและหมู่บ้าน ๒) การพัฒนาด้านจิตใจ พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้อบรมประชาชนในการสวดมนต์รักษาศีลและแสดงธรรมเทศนาในวันพระรวมทั้งการแนะนำชักชวน ให้ลดละเลิกอบายมุข ๓) การพัฒนาด้านสังคม พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้ช่วยกระตุ้นจิตใจประชาชนให้ทำความดี ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม ร่วมประชุมและให้

^{๑๑๓}พระมหาสุชญา โรจนญาโณ, "การศึกษามหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา", ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘),

^{๑๑๔}พระมหาสนธิ์ สุนติกโร, "การศึกษามหาโมคคัลลานเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), บทคัดย่อ.

ข้อเสนอแนะการทำงานแก่คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อสร้างความสามัคคีและความสงบสุขในชุมชน^{๑๑๕}

พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญฺโญ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์โดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านการควบคุมและส่งเสริมการรักษาความเรียบร้อยดีงาม ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ และด้านการสาธารณสงเคราะห์ พบว่ามีบทบาทอยู่ในระดับมากทุกด้าน และเมื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสังฆาธิการจังหวัดนนทบุรีที่มีจำนวนพรรษา ระดับการศึกษาสายสามัญ การศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่ และการสังกัดวัดแต่ละขนาดแตกต่างกันมีบทบาทต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในจังหวัดนนทบุรีไม่แตกต่างกัน^{๑๑๖}

พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ ได้วิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม : ศึกษาเฉพาะกรณี พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน)” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาในการดำเนินชีวิต แนวทางการปฏิบัติธรรม บทบาทในการพัฒนาสังคมและบทบาทในการเป็นผู้นำในการจัดตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ ของพระธรรมวิสุทธิมงคล ผลจากการวิจัยพบว่า พระธรรมวิสุทธิมงคล เป็นพระสงฆ์ที่เกิดในครอบครัวเกษตรกรรม แต่ฐานะการเงินของสกุลท่านอยู่ในสภาพค่อนข้างดี ขณะเข้าสู่ความเป็นสมณเพศ สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย ยึดถือธุดงค์วัตร เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจ เป็นพระสงฆ์นักปฏิบัติสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน จากผลวิจัยสรุปได้ว่า การพัฒนาของท่านมี ๒ ด้าน คือ ด้านจิตใจ ได้แก่ การอบรมสั่งสอนให้ประชาชนมีศีลธรรม คุณธรรม ความดีงาม ตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยเน้นการไปปฏิบัติมากกว่าสอนให้ความรู้เท่านั้น ด้านวัตถุ ได้แก่ การพัฒนาการศึกษา สาธารณสุข และสาธารณประโยชน์อื่น ๆ ตลอดจนงานการเป็นผู้นำในการตั้งกองทุนผ้าป่าช่วยชาติ^{๑๑๗}

จากงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ สามารถสรุปได้ว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในลักษณะการให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษา การสนทนา การตอบปัญหา

^{๑๑๕} เรืองฤทธิ์ พลนามอินทร์. “บทบาทของพระสงฆ์กับการพัฒนาตามแนวพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุดรธานี.” วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาไทยศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๕), บทคัดย่อ .

^{๑๑๖} พระครูสังฆรักษ์พศวีร์ ธีรปญฺโญ, “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ : ศึกษากรณี พระสังฆาธิการในจังหวัดนนทบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑),

^{๑๑๗} พระมหาบุญมี วรรณวิเศษ, “บทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคม ศึกษาเฉพาะกรณี : พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน)”, วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔),

ข้อข้อใจ การแสดงฤทธิ์โดยรับสนองพุทธบัญญัติให้ไปปราบผู้เป็นมิชฌาภิภูฏ การเป็นสมณทูตใน
เทวโลกและยมโลก แล้วนำ เรื่องราวเหล่านั้นมาบอกแก่ชาวโลก และการแสดงธรรมแก่พุทธบริษัท
และบุคคลทั่วไปด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายความ การเปรียบเทียบ การ
ตอบคำถาม

๓) งานวิจัยเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จากการสำรวจพบว่า มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับ
การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนไว้ ดังนี้

พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี ได้ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราช
วิทยาคม (หลวงพ่อคุณ ปริสุทฺโธ) พบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในปัจจุบัน ของหลวงพ่อ
หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ท่านใช้ในการเผยแผ่หรือประกาศและวิธีการ เผยแผ่ที่ทำ
ใช้บ่อยที่สุด คือการสนทนาธรรมและการตอบคำถาม ถือว่าเป็นวิธีการที่ท่านใช้สื่อถึง ผู้ฟังง่าย
ที่สุด ไม่ต้องมีพิธีรีตองมากมาย ตลอดถึงการใช้บุคลิกลักษณะคือท่านนั่ง การพูดภาษาพื้นบ้านและ
การสร้างอารมณ์ขันให้แก่ผู้ฟังอยู่เสมอ ความสัมฤทธิ์ผลในการเผยแผ่ที่มีคนทุกคนชั้นตั้งแต่
กษัตริย์ คนรวย คนจนต่างพากันเข้าไปกราบนมัสการ และทัศนคติของคนเหล่านั้น ที่มีต่อหลวง
พ่อคุณ ^{๑๑๘}

พระมหาสัจญญา ปญญาวิจิโต ได้ศึกษารูปแบบและแนวทาง การเผยแผ่พุทธธรรม
ของพระครูพิศาลธรรมโกศล (สุพจน์ กัญจนิกโก, “หลวงตา” “แพรเยื่อไม้”) พบว่า การศึกษารูปแบบ
และแนวทางการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรม ทั้ง ๓ ประเภทคือ ๑. การเทศนา
(เทศน์มหาชาติ และเทศน์ธรรมวัตร) ๒. การปาฐกถา – บรรยายธรรม อภิปราย สนทนา และ
โต้ว่าที่ ๓. เขียนหนังสือ บทความ วรรณกรรมเรื่องสั้นต่าง ๆ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวมีการนำเสนอ
๔ วิธี คือ ๑. การนำเสนอโดยตรง ๒. การนำเสนอโดยเปรียบเทียบ ๓. การนำเสนอโดยการ
เชื่อมโยง ๔. การนำเสนอโดยการใช้ตัวอย่าง และจากการศึกษาแนวทางการใช้สำนวนภาษาของ
ท่าน ซึ่ง ปรากฏอยู่ในรูปแบบดังกล่าวมานั้น ผู้วิจัยพบว่ามีลักษณะเด่น ๓ ประการ คือ ๑. การใช้
ถ้อยคำ มีการใช้คำง่าย และการใช้คำเชิงสัพยอก ๒. การใช้ภาพพจน์ มีการใช้ภาพพจน์อุปมา

^{๑๑๘} พระมหาบุญเลิศ ธมฺมทสฺสี, “ศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระราชวิทยาคม”,
ปริญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขารัชมณีเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย,
๒๕๕๓), หน้า

ภาพพจน์บุคลาธิษฐาน และภาพพจน์การเรียนรู้เสียงธรรมชาติ ๓. การใช้สำนวนพุทธศาสนสุภาษิตสุภาษิต คำพังเพย คำคม คำกลอน และแหล่งมาประกอบ^{๑๑๙}

พระวุฒิภรณ์ วุฑฒิกโรณ ได้ศึกษาเทคนิคและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) จากการศึกษาพบว่า เนื้อหาพุทธธรรมของพระราชวรมุนีมีจุดเด่นคือ มีเนื้อเรื่องบรรยายธรรมเป็นลำดับขั้น เป็นขั้นตอน แต่ละประเด็นจะมีความรู้ใหม่ ๆ ให้ขบคิดอยู่เสมอ โดยใช้ภาษารวมสมัย ฟังเข้าใจง่าย อธิบายพุทธธรรมได้ลุ่มลึก ชัดเจน โดยสามารถสรุปประเภทเนื้อหาของพุทธธรรมที่ท่านนำเสนอได้ ๔ ประเภท ดังนี้คือ ๑. เนื้อหาประเภทพัฒนาจิตใจเพื่อชีวิตที่ดีงาม ๒. เนื้อหาประเภทบูรณาการและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ๓. เนื้อหาประเภทพระธรรมเทศนา ๔. เนื้อหาประเภทวิชาการ และจากการศึกษาวิจัยหนังสือและผลงานของพระราชวรมุนีจำนวน ๔๒ เรื่อง พบว่า พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) มีเทคนิคและวิธีการเผยแผ่หรือนำเสนอพุทธธรรมที่เด่นชัด ๖ วิธี คือ ๑. การนำเสนอโดยการยกอุทาหรณ์และการเล่านิทานประกอบ ๒. นำเสนอโดยวิธีการยกอุปมาเปรียบเทียบ ๓. นำเสนอโดยวิธีการยกพุทธศาสนสุภาษิต สุภาษิต ปรัชญา คำคม โคลง บทประพันธ์ และบทกลอน เป็นต้น ๔. นำเสนอโดยวิธีการพูดเชื่อมโยงเรื่องราวหรือเหตุการณ์สถานการณ์ต่าง ๆ ๕. นำเสนอโดยวิธีการยกบุคคลตัวอย่างประกอบการบรรยาย ๖. นำเสนอโดยวิธีการแทรกด้วยเรื่องที่ทำให้เกิดอารมณ์ขัน

ฉันทนา กล่อมจิต ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี” ผลการวิจัยในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน พบว่า ด้านการปกครองเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก มีการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคล ด้านการศาสนศึกษา มีการสนับสนุนให้การศึกษาพระปริยัติธรรม สอบนักธรรม และการอบรมปฏิบัติธรรม เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านสาธารณูปการ มีความสะดวกสบายและมีสัปปายะในการปฏิบัติธรรม และมีการสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ ด้านการเผยแผ่ศาสนธรรม ได้จัดอบรมปฏิบัติธรรมและกจิณิมนต์ภายในและภายนอกประเทศ จัดการอบรมปฏิบัติธรรมสัญจร มีการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อต่าง ๆ ด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้ทำการบำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์แก่ชุมชน บุคคลและศาสนสถาน รวมทั้งได้ตั้งกองทุนช่วยเหลือแม่บ้านผู้ปฏิบัติธรรม และการเผยแผ่ธรรมให้เด็กและเยาวชน ส่วนด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ทางวัดไม่ได้จัดการศึกษาสงเคราะห์สำหรับเด็กและเยาวชน^{๑๒๐}

^{๑๑๙}พระมหาสัทธญา ปญฺญานิกโก, “การศึกษารูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาธรรมนิเทศ, (บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๗).

^{๑๒๐}ฉันทนา กล่อมจิต, “รายงานการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา), ๒๕๔๖).

คุณ โทษณ์ และเทพพร มังธานี ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัด ศรีสะเกษ” ผลการวิจัยในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน พบว่า ด้านการปกครอง มีการวางแผนการบริหารอย่างชัดเจน มีระเบียบในการปกครอง มีการกระจายอำนาจและการมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นระบบ ด้านการศึกษา พบว่า สามารถรักษารูปแบบการศึกษาแบบดั้งเดิมที่มุ่งผดุงพระธรรมวินัยและพระพุทธศาสนาโดยตรง ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ทางวัดมีโรงเรียนการกุศลอยู่ในเขตของวัด และมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนและศูนย์บริการผู้สูงอายุภายในวัด ด้านสาธารณูปการ เนื่องจากบริเวณวัดไม่กว้างมาก จึงทำให้จัดศาสนวัตถุ และเสนาสนะ ตามสภาพบริเวณวัด ด้านการสาธารณะสงเคราะห์ พบว่า มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนที่ตั้งของวัดดำเนินกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยภายในวัด^{๒๐}

จากงานวิจัยเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน สามารถสรุปได้ว่า บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นมี ๒ ด้าน คือด้านการประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีและด้านการอบรมสั่งสอนประชาชนทั่วไป ซึ่งประกอบด้วย การให้คำแนะนำ การสนทนา การให้คำปรึกษา การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม ส่วนบทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนนั้นยังอยู่ในระดับที่ต้องได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนให้มากขึ้น แม้ว่าหน่วยงานทางการศึกษาจะให้ความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน โดยมีการจัดกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศาสนาและวัฒนธรรมในทุกๆ ระดับชั้นตามหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ และให้พระสังฆาธิการเข้ามาช่วยส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนในด้านพระพุทธศาสนาในโรงเรียนก็ตาม แต่ก็ยังไม่เพียงพอ ทั้งนี้ปัญหาอาจเกิดจาก การประชาสัมพันธ์และการประสานงานระหว่างหน่วยงานยังไม่ดีเท่าที่ควร จึงทำให้บทบาทของพระสังฆาธิการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียนมีไม่มากตามที่ต้องการจะเป็น

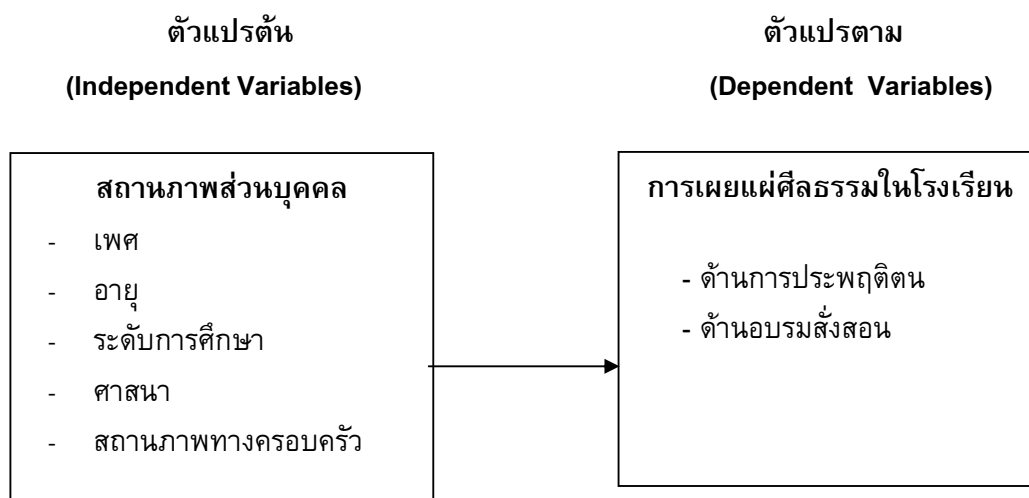
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒” ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบ

^{๒๐}คุณ โทษณ์ และเทพพร มังธานี, “รายงานการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา, ๒๕๔๖),

แบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา สถานภาพทางครอบครัว ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ด้านการประพฤติดน ด้านอบรมสั่งสอน ดังแผนภาพที่ ๒.๑ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษา โดยมีลำดับขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาใช้รูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างดังนี้

๓.๑.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จำนวน ๑,๕๖๔^๑ คน

๓.๑.๒ กลุ่มตัวอย่าง

ในการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ใช้การใช้สูตรที่ทราบจำนวนประชากร ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ตามหลักความแปรผันร่วมกันระหว่างขนาดของกลุ่มตัวอย่างกับความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นเนื่องจากการสุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Yamane^๒

^๑สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๓, โรงเรียนเสนา (เสนาประสิทธิ์) โรงเรียนวัดไชยภูมิ (ไชยภูมิวิทยาการ) โรงเรียนมารวิชัย (เกษมประกาศิตอนุสรณ์) ในอำเภอเสนา, ปีการศึกษา ๒๕๕๘. หน้า ๗๘.

^๒รานินทร์ ศิลปจารุ, รศ. การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ SPSS, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : บิซิเนสอาร์แอนดี, ๒๕๕๑), หน้า ๔๕.

$$n = \frac{N}{1 + N(e)^p}$$

- เมื่อ n = จำนวนตัวอย่างหรือขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
 N = จำนวนหน่วยทั้งหมดหรือขนาดของประชากร
 e = ความน่าจะเป็นของความผิดพลาดที่ยอมให้เกิดขึ้นได้

และในการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ระดับความคลาดเคลื่อน 5% และกำหนดความเชื่อมั่นได้ 95% จากประชากร ๑,๕๖๔ คน ซึ่งได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๕๒๙ คน ทั้ง ๓ โรงเรียน คือ โรงเรียนเสนา (เสนาประสิทธิ์) โรงเรียนวัดไชยภูมิ (ไชยภูมิวิทยาการ) โรงเรียนมารวิชัย (เกษมประกาศิตอนุสรณ์) ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังตารางแสดงจำนวน ดังนี้

ตารางที่ ๓.๑ แสดงจำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างของโรงเรียน

โรงเรียน	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
โรงเรียนเสนา (เสนาประสิทธิ์)	๑,๒๔๗	๓๐๓
โรงเรียนวัดไชยภูมิ (ไชยภูมิวิทยาการ)	๑๘๔	๑๒๖
โรงเรียนมารวิชัย (เกษมประกาศิตอนุสรณ์)	๑๓๓	๑๐๐
รวม	๑,๕๖๔	๕๒๙

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ประสานงานกับผู้อำนวยการโรงเรียนในเขตพื้นที่ที่จะทำการสำรวจ เพื่อขออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากนักเรียนระดับมัธยมในเขตพื้นที่การศึกษา พระนครศรีอยุธยา เมื่อดำเนินการเก็บข้อมูลแล้ว ผู้ศึกษาจึงนำมาตรวจสอบความเรียบร้อย เพื่อดำเนินการวิเคราะห์ต่อไป

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้เป็นแบบสอบถาม โดยมีขั้นตอนการสร้างและการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๓.๔.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑. ศึกษาหลักการและแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จากเอกสาร และผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

๔.สร้างเครื่องมือในการสอบถาม

๕.นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖.นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗.ปรับปรุงแก้ไข

๘.จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล กับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๔.๒ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้ศึกษา พัฒนาขึ้นตามกรอบของสภาพบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ รวมทั้งศึกษาปัญหาและแนวทางในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา สถานภาพทางครอบครัว

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ด้านการประพฤติตน ด้านอบรมสั่งสอน ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale)^๓ มี ๕ ระดับ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

๓ หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

การตรวจสอบความเที่ยงตรงและความน่าเชื่อถือของผู้ศึกษาได้นำแบบสอบถามไป แจกให้นักเรียนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มประชากร ที่จะทำการศึกษาจำนวน ๓๐ คน เพื่อทดสอบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเข้าใจคำถามในแบบสอบถาม อย่างชัดเจนหรือไม่ เมื่อมีข้อบกพร่องก็จะได้ทำการแก้ไขให้ถูกต้องแล้วจึงนำแบบสอบถาม แจกให้กับประชากรที่จะทำการศึกษา ดังที่ได้กำหนดไว้แล้วในส่วนของประชากร ที่ทำการศึกษา

^๓สุรชัย ศิริโกการิมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏ เทพสตรี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๙ - ๑๔๐.

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามที่ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรม ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

๓.๔.๓ การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้ศึกษาได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือ ที่สร้างไว้

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน ประกอบด้วย

๑. ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น	รักษาการหัวหน้าภาควิชาเศรษฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย
๒. อาจารย์ดร.พิเชษฐ ทังโต	รักษาการหัวหน้าภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย
๓. ผศ.ดร.รัชพันธ์ อิศรเดช	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย
๔. ผศ.ดร.เต็มศักดิ์ ทองอินทร์	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย
๕. อาจารย์ดร.ยุทธนา ปรานีต	อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้ และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC)^๔

๓.หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try out) กับนักเรียนในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาค่าความ

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๓ - ๒๔๔.

เชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^๔ ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .๙๖๔

๔. นำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้แจกกลุ่มตัวอย่างจริง ในการวิจัยต่อไป

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

๑. การรวบรวมเอกสาร ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ งานวิจัย และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

๒. ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสอบถามและขอหนังสืออนุญาตเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อขอความร่วมมือไปยังนักเรียนระดับมัธยมศึกษา หลังจากนั้นจึงดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓. ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแจกแบบสอบถามกับกลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ทั้ง ๓ โรงเรียน คือ โรงเรียนเสนา (เสนาประสิทธิ์) โรงเรียนวัดไชยภูมิ (ไชยภูมิวิทยาการ) โรงเรียนมารวิชัย (เกษมประกาศิตอนุสรณ์) ในอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๕๒๙ คน ซึ่งในการแจกแบบสอบถามผู้ศึกษาได้ นำแบบสอบถามไปแจกและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. นำแบบสอบถามทั้งหมดมาตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้อง ในการตอบแบบสอบถามแล้วนำมาคัดเลือกฉบับที่สมบูรณ์และถูกต้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล โดยการบันทึกคะแนนแต่ละข้อของแต่ละคนลงในแบบลงรหัส (Coding Form)

๒. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

๓. การวิเคราะห์ข้อมูล

๑) ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

^๔Cronbach, Lee J. **Essentials of psychological testing**, 4 th ed., (New York: Harper & Row,1971), p.67.

๒) ระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถามของนักเรียน

๓) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงอนุมานเพื่อทดสอบสมมติฐาน สถิติที่ใช้ คือ การทดสอบค่าที (t-test) และ การทดสอบค่าเอฟ (F-test) โดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) ใช้ทดสอบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบว่ามีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different (e:LSD) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๔) แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๖ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๔.๕๐ – ๕.๐๐	หมายความว่า	มากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๓.๕๐ – ๔.๔๙	หมายความว่า	มาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๒.๕๐ – ๓.๔๙	หมายความว่า	ปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๑.๕๐ – ๒.๔๙	หมายความว่า	น้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่	๑.๐๐ – ๑.๔๙	หมายความว่า	น้อยที่สุด

๕) วิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาพระสงฆ์ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี ปลายเปิด นำเสนอข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงประกอบคำพรรณนา

^๖ประกอบ กระณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

บทที่ ๔

ผลการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และเพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ซึ่งได้ใช้ค่าสถิติความถี่(Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard deviation) การวัดความสำคัญของบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ โดยให้คะแนนแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Ratio Scale) สำหรับลักษณะคำถามประกอบด้วยข้อความที่ให้ความสำคัญในแต่ละด้าน การวัดระดับความสำคัญของบทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ศีลธรรม ใช้มาตราวัดของไลเคิร์ต (Likert' Scale) ในการแปลผลเพื่อเขียนรายงาน

การเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษาได้แบ่งการวิเคราะห์และแปลความหมายของข้อมูลเป็น ๔ ตอนดังนี้

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

๔.๔ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

๔.๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๔.๑ แสดงจำนวนและร้อยละ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	๒๒๐	๔๒.๐๐
หญิง	๓๐๙	๕๘.๐๐
รวม	๕๒๙	๑๐๐
อายุ		
๑๑ ปี	๙	.๙๐
๑๒ ปี	๖๘	๑๒.๙๐
๑๓ ปี	๑๔๕	๒๗.๔๐
๑๔ ปี	๒๑๗	๔๑.๐๐
๑๕ ปี	๙๔	๑๗.๘๐
รวม	๕๒๙	๑๐๐
ระดับการศึกษา		
มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑	๑๕๗	๒๙.๗๐
มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๒	๑๔๖	๒๗.๖๐
มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๓	๒๒๖	๔๒.๗๐
รวม	๕๒๙	๑๐๐
ปัจจุบันนับถือศาสนา		
ศาสนาพุทธ	๕๑๖	๙๗.๕๐
ศาสนาคริสต์	๒	.๔๐
ศาสนาอิสลาม	๑๑	๒.๑๐
รวม	๕๒๙	๑๐๐
สถานภาพทางครอบครัว		
อยู่กับพ่อแม่	๓๔๙	๖๖.๐๐
อยู่กับพ่อ	๓๘	๗.๒๐
อยู่กับแม่	๘๒	๑๕.๕๐
อื่น ๆ	๖๐	๑๑.๓๐
รวม	๕๒๙	๑๐๐.๐๐

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)		
ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
ปัจจุบันอยู่โรงเรียน		
โรงเรียนเสนา (เสนาประสิทธิ์)	๓๐๓	๕๗.๓๐
โรงเรียนวัดไชยภูมิ (ไชยภูมิวิทยาการ)	๑๒๖	๒๓.๘๐
โรงเรียนมารวิชัย (เกษมประกาศิตอนุสรณ์)	๑๐๐	๑๘.๙๐
รวม	๕๒๙	๑๐๐.๐๐

จากข้อมูลในตารางที่ ๔.๑ พบว่าข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นดังนี้

๑. เพศ จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๕๒๙ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ ๔๒ เป็นเพศชาย ร้อยละ ๕๘ เป็นเพศหญิง

๒. อายุ จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน ๕๒๙ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถาม ร้อยละ ๔๑.๐๐ มีอายุ ๑๔ ปี รองลงมาคือ ร้อยละ ๒๗.๔๐ มีอายุ ๑๓ ปี ร้อยละ ๑๗.๘๐ มีอายุ ๑๕ ปี ร้อยละ ๑๒.๘๐ มีอายุ ๑๒ ปี และร้อยละ ๐.๒๐ มีอายุ ๑๑ ปี

๓. ระดับการศึกษา จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๕๒๙ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๔๒.๗๐ กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๓ รองลงมา ร้อยละ ๒๙.๗๐ กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ และสุดท้ายร้อยละ ๒๗.๖๐ กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๒

๔. ปัจจุบันนับถือศาสนา จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๕๒๙ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๙๗.๕๐ นับถือศาสนาพุทธ รองลงมา ร้อยละ ๒.๑ นับถือศาสนาอิสลาม และสุดท้ายร้อยละ ๐.๔๐ นับถือศาสนาคริสต์

๕. สถานภาพทางครอบครัว จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๕๒๙ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๖๖.๐๐ มีสถานภาพอยู่กับพ่อแม่ ร้อยละ ๑๕.๕๐ มีสถานภาพอยู่กับแม่ ร้อยละ ๑๑.๓๐ อื่น ๆ (อยู่กับปู่ ยา ตา ยาย และญาติ ๆ) สุดท้ายร้อยละ ๗.๒๐ อยู่กับพ่อ

๖. ปัจจุบันอยู่โรงเรียน จากข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๕๒๙ คน พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ ๕๗.๓๐ อยู่โรงเรียนเสนา (เสนาประสิทธิ์) รองลงมา ร้อยละ ๒๓.๘๐ อยู่โรงเรียนวัดไชยภูมิ (ไชยภูมิวิทยาการ) และสุดท้าย ร้อยละ ๑๘.๙๐ อยู่โรงเรียนเทศบาลวัดมารวิชัย (เกษมประกาศิตอนุสรณ์)

๔.๒ บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

ระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ วิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของคะแนนจากการตอบแบบสอบถามของนักเรียน แปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดระดับเกณฑ์ความคิดเห็น แบ่งเป็น ๕ ระดับ ดังนี้

ระดับค่าเฉลี่ย ๔.๒๑ – ๕.๐๐	มากที่สุด
ระดับค่าเฉลี่ย ๓.๔๑ – ๔.๒๐	มาก
ระดับค่าเฉลี่ย ๒.๖๑ – ๓.๔๐	ปานกลาง
ระดับค่าเฉลี่ย ๑.๘๑ – ๒.๖๐	น้อย
ระดับค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๘๐	น้อยที่สุด

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ในภาพรวม

(n=๕๒๙)			
ความคิดเห็นเกี่ยวกับ			
เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๑. ด้านการประพฤติตน	๔.๐๐	๐.๔๖	มาก
๒. ด้านการอบรมสั่งสอน	๔.๑๐	๐.๔๕	มาก
รวม	๔.๐๕	๐.๔๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๐๕$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนในระดับมากทุกด้าน

^๑ ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของนักเรียนต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการประพฤติตน

ด้านการประพฤติตน	(n=๕๒๙)		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๑. การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใสของนักเรียน	๓.๘๙	๐.๖๗	มาก
๒. การปฏิบัติตนให้เป็นที่พึงของนักเรียน	๓.๘๗	๐.๖๘	มาก
๓. การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน	๔.๐๘	๑.๔๘	มาก
๔. การปฏิบัติกิจวัตรของพระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ	๔.๐๔	๐.๗๕	มาก
๕. การสงเคราะห์ประชาชนด้านจิตใจ	๓.๙๖	๐.๗๑	มาก
๖. การส่งเสริมให้ประชาชนทำบุญทำกุศล	๔.๒๐	๐.๗๓	มาก
๗. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน	๓.๙๗	๐.๗๑	มาก
๘. การทำหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชน	๓.๙๓	๐.๗๓	มาก
๙. การมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางศาสนาภายในโรงเรียน	๔.๐๕	๐.๖๖	มาก
๑๐. การมีส่วนร่วมต่อการรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย	๔.๐๒	๐.๗๐	มาก
๑๑. การร่วมมือกับทางโรงเรียนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักเรียน	๓.๘๘	๐.๖๘	มาก
๑๒. การส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้ในการแก้ปัญหา	๔.๑๐	๐.๗๓	มาก
รวม	๔.๐๐	๐.๘๖	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการประพฤติตนอยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๐๐$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนในระดับมากทุกข้อ

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับความคิดเห็นของนักเรียนต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการอบรมสั่งสอนศีลธรรม

ด้านการอบรมสั่งสอนศีลธรรม	(n=๕๒๙)		
	\bar{x}	S.D.	แปลผล
๑. การมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนในการวิเคราะห์หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับ วิชาพระพุทธศาสนา	๔.๐๑	๐.๖๓	มาก
๒. การมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวิชาพระพุทธศาสนา การนำเนื้อหาในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวิชา พระพุทธศาสนาไปใช้ในการเรียนการสอน	๔.๐๒	๐.๖๗	มาก
๓. การนำวิธีการสอนที่หลากหลายมาใช้	๓.๙๗	๐.๖๙	มาก
๔. การสอนโดยยึดนักเรียนเป็นสำคัญ	๔.๐๐	๐.๗๐	มาก
๕. การนำสื่อมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน	๔.๐๔	๐.๗๐	มาก
๖. การจัดกิจกรรมที่เน้นให้นักเรียนเป็นคนดี คนเก่งและมีความสุข	๔.๑๔	๐.๗๒	มาก
๗. การแนะนำให้นักเรียนกล้าแสดงออกในสิ่งที่ดี การให้คำแนะนำในการจัดกิจกรรมด้านคุณธรรม	๔.๑๕	๐.๗๐	มาก
๘. การแนะนำให้นักเรียนนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน	๔.๒๓	๐.๗๑	มากที่สุด
๙. การแนะนำในการจัดกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมกับทางโรงเรียน	๔.๒๔	๐.๖๕	มากที่สุด
๑๐. การให้คำปรึกษากับนักเรียนในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา การให้คำปรึกษากับทางโรงเรียนในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับนักเรียนในด้านคุณธรรม	๔.๑๒	๐.๖๑	มาก
๑๑. การสนทนาธรรมเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักเรียน	๔.๑๔	๐.๖๔	มาก
๑๒. การนำหลักการของพระพุทธศาสนามาสนทนาธรรมกับนักเรียนเป็นประจำ	๔.๑๖	๐.๖๒	มาก
รวม	๔.๑๐	๐.๔๕	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการอบรมสั่งสอนศีลธรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x} = ๔.๑๐$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นนักเรียนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนอยู่ในระดับมากที่สุด ๒ ข้อ คือ การแนะนำในการจัดกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมกับทางโรงเรียน ($\bar{x} = ๔.๓๔$) และ การแนะนำให้นักเรียนนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน ($\bar{x} = ๔.๒๓$) นอกนั้นอยู่ในระดับมากทุกข้อ

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรม ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบระดับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา และสถานภาพทางครอบครัว ดังตารางที่ ๔.๕ – ๔.๑๔

สมมติฐานที่ ๑ นักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕ การเปรียบเทียบความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพด้านเพศ

(n = ๕๒๙)

บทบาทของพระสงฆ์ ในการเผยแผ่ศีลธรรม	เพศ				t	Sig.
	ชาย		หญิง			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
๑. ด้านการประพฤติตน	๓.๙๔	๐.๔๘	๔.๐๔	๐.๔๕	-๒.๒๙	๐.๐๒*
๒. ด้านการอบรมสั่งสอนศีลธรรม	๔.๐๓	๐.๔๖	๔.๑๕	๐.๔๓	-๓.๑๙	๐.๐๑**
รวม	๓.๙๙	๐.๔๗	๔.๑๐	๐.๔๔	-๒.๗๔	๐.๐๒*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า นักเรียนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนโดยภาพรวมต่างกัน โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนที่มีเพศต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนในด้านกรอบรมสั่งสอนศีลธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

สมมติฐานที่ ๒ นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๖ การเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพด้านอายุ

(n = ๕๒๙)

บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรม	อายุ										F	Sig.
	๑๑ ปี (๑ คน)		๑๒ ปี (๖๘ คน)		๑๓ ปี (๑๔๙ คน)		๑๔ ปี (๒๑๗ คน)		๑๕ ปี (๙๔ คน)			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
๑. ด้านการประพฤติตน	๔.๐๐	๐.๐๒	๔.๐๔	๐.๔๔	๔.๐๔	๐.๔๗	๓.๙๖	.๔๗	๓.๙๘	๐.๔๕	.๗๙	๐.๕๒
๒. ด้านการอบรมสั่งสอน	๔.๐๐	๐.๐๑	๔.๑๘	๐.๔๓	๔.๒๕	๐.๔๒	๓.๙๙	๐.๔๔	๔.๐๘	๐.๔๕	๘.๓๑	๐.๐๐**
รวม	๔.๐๐	๐.๐๒	๔.๑๑	๐.๔๔	๔.๑๕	๐.๔๕	๓.๙๘	๐.๔๖	๔.๐๓	๐.๔๕	๙.๕๗	๐.๕๒

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า นักเรียนที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่านักเรียนที่มีอายุแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ในด้านการอบรมสั่งสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ของความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการอบรมสั่งสอน ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๗

ตารางที่ ๔.๗ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุดของความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ด้านการอบรมสั่งสอน จำแนกตามด้านอายุ

บทบาทของ			๑๑ ปี	๑๒ ปี	๑๓ ปี	๑๔ ปี	๑๕ ปี
พระสงฆ์ต่อการ	อายุ	\bar{X}	๔.๐๐	๔.๑๘	๔.๒๕	๓.๙๙	๔.๐๘
เผยแผ่ศีลธรรม							
ด้านการอบรม สั่งสอน	๑๑ ปี	๔.๐๐	—	๐.๑๘	๐.๒๕	-๐.๐๑	๐.๐๘
	๑๒ ปี	๔.๑๘		—	๐.๐๗	-๐.๑๙**	-๐.๑๐
	๑๓ ปี	๔.๒๕			—	-๐.๒๖**	-๐.๑๖**
	๑๔ ปี	๓.๙๙				—	๐.๐๙
	๑๕ ปี	๔.๐๘					—

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า นักเรียนที่มีอายุ ๑๒ ปี และ ๑๓ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการอบรมสั่งสอน ในระดับน้อยกว่านักเรียนที่มีอายุ ๑๔ ปี และนักเรียนที่มีอายุ ๑๓ ปี มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการอบรมสั่งสอน ในระดับน้อยกว่านักเรียนที่มีอายุ ๑๕ ปี อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

สมมติฐานที่ ๓ นักเรียนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๘ การเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพด้านการศึกษา

(n = ๕๒๙)

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการ เผยแผ่ศีลธรรม	ระดับชั้นที่กำลังศึกษา						F	Sig.
	มัธยมศึกษาปีที่ ๑ (๑๕๗ คน)		มัธยมศึกษาปีที่ ๒ (๑๔๖ คน)		มัธยมศึกษาปีที่ ๓ (๒๒๖ คน)			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
๑. ด้านการประพฤติตน	๔.๑๒	๐.๔๖	๓.๘๕	๐.๔๔	๔.๐๑	๐.๔๕	๑๓.๘๖	๐.๐๐**
๒. ด้านการอบรมสั่งสอน	๔.๒๙	๐.๔๓	๔.๐๒	๐.๔๔	๔.๐๓	๐.๔๓	๒๐.๓๕	๐.๐๐**
รวม	๔.๒๑	๐.๔๕	๓.๙๔	๐.๔๔	๔.๐๒	๐.๔๔	๑๗.๑๑	๐.๐๐**

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า นักเรียนที่มีระดับการศึกษาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ในด้านต่างๆ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ทุกด้าน

ดังนั้นจึงได้ทำการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นคู่ของความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ภาพรวม ด้านการประพฤติตน และด้านการอบรมสั่งสอน ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๙ - ๔.๑๒

ตารางที่ ๔.๙ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด
ของความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมใน
โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒
โดยภาพรวม จำแนกตามด้านการศึกษา

		(n = ๓๐๐)			
บทบาทของพระสงฆ์ต่อ การเผยแผ่ศีลธรรม	ระดับชั้น การศึกษา	— x	มัธยมศึกษา	มัธยมศึกษา	มัธยมศึกษา
			ปีที่ ๑	ปีที่ ๒	ปีที่ ๓
			๔.๒๑	๓.๙๔	๔.๐๒
โดยภาพรวม	มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๔.๒๑	—	-๐.๒๗**	-๐.๑๙**
	มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๓.๙๔		—	๐.๐๘**
	มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๔.๐๒			—

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า นักเรียนที่มีระดับชั้นการศึกษาที่ต่างกัน มีระดับความ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวม
แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญสถิติที่ระดับ .๐๑ มีจำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่ศึกษาอยู่
ระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการ
เผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวมในระดับน้อยกว่านักเรียนที่ศึกษาอยู่ระดับชั้น
มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๒ และนักเรียนที่ศึกษาอยู่ระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๓ นักเรียนที่ศึกษาอยู่
ระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๒ มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการ
เผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน โดยภาพรวมในระดับน้อยกว่านักเรียนที่ศึกษาอยู่ระดับชั้น
มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๓ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๐ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด
ของความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมใน
โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒
ด้านการประพฤติตน จำแนกตามด้านการศึกษา

		(n = ๓๐๐)			
บทบาทของพระสงฆ์ ต่อการเผยแผ่ ศีลธรรม	ระดับชั้น การศึกษา	— X	มัธยมศึกษา	มัธยมศึกษา	มัธยมศึกษา
			ปีที่ ๑	ปีที่ ๒	ปีที่ ๓
			๔.๑๒	๓.๘๕	๔.๐๑
ด้านการประพฤติ ตน	มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๔.๑๒	—	-๐.๒๗**	-๐.๑๑**
	มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๓.๘๕		—	๐.๑๖**
	มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๔.๐๑			—

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า นักเรียนที่ศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการประพฤติตน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญสถิติที่ระดับ .๐๑ มีจำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่ศึกษาอยู่ระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการประพฤติตนในระดับน้อยกว่านักเรียนที่ศึกษาอยู่ระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๒ และนักเรียนที่ศึกษาอยู่ระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๓ นักเรียนที่ศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๒ มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการประพฤติตน ในระดับน้อยกว่านักเรียนที่ศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๑ การเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด
ของความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมใน
โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒
ด้านการอบรมสั่งสอน จำแนกตามด้านการศึกษา

		(n = ๕๒๙)			
บทบาทของพระสงฆ์ ต่อการเผยแผ่ ศีลธรรม	ระดับชั้น การศึกษา	— X	มัธยมศึกษา	มัธยมศึกษา	มัธยมศึกษา
			ปีที่ ๑	ปีที่ ๒	ปีที่ ๓
			๔.๒๙	๔.๐๒	๔.๐๓
ด้านการอบรมสั่ง สอน	มัธยมศึกษาปีที่ ๑	๔.๒๙	—	-๐.๒๗**	-๐.๒๖**
	มัธยมศึกษาปีที่ ๒	๔.๐๒		—	๐.๐๑
	มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๔.๐๓			—

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า นักเรียนที่มีระดับการศึกษาที่ต่างกัน มีระดับความ
ความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการอบรมสั่ง
สอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญสถิติที่ระดับ .๐๑ มีจำนวน ๒ คู่ ได้แก่ นักเรียนที่ศึกษาอยู่
ระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ มีระดับความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการ
เผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการอบรมสั่งสอน ในระดับน้อยกว่านักเรียนที่ศึกษาอยู่ใน
ระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๒ และนักเรียนที่ศึกษาอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๓ อย่างมี
นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

สมมติฐานที่ ๔ นักเรียนที่มีศาสนาต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๒ การเปรียบเทียบความความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพด้านศาสนา

(n = ๕๒๙)

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ศีลธรรม	นับถือศาสนา						F	Sig.
	พุทธ (๕๑๖ คน)		คริสต์ (๒ คน)		อิสลาม (๑๑ คน)			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
๑. ด้านการประพฤติตน	๔.๐๐	๐.๖๔	๔.๒๕	๐.๔๗	๓.๙๓	๐.๕๕	.๔๐	๐.๖๖
๒. ด้านการอบรมสั่งสอน	๔.๑๐	๐.๔๕	๔.๐๔	๐.๒๙	๔.๑๔	๐.๕๐	.๐๖	๐.๙๓
รวม	๔.๐๕	๐.๕๕	๔.๑๕	๐.๓๘	๔.๐๔	๐.๕๓	๑๕.๑๐	๐.๘๐

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า นักเรียนที่มีศาสนาแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนที่มีศาสนาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ในด้านต่างๆ ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ทุกด้าน

สมมติฐานที่ ๕ นักเรียนที่มีสถานภาพทางครอบครัวต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๓ การเปรียบเทียบความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพทางครอบครัว

(n = ๕๒๙)

บทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ศีลธรรม	สถานภาพทางครอบครัว								F	Sig.
	อยู่กับพ่อแม่		อยู่กับพ่อ		อยู่กับแม่		อื่น ๆ			
	(๓๔๙ คน)		(๓๘ คน)		(๘๒ คน)		(๖๐ คน)			
	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.	\bar{x}	S.D.		
๑. ด้านการประพฤติตน	๔.๐๑	๐.๔๖	๔.๐๐	๐.๔๖	๓.๙๓	๐.๔๒	๔.๐๓	๐.๕๑	๐.๘๖	๐.๔๖
๒. ด้านการอบรมสั่งสอน	๔.๑๒	๐.๔๕	๔.๑๔	๐.๑๔๑	๓.๙๙	๐.๔๔	๔.๑๓	๐.๔๗	๒.๑๔	๐.๐๙
รวม	๔.๐๖	๐.๔๖	๔.๐๗	๐.๓๐	๓.๙๖	๐.๔๓	๔.๐๘	๐.๔๙	๑.๕๐	๐.๒๘

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า นักเรียนที่มีสถานภาพทางครอบครัวแตกต่างกัน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ โดยรวมไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่านักเรียนที่มีศาสนาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ในด้านต่างๆ ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๑๔ ตารางสรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

สมมติฐาน	t	F	Sig	ผลการทดสอบสมมติฐาน	
				ยอมรับ	ปฏิเสธ
สมมติฐานที่ ๑ นักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน	-๒.๗๔	-	๐.๐๒	✓	-
สมมติฐานที่ ๒ นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน	-	๙.๕๗	๐.๕๒	-	✓
สมมติฐานที่ ๓ นักเรียนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแพร่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน	-	๑๗.๑๑	๐.๐๐	✓	-

สมมติฐาน	t	F	Sig	ผลการทดสอบสมมติฐาน	
				ยอมรับ	ปฏิเสธ
สมมติฐานที่ ๔ นักเรียนที่มีศาสนาต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน	-	๑๕.๑๐	๐.๘๐	-	✓
สมมติฐานที่ ๕ นักเรียนที่มีสถานภาพทางครอบครัวต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน	-	๑.๕๐	๐.๒๘	-	✓

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ผลการทดสอบสมมติฐานของการวิจัย ที่ยอมรับสมมติฐาน ได้แก่ สมมติฐานที่ ๑ และสมมติฐานที่ ๓ ส่วน สมมติฐานที่ ๒, ๔, และ ๕ ปฏิเสธสมมติฐาน

๔.๔ การวิเคราะห์ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

การศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒” สามารถสรุปปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ศีลธรรม ของพระสงฆ์ได้ ดังนี้ คือ

๑) ด้านการประพฤติตน

ตารางที่ ๔.๑๕ แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการประพฤติตน

ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
- พระสงฆ์บางรูปยังมีการแต่งกายไม่เหมาะสมต่อการเป็นผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาในโรงเรียน	- ควรมีหลักสูตรในการอบรมและมอบความรู้ให้กับพระสงฆ์ที่จะเข้ามาเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการวางตัวที่เหมาะสม
- พระสงฆ์บางรูปยังมีการวางตัวไม่เหมาะสมในการเวลานอกคาบบรรยายในห้องเรียน	- ควรมีการชมเชย หรือมอบรางวัล แก่นักเรียนที่มีการประพฤติตัวที่เหมาะสม โดยมีพระสงฆ์เป็นแบบอย่าง
- พระสงฆ์บางรูปใช้คำพูดไม่เหมาะสมในขณะที่ทำการเผยแผ่ศีลธรรมให้กับนักเรียน	- พระสงฆ์ต้องใช้คำพูด และคำสอนในการเผยแผ่ศีลธรรมให้เหมาะสม
- ปัญหาด้านการเลื่อมใสและการเป็นที่พึ่งของนักเรียน	- พระสงฆ์ควรประพฤติตนให้น่าเลื่อมใสศรัทธาให้มากกว่านี้ จะได้มีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น
- พระสงฆ์บางรูปชอบมั่วสุมกับยาเสพติดและอบายมุข	- พระสงฆ์ต้องไม่ควรเกี่ยวข้องกับยาเสพติดทุกอย่าง แม้กับสูบบุหรี่

๒) ด้านการอบรมสั่งสอน

ตารางที่ ๔.๑๖ แสดงปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะด้านการอบรมสั่งสอน

ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
- พระสงฆ์บางรูปยังขาดความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดหลักธรรมหรือศีลธรรมให้กับนักเรียน	- ควรมีหลักสูตรในการอบรมและมอบความรู้ให้กับพระสงฆ์ที่จะเข้ามาเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน
- พระสงฆ์บางรูปยังขาดอุปกรณ์ในการเผยแผ่ศีลธรรม	- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสนับสนุนด้านอุปกรณ์การเผยแผ่ และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านอื่น ๆ

ปัญหาและอุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
- พระสงฆ์ทุกรูปควรสอนยึดหลักการสอนเรื่องศีลธรรมให้มาก	- พระสงฆ์ควรให้การอบรมสั่งสอนในด้านศีลธรรมจะได้ปฏิบัติตามหลักศีลธรรมให้ถูกต้อง
-พระสงฆ์สอนดีในด้านให้จัดกิจกรรม และสอนคุณธรรมกับทางโรงเรียน	- พระสงฆ์สอนให้นักเรียนนำวิชาที่เรียนไปแล้วนำเอาไปใช้ที่บ้านได้
-พระสงฆ์สอนดีมีข้อคิดอบรมสั่งสอนในด้านศีลธรรมให้เป็นอย่างดี	- พระสงฆ์มาสอนในเรื่องศีลธรรม ก็ต้องปฏิบัติตามที่ตนนำมาสอนด้วย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล เพื่อศึกษาปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตาม สถานภาพส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ปัจจุบันนับถือศาสนา สถานภาพทางครอบครัว ดำเนินการวิจัยโดยวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับประชากรกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักเรียนในอำเภอเสนา จำนวน ๕๒๙ คน วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจะหาค่าความถี่ และร้อยละของข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม หาค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ด้านการประพฤติตน ด้านการอบรมสั่งสอน ใช้ค่า Independent-Samples (t-test) และ One-Way Anova (F-test) เพื่อทดสอบความแตกต่างระหว่างข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สถานภาพส่วนบุคคล

จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน ๕๒๙ คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามเป็นหญิง ร้อยละ ๕๘ ส่วนใหญ่ มีอายุ ๑๔ ปี ร้อยละ ๒๑.๐๐ กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๓ ร้อยละ ๔๒.๗๐ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ ๘๗.๕๐ ส่วนใหญ่มีสถานภาพทางครอบครัวอาศัยอยู่กับพ่อแม่ ร้อยละ ๖.๐๐ และเป็นนักเรียนโรงเรียนเสนา(เสนาประสิทธิ์) ร้อยละ ๕๓.๐๐

๕.๑.๒ บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถาม ๕๒๙ คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อ

พิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ โดยรวมในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับดังนี้ ด้านการอบรมสั่งสอน รองลงมาด้านการประพฤติตน

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ปัจจุบันนับถือศาสนา สถานภาพทางครอบครัว พบว่า ความคิดเห็นโดยภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนจำแนกตามสถานภาพด้านเพศ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา และสถานภาพทางครอบครัว พบว่า นักเรียนที่มีเพศ อายุ และระดับการศึกษา ที่แตกต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕

๕.๒ การอภิปรายผล

ผลการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ โดยมีกลุ่มตัวอย่างคือนักเรียนนักเรียนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จำนวน ๕๒๙ คน โดยกลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ในด้านต่างๆ คือ ด้านการประพฤติตน ด้านการอบรมสั่งสอน ผลการศึกษานำสู่การอภิปรายผล ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เนื่องจากว่าบทบาทในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน ย่อมเป็นพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านจิตวิทยาที่พระสงฆ์ผู้ทำการเผยแผ่ศีลธรรมได้ผ่านการอบรมมาจากหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายมาเป็นอย่างดี แล้วจึงนำความสามารถนั้น ๆ ไปเผยแผ่ศีลธรรมใน

โรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ สมคิด เพ็งอุดม^๑ ได้กล่าวไว้ว่า พฤติกรรมบทบาทเป็นผลมาจาก ปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่งสถานภาพต่างๆ ของบุคคลที่ประกอบด้วยความคาดหวังจากสังคมให้บุคคลที่ครอง ตำแหน่งนั้นๆ ปฏิบัติ บทบาทแสดงให้เห็นถึงลักษณะที่ไม่หยุดนิ่งของสถานภาพ แต่ละบุคคล ได้รับการกำหนดสถานภาพและครองสถานภาพนั้น โดยมีความสัมพันธ์กับสถานภาพอื่นๆ เมื่อบุคคลใช้สิทธิและหน้าที่ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสถานภาพ จึงแยกจากกันไม่ได้ สรุปได้ว่า บทบาทเป็นแบบแผนหรือพฤติกรรมหรือการกระทำของบุคคล ตามสิทธิ อำนาจ และหน้าที่ ตามความรับผิดชอบของสถานภาพหรือฐานะของตำแหน่งทางสังคมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่

ด้านการประพาดิถน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นบทบาทของ พระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ อยู่ในระดับมาก คือ มีการปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใสของนักเรียนทั้งทางกาย วาจา และใจ และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ ระพิน ชูชื่น^๒ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยมีจุดมุ่งหมายในการ ส่งเสริม ๔ ด้าน คือ ด้านการสั่งสอนอบรม การสนับสนุนกิจกรรม การให้คำแนะนำปรึกษา และการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ในด้านการสั่งสอนอบรมจริยธรรมของนักเรียนในสถานศึกษา พระสงฆ์ส่วน มากให้การสั่งสอนอบรมแก่นักเรียน มากกว่าสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง โดยเข้ามาเป็นครูช่วยสอน วิชาจริยศึกษา ประจำในโรงเรียน เนื้อหาที่พระสงฆ์สั่งสอน อบรมมากที่สุด ได้แก่ เรื่อง ความเมตตา กรุณา รongลงมา คือเรื่องความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และความเสียสละ ส่วนการ อบรมสั่งสอนภายนอกสถานศึกษานั้นพระสงฆ์ ให้การอบรมสั่งสอนแก่นักเรียนสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง และเนื้อหาที่พระสงฆ์ให้การสั่งสอนอบรมมากที่สุด ได้แก่ เรื่องการไม่ประทุษร้ายต่อชีวิต และร่างกายของบุคคลและสัตว์ และเรื่องความเมตตา กรุณา รongลงมาคือ เรื่องความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ และเสียสละ ในการสนับสนุนเกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา พระสงฆ์ส่วนมาก ได้เข้าร่วมกิจกรรมในวันวิสาขบูชา รongลงมาได้แก่วันอาสาฬหบูชา โดยพระสงฆ์เป็นผู้ให้ความร่วมมือ แก่คณะครู – อาจารย์ ส่วนในด้านการสนับสนุนกิจกรรมภายนอกสถานศึกษา กิจกรรมที่พระ สงฆ์ส่วนมากจัดขึ้น คือ โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ในด้านการให้คำแนะนำ

^๑สมคิด เพ็งอุดม, “การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการพัฒนาชุมชนตามทรงตะนะของ พระสงฆ์และเจ้าหน้าที่สักระทรวงหลักระดับตำบลในจังหวัดสมุทรสงคราม”, **วิทยานิพนธ์ปริญญา การศึกษาศาสตรมหาบัณทิต**, (บัณทิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖), หน้า ๘.

^๒ระพิน ชูชื่น, การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน ในโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร . (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณทิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), บทคัดย่อ.

ปรึกษาปัญหาทาง ด้านจริยศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องความกตัญญู กตเวที อันดีบรองลงมา คือเรื่อง ความเมตตา กรุณา ในด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน กิจกรรมที่พระสงฆ์ส่วนมากปฏิบัติ คือ การชักชวนฆราวาสให้เข้าร่วมในพิธี แสดงตนเป็นพุทธ

ด้านการอบรมสั่งสอน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ในระดับมาก คือ มีการอบรมสั่งสอน โดยการนำสื่อมาใช้ หรือจัดกิจกรรมให้กับนักเรียนในโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาสายันต์ นามเมือง^๓ ได้ศึกษาเรื่อง □ บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร □ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความพร้อมของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา และบทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า ๑) ความพร้อมของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากสูงสุดมาหาคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ ความพร้อมด้านความรู้ ความพร้อมด้านประสบการณ์การสอน และความ พร้อมด้านเงื่อนไขเวลาการสอนต่อสัปดาห์ โดยที่ความพร้อมของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่แตกต่างกันมีผลต่อบทบาทการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาต่างกัน ซึ่งเป็นไปตาม ข้อสมมติฐานที่กำหนดไว้ ๒) การยอมรับบทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากสูงสุดมาหาคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ การยอมรับของนักเรียน การยอมรับของครู การยอมรับของผู้บริหารสถานศึกษา และการยอมรับของพระสังฆาธิการ โดยที่ระดับการยอมรับบทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และนักเรียนที่แตกต่างกัน มีผลต่อบทบาทการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามข้อสมมติฐานที่กำหนดไว้ ๓) บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับปานกลางโดยแยกเป็นบทบาทการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตร พบว่า ครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้เตรียมการสอนมากที่สุด การวัดผลประเมินผลการเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน และการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอน รองลงไปเป็นลำดับ ส่วนบทบาทการจัดการเรียนการสอนนอกหลักสูตรพบว่า ครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นแบบอย่างที่ดีต่อนักเรียนมากที่สุด รองลงมาคือการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร

^๓พระมหาสายันต์ นามเมือง, "บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร", ภาคนิพนธ์ พบ.ม. (พัฒนาสังคม), กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘), บทคัดย่อ.

ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบความแตกต่างความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ จำแนกตามสถานภาพด้าน เพศ อายุ ระดับการศึกษา ปัจจุบันนับถือศาสนา สถานภาพทางครอบครัว พบว่า

สมมติฐานที่ ๑ นักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับกิริติ ศรีวิเชียร ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการ ส่งเสริม จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา ตามความคาดหวังของพระสงฆ์ ผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์ ผลการวิจัยปรากฏว่า บทบาทที่พระสงฆ์ ผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์และนักเรียนมีความเห็นตรงกันว่าพระสงฆ์ควรจะทำ ได้แก่ ๑) ในการอบรมจริยธรรมแก่นักเรียน ควรยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเป็นตัวอย่างประกอบการอบรม ๒) ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามในการอบรมจริยธรรมแก่นักเรียน บทบาทที่พระสงฆ์ ผู้บริหารการศึกษา และครูอาจารย์เห็นตรงกันว่าพระสงฆ์ควรจะทำ แต่นักเรียนไม่เห็นด้วย ได้แก่ ประสานงานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรม วัดกับโรงเรียน สร้างแบบสอบถามจริยธรรมของนักเรียน และติดตามความเคลื่อนไหว ด้านจริยศึกษาเป็นประจำ บทบาทที่พระสงฆ์มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์ และนักเรียน ได้แก่ ๑) การให้การอบรมสั่งสอนแนะนำแก่นักเรียนหญิงที่มี ปัญหาด้านความประพฤติเป็นการส่วนตัว ๒) การให้คำปรึกษาแก่พ่อแม่ หรือผู้ปกครองนักเรียนที่มีปัญหาด้านความประพฤติในเรื่องวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูกหลาน ๓) การให้คำแนะนำ และร่วมมือกับทางโรงเรียนในการช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาด้านความประพฤติ บทบาทที่พระสงฆ์กับนักเรียนมีความเห็นขัดแย้งกันได้แก่ ๑) การชักนำให้ครูอาจารย์ในโรงเรียนเห็นความสำคัญของการจัดจริยศึกษา ๒) ประชุมเพื่อปรึกษาและช่วยเหลือโรงเรียนในการสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อการจัดจริยศึกษาและการประพฤติจริยธรรม ๓) ร่วมกับโรงเรียนทำการจัดจริยธรรมของนักเรียนและอบรมแนะนำเกี่ยวกับวิธีสอนจริยศึกษาในโรงเรียน พร้อมกับอาจารย์ในโรงเรียน ๔) การชักนำให้นักเรียนไปเรียนธรรมศึกษาในวัด ตลอดจนการนำนักเรียนเข้าฟังรายการปาฐกถา อภิปรายหรือสนทนาธรรมตามโอกาส^๔

สมมติฐานที่ ๒ นักเรียนที่มีอายุต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับกิริติ

^๔กิริติ ศรีวิเชียร..บทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า บทคัดย่อ.

ศรียาเชียร ได้ศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ในการ ส่งเสริม จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา โดยมีจุดมุ่งหมายของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา ตามความคาดหวังของพระสงฆ์ ผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์ ผลการวิจัยปรากฏว่า บทบาทที่พระสงฆ์ ผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์และนักเรียนมีความเห็นตรงกันว่าพระสงฆ์ควรจะทำ ได้แก่ ๑) ในการอบรมจริยธรรมแก่นักเรียน ควรยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงเป็นตัวอย่างประกอบการอบรม ๒) ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนซักถามในการอบรมจริยธรรมแก่นักเรียน บทบาทที่พระสงฆ์ ผู้บริหารการศึกษา และครูอาจารย์เห็นตรงกันว่าพระสงฆ์ควรจะทำ แต่นักเรียนไม่เห็นด้วย ได้แก่ ประสานงานกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมวัดกับโรงเรียน สร้างแบบสอบถามจริยธรรมของนักเรียน และติดตามความเคลื่อนไหว ด้านจริยศึกษาเป็นประจำ บทบาทที่พระสงฆ์มีความคิดเห็นแตกต่างจากผู้บริหารการศึกษา ครูอาจารย์และนักเรียน ได้แก่ ๑) การให้การอบรมสั่งสอนแนะนำแก่นักเรียนหญิงที่มีปัญหาด้านความประพฤติเป็นการส่วนตัว ๒) การให้คำปรึกษาแก่พ่อแม่ หรือผู้ปกครองนักเรียนที่มีปัญหาด้านความประพฤติในเรื่องวิธีการอบรมเลี้ยงดูลูกหลาน ๓) การให้คำแนะนำ และร่วมมือกับทางโรงเรียนในการช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหาด้านความประพฤติ บทบาทที่พระสงฆ์กับนักเรียนมีความเห็นขัดแย้งกันได้แก่ ๑) การชักนำให้ครูอาจารย์ในโรงเรียนเห็นความสำคัญของการจัดจริยศึกษา ๒) ประชุมเพื่อปรึกษาและช่วยเหลือโรงเรียนในการสร้างบรรยากาศ สภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อการจัดจริยศึกษาและการประพฤติจริยธรรม ๓) ร่วมกับโรงเรียนทำการจัดจริยธรรมของนักเรียนและอบรมแนะนำเกี่ยวกับวิธีสอนจริยศึกษาในโรงเรียน พร้อมกับอาจารย์ในโรงเรียน ๔) การชักนำให้นักเรียนไปเรียนธรรมศึกษาในวัด ตลอดจนการนำนักเรียนเข้าฟังรายการปาฐกถา อภิปรายหรือสนทนาธรรมตามโอกาส^๕

สมมติฐานที่ ๓ นักเรียนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับพระมหาสายนต์ นามเมือง ได้ศึกษาเรื่อง □ บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร □ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความพร้อมของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา และบทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า ๑) ความพร้อมของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ระดับปานกลาง เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากสูงสูดมาหาคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ ความพร้อมด้านความรู้ ความพร้อมด้านประสบการณ์การสอน และความ พร้อมด้านเงื่อนไขเวลาการสอนต่อสัปดาห์ โดยที่ความพร้อมของพระสงฆ์ในการสอนวิชา

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า บทคัดย่อ.

พระพุทธศาสนาที่แตกต่างกันมีผลต่อ บทบาทการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาต่าง กัน ซึ่งเป็นไปตาม ข้อสมมติฐานที่กำหนดไว้ ๒) การยอมรับบทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เรียงลำดับคะแนนเฉลี่ยจากสูงสุดมาหาคะแนนเฉลี่ยต่ำสุด คือ การยอมรับของนักเรียน การยอมรับของครู การยอมรับของผู้บริหารสถานศึกษา และการยอมรับของพระสังฆาธิการ โดยที่ระดับการยอมรับบทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระสังฆาธิการ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และนักเรียนที่แตกต่างกัน มีผลต่อบทบาทการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามข้อสมมติฐานที่กำหนดไว้ ๓) บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับปานกลางโดยแยกเป็นบทบาทการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตร พบว่า ครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้เตรียมการสอนมากที่สุด การวัดผลประเมินผลการเรียน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน และการใช้สื่อและอุปกรณ์การสอน รองลงไปเป็นลำดับ ส่วนบทบาทการจัดการเรียนการสอนนอกหลักสูตรพบว่า ครูพระช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาเป็นแบบอย่างที่ดีต่อนักเรียนมากที่สุด รองลงมาคือการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร^๖

สมมติฐานที่ ๔ นักเรียนที่มีศาสนาต่างกัน มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ปฏิเสธสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับระพีณ ชูชื่น ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยมีจุดมุ่งหมายในการ ส่งเสริม ๔ ด้าน คือ ด้านการสั่งสอนอบรม การสนับสนุนกิจกรรม การให้คำแนะนำปรึกษา และการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ในด้านการสั่งสอนอบรมจริยธรรมของนักเรียนในสถานศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากให้การสั่งสอนอบรมแก่นักเรียน มากกว่าสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง โดยเข้ามาเป็นครูช่วยสอนวิชาจริยศึกษา ประจำในโรงเรียน เนื้อหาที่พระสงฆ์สั่งสอนอบรมมากที่สุด ได้แก่ เรื่อง ความเมตตา กรุณา รองลงมา คือเรื่องความเอื้อเฟื้อ เพื่อแม่ และความเสียสละ ส่วนการอบรมสั่งสอนภายนอกสถานศึกษานั้นพระสงฆ์ ให้การอบรมสั่งสอนแก่นักเรียนสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง และเนื้อหาที่พระสงฆ์ให้การสั่งสอนอบรมมากที่สุด ได้แก่ เรื่อง การไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกายของบุคคลและสัตว์ และเรื่องความเมตตา กรุณา รองลงมาคือ เรื่องความเอื้อเฟื้อ เพื่อแม่ และเสียสละ ในการสนับสนุนเกี่ยวกับวันสำคัญทางศาสนา พระสงฆ์ส่วนมาก ได้เข้าร่วมกิจกรรมในวันวิสาขบูชา รองลงมาได้แก่วันอาสาฬหบูชา โดยพระสงฆ์เป็นผู้ให้ความร่วมมือแก่คณะครู – อาจารย์ ส่วนในด้านการ

^๖พระมหาสายันต์ นามเมือง, “บทบาทของพระสงฆ์ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร. ภาคนิพนธ์ พบ.ม. (พัฒนาสังคม). กรุงเทพมหานคร : (สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า บทคัดย่อ.

สนับสนุนกิจกรรมภายนอกสถานศึกษา กิจกรรมที่พระสงฆ์ส่วนมากจัดขึ้น คือ โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ในด้านการให้คำแนะนำปรึกษาปัญหาทางด้านจริยศึกษา พระสงฆ์ส่วนมากให้คำแนะนำปรึกษาในเรื่องความกตัญญูกตเวที อันดีบรองลงมา คือเรื่องความเมตตา กรุณา ในด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชน กิจกรรมที่พระสงฆ์ส่วนมากปฏิบัติ คือ การชักชวนฆราวาสให้เข้าร่วมในพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ส่วนวิธีการที่ใช้คือการบอกกล่าวแก่สมาชิกวัด^๕

สมมติฐานที่ ๕ นักเรียนที่มีสถานภาพทางครอบครัวต่างกันมีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาพระนครหรือยุธา เขต ๒ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ปฏิเสธสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับฉันทนา กล่อมจิต ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธรศาสนา : กรณีศึกษาวัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองฝาง จังหวัดอุดรธานี” ผลการวิจัยในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน พบว่า ด้านการปกครองเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก มีการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคล ด้านการศาสนศึกษา มีการสนับสนุนให้การศึกษาระดับปริยัติธรรม สอบนักธรรม และการอบรมปฏิบัติธรรม เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านสาธารณูปการ มีความสะดวกสบายและมีสัปปายะในการปฏิบัติธรรม และมีการสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ได้จัดอบรมปฏิบัติธรรมและกิจนิมนต์ภายในและภายนอกประเทศ จัดการอบรมปฏิบัติธรรมสัญจร มีการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อต่างๆ ด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้ทำการบำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์แก่ชุมชนบุคคลและศาสนสถาน รวมทั้งได้ตั้งกองทุนช่วยเหลือแม่บ้านผู้ปฏิบัติธรรม และการเผยแผ่ธรรมให้เด็กและเยาวชน ส่วนด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ทางวัดไม่ได้จัดการศึกษาสงเคราะห์สำหรับเด็กและเยาวชน^๖

ซึ่งสถานภาพของนักเรียนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา ปัจจุบันนับถือศาสนา สถานภาพทางครอบครัว ย่อมมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันไปตาม ประสบการณ์ แต่อย่างไรก็ตามพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทต่อการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนในระดับดีมาก

^๕ระพิน ชูชื่น, “การศึกษามหาวิทยาลัยของพระสงฆ์ในการส่งเสริมจริยธรรมของนักเรียน ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, (จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า บทคัดย่อ.

^๖ฉันทนา กล่อมจิต, “รายงานการวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธรศาสนา : กรณีศึกษา วัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองฝาง จังหวัดอุดรธานี”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการการศึกษา), ๒๕๔๖, บทคัดย่อ.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับนำผลไปปฏิบัติ

๑) ผลวิจัยสามารถนำไปพัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

๒) หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรนำผลวิจัยนี้ไปพัฒนาให้สอดคล้องกับองค์กรที่ตนเองรับผิดชอบได้

๓) ควรทำเป็นคู่มือในการพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

๔) ควรศึกษาในเขตพื้นที่อื่น เพื่อประโยชน์ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาบทบาทพระสงฆ์ต่อการเผยแผ่ศีลธรรมกับเยาวชนในชุมชน ในต่างจังหวัด เพื่อให้ทราบข้อมูลที่ครอบคลุมและใกล้เคียงมากขึ้น

๒) ควรมีการศึกษาบทบาทการเผยแผ่ศีลธรรมในระดับวัยรุ่น หรือวัยทำงาน เพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างกัน และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๓) ควรมีการนำผลการศึกษาที่ได้ไปประยุกต์ใช้กับโรงเรียน หรือหน่วยงานที่สังกัดให้เกิดประโยชน์ ตามวัตถุประสงค์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

- กมล ภูประเสริฐ. การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ทิพย์
พับบลิเคชัน จำกัด, ๒๕๔๔ .
- การศาสนา, กรม. รายงานการศาสนาประจำปี ๒๕๔๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การ
ศาสนา, ๒๕๔๔.
- กิตติพงษ์ วงศ์สุวรรณ. การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนผู้นำการใช้หลักสูตรระดับ
มัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร. ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๔๗.
- กิติมา ปรีดีดีลิก. การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : อักษรา
พิพัฒน์, ๒๕๒๙.
- กิตติศักดิ์ ยโสธโร, พระ. การศึกษาบทบาทของพระสารีบุตรเถระในการเผยแผ่
พระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙),
- กীরติ ศรีวิเชียร. อดีต ปัจจุบัน และอนาคตแห่งบทบาทของสังคมาวัด ในการแสวงหา
เส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การ
ศาสนา, ๒๕๒๗.
- คณะกรรมการการเลือกตั้ง, สำนักงาน. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช
๒๕๔๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลขาธิการคณะรัฐมนตรี, ๒๕๔๒.
- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และ
สังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ พ.ศ. ๒๕๔๕ – ๒๕๔๙. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน
คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕.
- คะเนิงนิตย์ จันทรบุตร. สถานและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย.
กรุงเทพมหานคร : กลุ่มประสานงานเพื่อพัฒนาสังคม, ๒๕๓๒.
- งามพิศ สัตย์สงวน. สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- จักรพงษ์ ปรางค์วิเศษ. การศึกษาทัศนะของคณะกรรมการหมู่บ้านที่มีต่อบทบาท
ของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชน ในจังหวัดนครสวรรค์. ปรินญาณิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๕๑.

- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาศาสนา. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๒๕.
- ฉัตรชัย อรรถนันท์. หลักการบริหารการศึกษา. พิษณุโลก : แผนกเอกสารการพิมพ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, ๒๕๒๗.
- เชาว์ศิลป์ จินดาละออง. ปฏิรูปการศึกษาเพื่อสร้างคนสร้างชาติ. วิทยาจารย์, ๒๕๔๔.
- ดิเรก พลเลิศ. บทบาทของศึกษานิเทศก์ตามโครงสร้างใหม่ของสำนักงานศึกษานิเทศก์. ศึกษานิเทศก์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๓.
- ทิตยา สุวรรณชฎ. ความคาดหวังบทบาทของพัฒนาการคณะกรรมการพัฒนาหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่ระดับอำเภอ. พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๔๗.
- ธำรง บัวศรี. ทฤษฎีหลักสูตรออกแบบพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๒.
- บันลือ พุกประจำวัน. การประเมินศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร : เอรวิทัศน์การพิมพ์, ๒๕๒๓.
- บุญชม ศรีสะอาด. การวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕.
- ประเวศ วะสี. พระสงฆ์กับการรู้เท่าทันสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๐.
- ปราณี เกื้อทอง. บทบาทของพระสงฆ์ในงานพัฒนาชุมชน : ศึกษากรณีวัดในอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๕.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การบริหารงานวิชาการ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์สื่อเสริม กรุงเทพมหานคร, ๒๕๓๕.
- พนัส หันนาคินทร์. หลักการบริหารโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๔.
- พวงรัตน์ วิเวกานนท์. เทคนิคการบริหารโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๘.
- พระเทพโสภณ. ก. พระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่นที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- พระมหาสมณ สุนติกโร. การศึกษาบทบาทของพระมหากัจจายนเถระในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- พระมหาสัณญา ปญญาณีโก. การศึกษารูปแบบและแนวทางในการเผยแผ่พุทธธรรมของพระครูพิศาลธรรมโกศล . วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาธรรมนิเทศ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

- พระมหาสุชญา โรจนญาโณ. การศึกษาบทบาทของพระมหาโมคคัลลานเถระใน
การเผยแผ่พระพุทธศาสนา. ปริญญาพุทธศาสนดรมหาบัณฑิต สาขา
พระพุทธศาสนามหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระราชวรมุนี(ป.อ.ปยุตฺโต). สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗.
- วรรณณี ภาณุวัฒน์สุข. บทบาทของชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาตามการ
รับรู้ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาเขต
กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์. ๒๕๔๓.
- วิชาการ, กรม กระทรวงศึกษาธิการ. การจัดการเรียนรู้อุฬารัฐพระพุทธศาสนา.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖.
- วิชาการ, กรม กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือการจัดการเรียนรู้อุฬารัฐกลุ่มสาระการเรียนรู้
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่ง
สินค้าและพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๕.
- วินิจ เกตุขำ. ม.ป.ป. การบริหารการศึกษา. เอกสารประกอบการเรียนการสอนวิชาการบริหาร
วิชาการ. กรุงเทพมหานคร: คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
ไวรัช เขียมบรรจง. จิตวิทยาสังคม เล่ม ๒. นนทบุรี : โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์ปากเกร็ด,
๒๕๒๗.
- ศิริพรรณ ทองจินดา. ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร
โรงเรียนกับการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัด
กาญจนบุรี. กรุงเทพมหานคร : วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการ
บริหารการศึกษามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.
- สมคิด บางโม.. สรุปสาระสำคัญและตัวบท พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.
๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏพระนคร, ๒๕๔๔.
- สมชาย เทพแสง. การปฏิรูปการศึกษาคือการปฏิรูปจิตและวิญญาณ. วิทยาจารย์. ๒๕๔๔.
- สมพร เทพสิทธิ์า. การพัฒนาเศรษฐกิจกับบทบาทของพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ :
สมชายการพิมพ์, ๒๕๓๔.
- สุธีระ ทาตะวนิชย์. การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น. เอกสารประกอบ
การเรียนวิชาการบริหาร. ชลบุรี : คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๓๔.
- สุพัตรา สุภาพ. จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๓๘.

สุรพล สุวัตติกุล. **ความคิดเห็นของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานต่อการพัฒนา การศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดระนอง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.

อุทัย ธรรมเตโช. **หลักการบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์. ๒๕๓๑.

อุทัย บุญประเสริฐ. **การวางแผนการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วน เอส ดี. เพรส, ๒๕๓๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

Ary, D. , Jacobs , L.C. and Razarieh , An Introduction to Research in Education. Chicago : Holf , Rinehart and Winston, Inc , 1990.

Edward, Allen L. Statistical Methods for the Behavioral Science. New York, Rinehart and Co.Inc., 1954.

Kohberg, Lawrence. 1984. The Psychology of Moral Development. New York: Harper and Row.

Prangpratanpon, Sakda. "A Buddhist Philosophy of Education : With Implications for Education in Thailand." Doctor of Philosophy Thesis, The Graduate School of Boston College, Boston. U.S.A. ,1978.

Raths, Louis E. Merril Harmin and Sidney B. Simon. 1978. Values and Teaching: Working With Values in the Classroom. Ohio: Charles E. Merril Publishing.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือ

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาวัสดุศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐ - ๒๔๓๔ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๗๒

วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น

ด้วย พระครูอรุณธรรมภาณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๑๕ กุมภาพันธ์

(ผศ. ดร. อภิสิทธิ์ ใจเย็น)
๒๗/๐๒/๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๒๕๓๕ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๙๒

วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.พิเชฐ ทังไธ

ด้วย พระครูอรุณธรรมภาณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๓๕๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๓๖๑๔๕๖ / ๒๑๐๕ / ๒๕๕๔

 (ดร.พิเชฐ ทังไธ)
 ๒๕ ก.พ. ๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐ - ๒๕๓๕ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๗๒

วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.ธัชชนันท์ อิศรเดช

ด้วย พระครูอรุณธรรมภาณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม
 ๒๘/๒/๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐ - ๒๔๓๔ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๗๒

วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน ผศ.ดร.เติมศักดิ์ ทองอินทร์

ด้วย พระครูอรุณธรรมภาณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๓๕๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ได้ตรวจแก้ไขเครื่องมือแล้ว
เติมศักดิ์ ทองอินทร์
๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาวิศวกรรมศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐ - ๒๕๓๕ - ๒๑๒๓ (ภายใน ๒๑๓๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒ / ๐๗๒

วันที่ ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.ยุพธนา ปราณีต

ด้วย พระครูอรุณธรรมภาณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน
เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการ
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ดร.ยุพธนา ปราณีต

ดร.ยุพธนา ปราณีต
๓๑.๒.๕๕

ภาคผนวก ข

ผลการหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ (IOC)

ผลการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือและการหาค่า I.O.C.
(Index of Item – Objective Congruence)

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

เรื่อง : บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒” สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ด้านการประพฤติตน ด้านอบรมสั่งสอน
- ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรม ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

พระครูอรุณธรรมภาณี

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่อง หน้าข้อความต่อไปนี้ให้สมบูรณ์ตามความเป็นจริง
เกี่ยวกับตัวผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. เพศ

๑. ชาย

๒. หญิง

๒. อายุ

๑. ๑๑ ปี

๒. ๑๒ ปี

๓. ๑๓ ปี

๔. ๑๔ ปี

๕. ๑๕ ปี

๖. ๑๕ ปีขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษา

๑. มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑

๒. มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๒

๓. มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๓

๔. ปัจจุบันนับถือศาสนา

๑. พุทธ

๒. คริสต์

๓. อิสลาม

๔. อื่น ๆ

๕. สถานภาพทางครอบครัว

๑. อยู่กับพ่อแม่

๒. อยู่กับพ่อ

๓. อยู่กับแม่

๔. อื่น ๆ

ผลการการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือและการหาค่า I.O.C.

เรื่อง : บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ด้านการประพฤติตน ด้านอบรมสั่งสอน

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย / ลงในช่องว่างตามระดับความคิดเห็น ดังนี้

- + ๑ หมายถึง แน่ใจว่าคำถามวัดตรงกับจุดประสงค์
- ๐ หมายถึง ไม่แน่ใจว่าคำถามวัดตรงกับจุดประสงค์
- ๑ หมายถึง แน่ใจว่าคำถามวัดไม่ตรงกับจุดประสงค์

ข้อความ	ผู้เชี่ยวชาญ / คนที่					สรุปและแปลผล	
	๑	๒	๓	๔	๕	ค่า IOC	หมายเหตุ
ด้านการประพฤติตน							
๑. การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใสของนักเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๒. การปฏิบัติตนให้เป็นที่พึงของนักเรียน	๑	๑	๑	๐	๑	๐.๘	
๓. การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๔. การปฏิบัติกิจวัตรของพระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘	
๕. การสงเคราะห์ประชาชนด้านจิตใจ	๑	๑	๑	๑	-๑	๐.๖	
๖. การส่งเสริมให้ประชาชนทำบุญทำกุศล	๑	๑	๑	๑	-๑	๐.๖	
๗. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน	๑	๑	๑	๑	-๑	๐.๖	
๘. การทำหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชน	๑	๑	๑	๑	-๑	๐.๖	
๙. การมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางศาสนาภายในโรงเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๑๐. การมีส่วนร่วมต่อการรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย	๐	๑	๑	๑	๐	๐.๖	
๑๑. การร่วมมือกับทางโรงเรียนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๑	

๑๒. การส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักพระพุทธศาสนา ใช้ในการแก้ปัญหา	๐	๑	๑	๑	๑	๐.๘	
ด้านอบรมสั่งสอนศีลธรรม							
๑. การมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนในการวิเคราะห์ หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับ วิชาพระพุทธศาสนา	๑	๑	๐	๑	๐	๐.๖	
๒. การมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนในการพัฒนา หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวิชาพระพุทธศาสนา การนำ เนื้อหาในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวิชา พระพุทธศาสนาไปใช้ในการเรียนการสอน	๐	๑	๐	๑	-๑	๐.๒	ปรับปรุงแก้ไข แล้วตามมติ คณะกรรมการ แล้ว
๓. การนำวิธีการสอนที่หลากหลายมาใช้	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๔. การสอนโดยยึดนักเรียนเป็นสำคัญ	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๕. การนำสื่อมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียน การ สอน	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๖. การจัดกิจกรรมที่เน้นให้นักเรียนเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๗. การแนะนำให้นักเรียนกล้าแสดงออกในสิ่งที่ดี การให้คำแนะนำในการจัดกิจกรรมด้านคุณธรรม	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๘. การแนะนำให้นักเรียนนำหลักพระพุทธศาสนา มาใช้ในชีวิตประจำวัน	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๙. การแนะนำในการจัดกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมกับ ทางโรงเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
๑๐. การให้คำปรึกษากับนักเรียนในการเรียนวิชา พระพุทธศาสนาการให้คำปรึกษากับทางโรงเรียนใน การแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับนักเรียนในด้าน คุณธรรม	๐	๑	๑	๑	๑	๐.๖	
๑๑. การสนทนาธรรมเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับ นักเรียน	๑	๑	๑	๑	๐	๐.๘	
๑๒. การนำหลักการของพระพุทธศาสนาสนทนา ธรรมกับนักเรียนเป็นประจำ	๑	๑	๑	๑	๑	๑	
ผลรวม	๒๐	๒๔	๒๒	๒๓	๑๐	๒๐	
ผลเฉลี่ยรวม	๐.๘๓	๑	๐.๙๑	๐.๙๕	๐.๔๑	๐.๘๓	

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็น
เพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรม
ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

๑. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการประพฤติตน

.....
.....
.....

๒. ปัญหาและอุปสรรค ด้านอบรมสั่งสอนศีลธรรม

.....
.....
.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ค

ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try out)

ผลการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Try out)

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

เรื่อง : บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒” สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ด้านการประพฤติตน ด้านอบรมสั่งสอน
- ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรม ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

พระครูอรุณธรรมภาณี

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดทำเครื่องหมาย ลงในช่อง หน้าข้อความต่อไปนี้ให้สมบูรณ์ตามความเป็นจริง
เกี่ยวกับตัวผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. เพศ

๑. ชาย

๒. หญิง

๒. อายุ

๑. ๑๑ ปี

๒. ๑๒ ปี

๓. ๑๓ ปี

๔. ๑๔ ปี

๕. ๑๕ ปี

๖. ๑๖ ปีขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษา

๑. มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑

๒. มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๒

๓. มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๓

๔. ปัจจุบันนับถือศาสนา

๑. พุทธ

๒. คริสต์

๓. อิสลาม

๔. อื่น ๆ

๕. สถานภาพทางครอบครัว

๑. อยู่กับพ่อแม่

๒. อยู่กับพ่อ

๓. อยู่กับแม่

๔. อื่น ๆ

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ด้านการประพฤติตน ด้านอบรมสั่งสอน

Reliability (รายข้อ)	Alpha
ด้านการประพฤติตนของพระสงฆ์	
๑. การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใสของนักเรียน	.9640
๒. การปฏิบัติตนให้เป็นที่พึงของนักเรียน	.9623
๓. การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน	.9620
๔. การปฏิบัติกิจวัตรของพระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ	.9641
๕. การสงเคราะห์ประชาชนด้านจิตใจ	.9633
๖. การส่งเสริมให้ประชาชนทำบุญทำกุศล	.9625
๗. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน	.9623
๘. การทำหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชน	.9619
๙. การมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางศาสนาภายในโรงเรียน	.9629
๑๐. การมีส่วนร่วมต่อการรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย	.9636
๑๑. การร่วมมือกับทางโรงเรียนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักเรียน	.9619
๑๒. การส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้ในการแก้ปัญหา	.9622
ด้านอบรมสั่งสอนศีลธรรมของพระสงฆ์	
๑. การมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนในการวิเคราะห์หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับ วิชาพระพุทธศาสนา	.9627
๒. การมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนในการพัฒนา หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวิชาพระพุทธศาสนา การนำเนื้อหาในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวิชา พระพุทธศาสนามาใช้ในการเรียนการสอน	.9635
๓. การนำวิธีการสอนที่หลากหลายมาใช้	.9620
๔. การสอนโดยยึดนักเรียนเป็นสำคัญ	.9630
๕. การนำสื่อมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน	.9614
๖. การจัดกิจกรรมที่เน้นให้นักเรียนเป็นคนดี คนเก่งและมีความสุข	.9617
๗. การแนะนำให้นักเรียนกล้าแสดงออกในสิ่งที่ดี การให้คำแนะนำในการจัดกิจกรรมด้านคุณธรรม	.9630
๘. การแนะนำให้นักเรียนนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน	.9627
๙. การแนะนำในการจัดกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมกับทางโรงเรียน	.9608
๑๐. การให้คำปรึกษากับนักเรียนในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาการให้คำปรึกษากับทางโรงเรียนในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับนักเรียนในด้านคุณธรรม	.9635
๑๑. การสนทนาธรรมเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักเรียน	.9631
๑๒. การนำหลักการของพระพุทธศาสนามาสอนสนทนาธรรมกับนักเรียนเป็นประจำ	.9628

Reliability Coefficients

N of Cases = 30.0

N of Items = 24

Alpha = .9641

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็น

เพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรม

ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

๑. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการประพฤติตน

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ ด้านการประพฤติตน

.....

.....

.....

๒. ปัญหาและอุปสรรค ด้านอบรมสั่งสอนศีลธรรม

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะด้านอบรมสั่งสอนศีลธรรม

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถาม

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๙๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๑๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๑๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๖

พฤษภาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตวิเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนบางชัยวิทยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูอรุณธรรมภาณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ บุคลากร และนักเรียนใน
โรงเรียนของท่านจึงขออนุญาตวิเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บ
รวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง
วิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความ
เอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๙๗

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗
 โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๕ ๘๐๓๕
 www.mcu.ac.th

โรงเรียนบางซ้ายวิทยา
 เลขรับ.....๕๐๖...../.....๒๕๕๕.....
 วันที่.....๒๒ พ.ค.๕๕.....

๒๖

พฤษภาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
 เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนบางซ้ายวิทยา
 สิ่งที่มาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูอรุณธรรมภาณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๑ นิสิตปริญญาโทหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
 ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขต
 พื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ บุคลากร และนักเรียนใน
 โรงเรียนของท่านจึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บ
 รวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง
 วิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
 ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความ
 เอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๐๕

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๔๓๕๒-๑๒๓

๒ มิถุนายน ๒๕๕๔

โรงเรียนสนา "เสนาประสิทธิ์"
เลขรับ..... 1696
วันที่ 23, มิ.ย., 54
เวลา.....น.

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนสนา "เสนาประสิทธิ์"
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูอรุณธรรมภาณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๔๗๕๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมใน
โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒" เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ บุคลากร และ
นักเรียนในโรงเรียนของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิต
ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ผู้อำนวยการโรงเรียน เพ:

1. ทราบ
2. สมควรมอบฝ่าย.....ให้ทำการศึกษา
พิจารณา/ดำเนินการ
3.

๒๒ มิ.ย. ๕๔

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐๒ ๔๓๕๒ ๑๒๓ ต่อ ๒๑๓๐

- ๓๓๗
- ๓๓๗๐๗/๑๑๖๕/๕๖๖
๐๙, ๑๓๓๕

๒๒ มิ.ย. ๕๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๐๕

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ 485
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุธรรม แขวงบางตาสี
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๕๓๕๒-๑๒๓

โรงเรียนวัดไชยภูมิ

485

มิ.ย. ๖4

10.00.6.

๒ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดไชยภูมิ (ไชยภูมิวิทยาคาร)
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูอรุณธรรมภาณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๗๕๑ นิสิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมใน
โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒" เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ บุคลากร และ
นักเรียนในโรงเรียนของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิต
ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

- 16 ธันวาคม

- มติที่ประชุมสภามหาวิทยาลัย
เพื่อการศึกษาวิจัย

- 16 ธันวาคม ๒๕๕๔

3 มิ.ย. ๕4

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

๑๖ มิ.ย. ๒๕๕๔

10.00.6.

6 มิ.ย. ๕4

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐๒ ๕๓๕๒ ๑๒๓ ศธ ๒๑๓๐

โรงเรียนเทศบาลวัดมารวิชัย	
เลขที่รับ 197	0255
วันที่ 29.5.54	
แบบที่ 1/100	
☒ วิชาวิชาการ	ที่ ศธ ๖๑๐๕๒/๒๐๕
☐ อื่นๆ	จำนวนประเภท
	จำนวนวิชา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนวัดศรีสุดาราม แขวงบางขุนนนท์
เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๔๓๕๒-๑๒๓

๒ มิถุนายน ๒๕๕๔

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลวัดมารวิชัย (เกษมประกาศิตอนุสรณ์)
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูอรุณธรรมภาณี รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๐๑๔๐๕๗๕๑ นิลิตปริญญาโท
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมใน
โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒” เพื่อเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ บุคลากร และ
นักเรียนในโรงเรียนของท่าน จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิต
ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
โทร/โทรสาร ๐๒ ๔๓๕๒ ๑๒๓ ต่อ ๒๑๓๐

- 11๕๐๑๑/4๐๐1๓ นิลิตอนุสรณ์
น.กัมปงอช

22/6/54

ข้อมูลนักเรียน ปีการศึกษา 2554

code : 00101703 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3
smis : 14022010 โรงเรียนเสนา "เสนาประสิทธิ์"

1. จำนวนนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 312 คน
2. จำนวนนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 413 คน
3. จำนวนนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 381 คน

ขอรับรองว่าถูกต้อง

(นายวสันต์ แคติ)

รองผู้อำนวยการโรงเรียนปฏิบัติราชการแทน
ผู้อำนวยการโรงเรียนเสนา "เสนาประสิทธิ์"

สรุปจำนวนนักเรียนระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 – 3 ปีการศึกษา 2554

รหัส 14020137 โรงเรียนวัดไชยภูมิ

รหัส 1402 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 2

ที่	ชั้น	ชาย	หญิง	รวม	หมายเหตุ
1	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/1	16	11	27	
2	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/2	14	11	25	
3	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/1	20	12	32	
4	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2/2	16	10	26	
5	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1	24	12	36	
6	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/2	18	16	34	
	รวมนักเรียนทั้งสิ้น	108	72	180	

ลงชื่อ

ผู้อำนวยการ โรงเรียนวัดไชยภูมิ

ข้อมูลนักเรียน ปีการศึกษา 2554

โรงเรียนเทศบาลวัดमारวิชัย (เกษม ปกาสิทธิ์อนุสรณ์)

1. จำนวนนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1	จำนวน	42	คน
2. จำนวนนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2	จำนวน	53	คน
3. จำนวนนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3	จำนวน	60	คน

ขอรับรองว่าถูกต้อง

(นายสมบัติ พันธุ์เทียน)

ผู้อำนวยการโรงเรียนเทศบาลวัดमारวิชัย (เกษม ปกาสิทธิ์อนุสรณ์)

ภาคผนวก จ

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

เรื่อง : บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียน
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

คำชี้แจง

แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้ประกอบการศึกษาวิจัย เรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒” สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถามฉบับนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน

- ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ด้านการประพฤติตน ด้านอบรมสั่งสอน
- ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิดให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรม ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

พระครูอรุณธรรมภาณี

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง หน้าข้อความต่อไปเพื่อให้สมบูรณ์ตามความเป็นจริง
เกี่ยวกับตัวผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. เพศ

๑. ชาย

๒. หญิง

๒. อายุ

๑. ๑๑ ปี

๒. ๑๒ ปี

๓. ๑๓ ปี

๔. ๑๔ ปี

๕. ๑๕ ปี

๖. ๑๖ ปีขึ้นไป

๓. ระดับการศึกษา

๑. มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑

๒. มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๒

๓. มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๓

๔. ปัจจุบันนับถือศาสนา

๑. พุทธ

๒. คริสต์

๓. อิสลาม

๔. อื่น ๆ

๕. สถานภาพทางครอบครัว

๑. อยู่กับพ่อแม่

๒. อยู่กับพ่อ

๓. อยู่กับแม่

๔. อื่น ๆ

ตอนที่ ๒ บทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒ ด้านการประพฤติตน ด้านอบรมสั่งสอน
คำชี้แจง ให้ทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องคำตอบที่ต้องการ

การสอนศีลธรรมในโรงเรียน	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านการประพฤติตนของพระสงฆ์					
๑. การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเลื่อมใสของนักเรียน					
๒. การปฏิบัติตนให้เป็นที่พึงของนักเรียน					
๓. การปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีของนักเรียน					
๔. การปฏิบัติกิจวัตรของพระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอ					
๕. การสงเคราะห์ประชาชนด้านจิตใจ					
๖. การส่งเสริมให้ประชาชนทำบุญทำกุศล					
๗. การมีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน					
๘. การทำหน้าที่อบรมสั่งสอนประชาชน					
๙. การมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางศาสนาภายในโรงเรียน					
๑๐. การมีส่วนร่วมต่อการรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย					
๑๑. การร่วมมือกับทางโรงเรียนในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักเรียน					
๑๒. การส่งเสริมให้นักเรียนนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้ในการแก้ปัญหา					
ด้านอบรมสั่งสอนศีลธรรมของพระสงฆ์					
๑. การมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนในการวิเคราะห์หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวิชาพระพุทธศาสนา					
๒. การมีส่วนร่วมกับทางโรงเรียนในการพัฒนา หลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวิชาพระพุทธศาสนา การนำเนื้อหาในหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวิชาพระพุทธศาสนาไปใช้ในการเรียนการสอน					
๓. การนำวิธีการสอนที่หลากหลายมาใช้					
๔. การสอนโดยยึดนักเรียนเป็นสำคัญ					
๕. การนำสื่อมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน					
๖. การจัดกิจกรรมที่เน้นให้นักเรียนเป็นคนดี คนเก่งและมีความสุข					
๗. การแนะนำให้นักเรียนกล้าแสดงออกในสิ่งที่ดี การให้คำแนะนำในการจัดกิจกรรมด้านคุณธรรม					
๘. การแนะนำให้นักเรียนนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน					

การสอนศีลธรรมในโรงเรียน	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
ด้านอบรมสั่งสอน (ต่อ)					
๙. การแนะนำในการจัดกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมกับทางโรงเรียน					
๑๐. การให้คำปรึกษากับนักเรียนในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาการให้คำปรึกษากับทางโรงเรียนในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับนักเรียนในด้านคุณธรรม					
๑๑. การสนทนารธรรมเพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับนักเรียน					
๑๒. การนำหลักการของพระพุทธศาสนามาสนทนารธรรมกับนักเรียนเป็นประจำ					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (Open) ให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในบทบาทของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ศีลธรรมในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต ๒

๑. ปัญหาและอุปสรรค ด้านการประพฤติตน

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ ด้านการประพฤติตน

.....

.....

.....

๒. ปัญหาและอุปสรรค ด้านอบรมสั่งสอนศีลธรรม

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะด้านอบรมสั่งสอนศีลธรรม

.....

.....

.....

ขอขอบคุณที่ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระครูอรุณธรรมภาณี (นพปฎล คุดตุวโร)
- เกิด** : วันจันทร์ที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๐๒
- สถานที่เกิด** : ๘๔/๑ หมู่ที่ ๒ ต.ชಾಯนา อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา
- การศึกษา** : ประถมศึกษา – โรงเรียนวัดไชยภูมิ (ไชยภูมิวิทยาการ)
 : มัธยมศึกษาตอนต้น – กศน.อำเภอเสนา จ.พระนครศรีอยุธยา
 : มัธยมศึกษาตอนปลาย – กศน.อำเภอเสนา จ.พระนครศรีอยุธยา
 : ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์ (ป.บส.)
 : พุทธศาสตรบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) คณะสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (วังน้อย) รุ่น ๑ พ.ศ.๒๕๕๒
 : นักรวมเอก
- อุปสมบท** : วันที่ ๒๘ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒
- สังกัด** : วัดคู่อำเภอ เลขที่ ๒ หมู่ที่ ๔ ต.मारวิชัย อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา
- หน้าที่** : หัวหน้าโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนวัดคู่อำเภอ
 : หัวหน้าโครงการปฏิบัติธรรมวัดคู่อำเภอ
 : ครูสอนพระปริยัติธรรมประจำสำนักศาสนศึกษาวัดคู่อำเภอ
 : พระบัณฑิตเผยแพร่พระพุทธศาสนาของกรมการศาสนา
 : เป็นพระธรรมทูต อำเภอเสนา
 : ผู้ดำเนินงานโครงการอุปสมบทหมู่เฉลิมพระเกียรติ
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดคู่อำเภอ เลขที่ ๒ หมู่ที่ ๔ ต.मारวิชัย อ.เสนา จ.พระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๑๐
 โทร ๐๘-๑๘๑๙-๗๔๗๙